

Pamätnica pražskej slovenskej novinárky Olgy Szántovej

Zostavil Juraj Szántó

Slovenský literárny klub v ČR
Praha 2006

NEŽILA SOM NADARMO

Osudy slovenskej novinárky doma a vo svete

Slovenský literárny klub v ČR
s podporou Ministerstva kultúry ČR

Vydavatel děkuje za podporu Ministerstvu kultúry ČR

© Olga Szántová, Juraj Szántó, Vladimír Kučera, David Vaughan, Roni Goldsmith,
Max Easterman, Marcela Svěráková, Zdeněk Kučera, Rick P. Pinard, Ian Willoughby,
Jan Petránek, Olga Jeřábková

ISBN 80-903581-5-2

NEŽILA SOM NADARMO

Osudy slovenskej novinárky doma a vo svete

Podakovanie

Z úprimného srdca ďakujem Slovenskému literárnemu klubu v ČR a Ministerstvu kultúry ČR za to, že umožnili vydanie tejto knihy. Vďaka patrí aj tým, ktorí mi pomáhali nájsť staršie programy, články a fotografie, oživiť pamäť alebo inak prispeli k obohateniu jej obsahu.

Juraj Szántó

Predslov

Do písania týchto strán sa púšťam so snahou o maximálnu otvorenosť a objektivitu. Viem, že napriek tomu sa môj pohľad niekomu bude zdať jednostranný, tomu sa zrejme neubránim. Mám vôbec právo ako posledný z blízkych tohto neobyčajného človeka vydať svedectvo o jeho šťastí a utrpení? Veď som s Oľgou prežil zhruba len polovicu jej života. Svoje detstvo a mladosť prežívala s rodičmi a s priateľmi, svoje prvé manželstvo a rodičovstvo s iným mužom a s dcérou. So mnou spojila svoj osud až po ťažkých životných skúškach, v ktorých obstála tak, že sme sa obaja vzchopili k novému rozletu.

Oľgin život, plný dramatických zvrátov poznali aj dôverní priatelia len v hrubých rysoch. Je len málo ľudí, ktorým sa zdôverovala so všetkým, čo pociťovala najmä po uväznení svojho otca, po strate hodnôt, o ktorých si myslela, že sa na nich dá vybudovať lepší svet, po kadrovom opatrení, znemožňujúcom jej dvadsať rokov vziať do ruky mikrofón, ktorý k nej patril ako k lekárovi fonendoskop.

Priateľský, partnerský i manželský zväzok sme si od začiatku budovali na bezvýhradnej dôvere, ktorá nepripúšťala, aby sme jeden pred druhým čokoľvek zatajovali z našej minulosti. Za tie tri desaťročia sme si našli dosť času a príležitostí, aby sme si vzájomne povedali o rodinných a príbuzenských, priateľských i milostných vzťahoch, o úspechoch a márných snaženiach, o všetkom, čo sme neprežili spolu.

Blízki priatelia a spolupracovníci najmä od začiatku deväťdesiatych rokov často naliehali na Oľgu, aby napísala svoje pamäti a vydala nimi autentické svedectvo o veľkom úseku dejín svojej vlasti v období rokov 1939:1989. Nevidela zmysel takejto práce a na podobné návrhy zvyčajne odpovedala, že to iní urobia kvalifikovanejšie. To z nej nehovorila jej príslovečná skromnosť, ale úprimné presvedčenie, že svojim súčasníkom najlepšie poslúži každodennou tvorbou rozhlasovej novinárky.

Starší, ale i mladší kolegovia z rádia a z iných médií, lekári a sestry, ktorí ju zblízka poznali, po jej smrti začali prehovárať mňa, aby som zhrnul aspoň niečo zo svojich a ich spomienok na Oľgu a najmä predstavil zopár ukážok zo širokej palety jej novinárskej a publicistickej tvorby. Pokúšam sa o to s tým, že píšem aj o dlhom úseku jej života, ktorý predchádzal tomu nášmu spoločnému, a to s plným porozumením a rešpektom k ľuďom, ktorí dávno predtým tvorili jej svet.

Oľga bola silná osobnosť. V pokročilom štádiu nevyliciteľnej choroby, ešte aj niekoľko týždňov pred smrťou každé sobotné predpoludnie trávila v rozhlase pripravovaním svojho programu. Dobre vedela, že sa jej život sa čo nevidieť skončí, ale vedela i to, že ho neprežila nadarmo.

Slovenský hrob na Olšanoch

S týmto názvom vyšiel v Slovenských dotykoch začiatkom októbra 2002 článok, ktorý čitateľom pripomenul jednu z dlho zamlčovaných a zabudnutých osobností našej spoločnej minulosti. Bol to otec mojej ženy, teda môj svokor, s ktorým som sa však ja nikdy nestretol.

„...Dežo Benau – tak ho volali priatelia – sa narodil v rodine trnavského obuvníka 3. mája 1905. Do školy chodil v rodnom meste a vyučil sa za typografa. V rokoch 1922-1930 pracoval ako sadzač v Košiciach a v Prahe. Už 17-ročný bol členom Československej sociálnodemokratickej strany robotníckej; do odborov sa zapojil vzhľadom na svoju profesiu v spolku grafických robotníkov, neskoršie sa ako vynikajúci organizátor a pohotovú rečník stal nenahraditeľným funkcionárom sociálnodemokratických odborov. V rokoch 1930-1938 pracoval ako tajomník Čs. odborového združenia na Slovensku.

V histórii sociálnej demokracie zaujíma významné miesto i Robotnícka akadémia s pobočkami v rade slovenských miest. Dežo Benau patrila rovnako ako Ivan Hálek k najaktívnejším lektorom tohto vzdelávacieho spolku. Ako typograf mal mimoriadne úzky vzťah k tlaču, o čom svedčia jeho články najmä v Robotníckych novinách, ale aj v Novom hlase a v iných časopisoch. Ľavé smerovanie Benauových záujmov a jeho politická aktivita nemohla po rozbití Československa skončiť inak ako jeho uväznením. V roku 1939 sa mu podarilo emigrovať. V roku 1941 prevzal v New Yorku vedenie redakcie denníka, ktorý bol politickou tribúnou exilovej vlády v Amerike.

Po skončení 2. svetovej vojny sa rodina vrátila do oslobodeného Československa a Dežo Benau sa v nových pomeroch s vervou zapojil do budovania odborov a rozvíjania odborárskej činnosti. Od roku 1946 bol členom Ústrednej rady odborov a Slovenskej odborovej rady. Gottwaldovské vedenie však nikomu neodpustilo minulosť spojenú so sociálnou demokraciou a navyiac s podozrivými rokmi emigrácie v USA. A tak ho v roku 1951 zbavili funkcií, obvinili z protištátnej činnosti a štyri roky väznili. Až v roku 1969 ho posmrtno rehabilitovali. Zomrel v Bratislave, ale pochovaný je v Prahe, kde žijú jeho pozostalí – odpočívajú v spoločnom hrobe s manželkou Margitou na Olšanských cintorínoch.“

K ich menám na náhrobnom kameni už v roku 2003 pribudlo meno ich dcéry Oľgy Szántovej. Článok v časopise Slovensko-českého klubu zhrňa v skratke veľký príbeh malej rodiny vo víre svetových dejín

a uvádzam ho preto, lebo od neho sa odvíja aj Oľgina životná dráha s jej úspechmi i pádmi a s opakovaným vzopretím sa krutým okolnostiam a osudu.

Otec väzňom

V citovanom článku je zmienka o Novom hlase. V štúdií historika Ivana Kamenca Novohlasistická skupina v sociálnodemokratickej strane na Slovensku a v práci Františka Zieglera Poznámky k činnosti skupiny okolo časopisu Nový hlas v rokoch 1933-1937 je uvedený rad faktov svedčiacich o neuveriteľnej aktivite Deža Benaua. Podľa Kamenca boli iniciátormi vytvorenia vlastnej tlačovej tribúny vznikajúcej skupiny mladých ľudí, nespokojných s politickou činnosťou oficiálneho vedenia strany, na čele s F. M. Komzalom a D. Benauom. A práve jeho uvádza na prvom mieste najdôležitejších osobností skupiny (nie podľa abecedného poriadku), ktorá neváhala ani riskovať a sprostredkovať pomoc v podobe prevozu zbraní z Bratislavy do Víedne sociálnodemokratickému Schutzbundu. Ziegler to popisuje aj podrobnejšie:

„Zbrane sa expedovali rôznym spôsobom, najviac cez bratislavský zimný prístav... Je len samozrejmé, že sa to dialo s vedomím našich úradov, ináč by predsa nebolo bývalo možné takúto akciu organizovať. Hlavou bratislavskej skupiny, ktorá tu spolupracovala, bol Dežo Benau. Po vyhlásení autonómie bol aj okamžite zatknutý a obvinený z pašovania zbraní a ľudí. Súd nebol, ale zato si naši ‚chlapci spod Tatier‘ vyskúšali na ňom svoje tvrdé päste.“

Po skončení 2. svetovej vojny sa vrátil z emigrácie a zapojil sa do budovania slobodného Československa. Plne dôveroval odborárskym vodcom Antonínovi Zápotockému a Františkovi Zupkovi, s ktorými sa zblížil už v dávnej minulosti, a preto sa po ich boku angažoval na vývoji, ktorý viedol k „vítazstvu pracujúcich“ a k zmene demokratického systému na totalitný vo februári 1948. Lenže: „Aj v politike už ostrieľaný a skúsený Dezider Benau sa stal obeťou svojich ilúzií,“ napísal o ňom v Práci zo dňa 17. marca 1990 jej niekdajší šéfredaktor Ladislav Zajac. „Začiatkom päťdesiatych rokov ho nespravodlivo obvinili, dňa 30. júna 1951 zatkli a nezákonne väznili. Pred XX. zjazdom KSC ho prepustili z väzenia, ale jeho žiadosť o rehabilitáciu Ústredná komisia stránickej kontroly ešte v roku 1962 s otrasným zdôvod-

Rehabilitovaný
a vyznamenaný až po smrti

nením odmietla. Nápravy sa nedožil, 1. októbra 1962 zomiera po ťažkej chorobe vo veku 57 rokov. Až v roku 1968 Dezidera Benaua rehabilitovali a roku 1969 vyznamenali in memoriam Radom práce. V posledných dvadsiatic rokoch sa však už jeho meno pri nijakej príležitosti nespomínalo; malo upadnúť do zabudnutia. Heslo Dezider Benau v novom biografickom slovníku je poplatné dobe.“

V žiadosti o rehabilitáciu Oľgin otec, vtedy poslanec Slovenskej národnej rady, na 11 stranách popísal okolnosti svojho zatknutia a každodenného trápenia väzňami, ktorí ho nadávkami, bitím, hrozbami a psychickým nátlakom nútili, aby sa priznal, pričom mu nepovedali, k čomu. O vykonštruovanej vine možno usudzovať z niekoľkých riadkov pri jeho mene v zozname osôb, priloženom k návrhu uznesenia, ktoré predložil Antonín Novotný Politickému byru ÚV KSČ k bodu, ktorý sa dňa 7. apríla 1961 prerokúval s označením „Prominutí vedlejších trestů osobám, které se dopustily trestných činů proti republice a byly předčasně propuštěny z výkonu trestu v době od 1. ledna 1953 do 9. května 1960“: „Dezider Benau, nar. 3. května 1905 v Trnavě, bývalý vedoucí kulturně propagačního oddělení Slovenské rady odborů, odsouzen rozsudkem Nejvyššího soudu z 5. února 1954 pro trestný čin zrady státního tajemství k odnětí svobody na 4 roky, k propadnutí 3/4 majetku a ke ztrátě občanských práv na 3 roky... Rozhodnutím prezidenta republiky z 15. srpna 1955 prominuta ztráta čestných práv občanských a vedlejší trest propadnutí jmění.“

Dežovi Benauovi sa budem venovať ešte i na iných miestach svojho textu, lebo viem, že mal nielen najväčší vplyv na utváranie charakteru svojej dcéry, ale jeho obraz a osud sa nevymazateľne vryl do jej vnútorného sveta.

Údel manželky a dcéry

Vtedy 45-ročná žena i dcéra na prahu dospelosti sa strachovali o zdravie a život muža, s ktorým dovtedy či už vo vlasti alebo v cudzine prežívali všetko dobré i zlé. Ich rodinné šťastie opierajúce sa o istoty, nv ktoré verili, sa jeho zatknutím v okamihu zrútilo. Príslušníci štátnej bezpečnosti ho odviezli bez toho, aby im povedali kam a na ako dlho. Celé roky mali o ňom len útržkovité informácie. Dodatočne, po návrate z dlhoročného väznenia im povedal, že sám nevedel, že to bola ruzynská väznica, pretože ta i stamodtiaľ ho viezli so zaviazanými očami.

Súčastou týrania Dezidera Benaua bol absolútny zákaz jeho styku s najbližšími. Preto netušil, ako sa im žije, čo je s nimi. Až po prepustení na slobodu sa dozvedel, že po jeho zaistení šikanovali aj jeho rodinu. Manželka Margita mala byť v rámci takzvanej akcie B vysťahovaná z Bratislavy do malej podtatranskej dedinky. Toto opatrenie bolo nakoniec zmenené tak, že ju presťahovali do menšieho bytu. Ako živiteľka dcéry Oľgy bola odkázaná na pravidelný

Oľga v rúžku spolužiačok (uprostred)

príjem, márne však hľadala zamestnanie. Po dlhom hľadaní ju vzali za pomocnú robotníčku do knihárne, ale onedlho ju na pokyn zhora prepustili.

V roku uväznenia svojho otca Oľga zmaturovala.

Na letné mesiace nastúpila do práce v bratislavskom Závode mieru ako laborantka, ale chcela sa dostať na ďalšie štúdium. Požiadala o prijatie na Vysokú školu politických a hospodárskych vied. Na základe priaznivého odporúčania z gymnázia, vynikajúceho prospechu a jej angažovanosti vo zväze mládeže ju prijali. Po dvoch rokoch štúdia ju napriek dosiahnutým dobrým výsledkom z kádrových dôvodov vylúčili.

Osamelá žena v Bratislave a dcéra v Prahe sa márne snažili využiť vplyv všetkých priateľov a známych, aby docielili prepustenie Dezidera Benaua z väzenia. Výsledkom boli len plané sľuby; nikto sa o nič nepokúsil. Nečudo, veď vtedy ani žiaden z významných členov ústredného orgánu strany, odborov alebo zväzu mládeže nevedel, či sa nasledujúceho dňa sám nestane obeťou prípravy niektorého z procesov, vedených proti „vnútorným nepriateľom“. Pritom každý, kto ho poznal, musel vedieť, že akékoľvek obvinenie vznesené proti nemu môže byť len falošné. A najlepšie to vedela jeho rodina, ktorá v ňom vždy videla vzor zodpovedného a statočného občana, ktorý by nikdy nesklamal a nezradil. O jeho zdravotnom a psychickom stave doma nevedeli nič a netušili, že každodenne uplatňované beštiálne vypočúvacie praktiky mučiteľov zanechávali na jeho tele a duši, na celom, predtým úplne zdravom organizme, nevyliciteľné následky.

Keď najvyšší súd vyniesol nad ním rozsudok a trest si odpykával v pankráckej väznici, dobrovoľne sa prihlásil, že chce pracovať ako sadzač v ústavnej tlačiarňi – v tom mu vyhovel. Vtedy už mal za sebou tri roky väzby, čo zakladalo nádej, že by mohol byť podmienene prepustený. Jeho žena sa s takouto žiadosťou obrátila na príslušnú prokuratúru, odkiaľ však dňa 21. januára 1955 dostala zamietavú odpoveď, ktorá paradoxne obsahovala aj priaznivé vyjadrenie správy väznice, že pracuje svedomito a správa sa disciplinovane.

Žiť s biľagom vlastizradcu?

Zaistenie a dlhoročné držanie Deža Benau vo vyšetrovacej väzbe, ale ani jeho odsúdenie nikoho z jeho priateľov, spolupracovníkov a známych nepresvedčilo o jeho vine. Viem, že radoví komunisti, ale aj mnohí stranícki funkcionári a najmä obyčajní ľudia boli v tých rokoch značne rozčarovaní, znechutení tým, čo im bolo naservírované z kuchyne ÚV KSČ a KSS. Bolo to obdobie pohonu proti slovenským komunistom Vladovi Clementisovi, Lacoovi Novomeskému a Gustávovi Husákovi, označeným za „buržoáznych nacionalistov“, procesu s veľkou skupinou popredných členov strany, ktoré nazvali „vedenie protištátneho sprisahaneckého centra na čele s Rudolfom Slánskym“, a tak ďalej. Pritom sa tu nezmieňujem o rade drám, ústrednými postavami ktorých boli nekomunisti, zástancovia masarykovskej demokracie – stačí z nich spomenúť dr. Miladu Horákovú.

Benau mal vlastne šťastie, že nebol odsúdený na trest smrti, ako napríklad Slánský a desať z jeho spoluobvinených vrátane Clementisa, alebo na trest odňatia slobody doživotne ako Eugen Löbl z toho istého procesu a z väzenia sa dostal síce už veľmi chorý, ale predsa len živý.

Vždy a všade československým vlastencom

V čase vzniku Československa mal Dežo Benau trinásť rokov. V slovenskej Trnave rodičia vychovali oboch svojich synov v duchu bezvýhradnej lojality k mladému demokratickému štátu, národnej hrdosti a vlastenectva. Súrodenci bez ohľadu na svoj myšlienkový vývoj, politický postoj a angažovanosť v sociálnych bojoch sa svojej výchove nikdy nespreneverili. Z nich najmä Oľgin otec mal počas svojho pomerne krátkeho života veľa príležitostí, aby verejne osvedčil svoje vlastenecké cítenie.

Osvedčoval ho aj v Amerike, kde pracoval nielen ako redaktor krajanských novin, ale aj ako blízky priateľ a spolupracovník jedného z najaktívnejších

Dezider Benau pred svojou redakciou

ných štátoch amerických je knižočka o SNP, ktorú podľa doslovu predsedu Slovenského národného združenia napísal na základe autentických správ do tlače za jediný týždeň. Iba pár odstavcov z kapitoly *Za jednotu Masarykovej republiky* v závere:

„Nepochybujeme o tom, že až príde vhodná chvíľa, sa Čechy a Morava vzbúria proti nacistom a háčovským zradcom práve tak, ako to urobilo Slovensko. Ale Slovensku ostane historická zásluha, že vedelo verne vykonať svoju povinnosť, hoci bolo z krajín ČSR prvé povolané vysporiadať sa s Nemcami a zradcami. Zložilo skvele skúšku politickej vyspelosti.

Za prvej svetovej vojny boli Česi priekopníkmi a hlavnými nositeľmi protihabsburského odboja. Slováci nasledovali za nimi len menšími činmi. Za druhej svetovej vojny začalo sa povstanie na Slovensku skoršie ako v Čechách a na Morave. Za prvej svetovej vojny malo Slovensko pred sebou udalosť v Čechách. Teraz išlo podľa vlastného rozumu – ale tiež cestou československej jednoty.

Do obnovenej ČSR vchádza teda Slovensko už polictiky zrelé. Prešlo dvaciatročnou školou čs. demokracie. Nepodľahlo päť rokov trvajúcej nacistickej propagande. Toto skvelé uplatnenie sa Slovenska dáva Československej republike veľké možnosti, ktoré do roku 1938 postrádala. Do obnovenej Československej republiky vstupuje

Slovensko so školenou mládežou, so spoľahlivými a schopnými verejnými činiteľmi...“

V podkladoch, ktoré vyšli z jeho pera ako osnovy odborárskeho školenia v roku 1948, podal svoj pohľad na príčiny slovensko-českého nedorozumenia:

„Československo vzniklo v epoche kapitalistického zanikania. Po prvej svetovej vojne zápasila kapitalistická sústava na celom svete s veľkými od-

bytovými ťažkosťami. V zúfalom hľadaní nových trhov premenil sa buržoázny liberalizmus na bezohľadný imperializmus. Aj český priemyselný a bankový kapitál sa dusil vo vlastnom tuku. Vrhol sa na Slovensko. Vítkovice zvíťazili nad Krompachmi. Moravská Ostrava ohrozila Handlovú. Plzeň hravo zdolala Podbrezovú. Živnobanka dostala do svojho područia slovenské peňažníctvo. Roky nepretržitej kapitalistickej výrobnjej krízy ťažko doliehali na pracujúci ľud celej ČSR.

...Slovensko z vlastných zdrojov nestačilo investovať toľko, aby dohonilo, čo zameškalo v rokoch, keď na ňom vládla maďarská šľachta. Tak sa republika rozdelila na dve časti, na západnú priemyselnú a na východnú poľnohospodársku. Toto rozdelenie malo nie iba hospodárske, ale aj politické následky. V každom štáte sú priemyselné oblasti pokrokovejšie. Poľnohospodárske kraje sú všade konzervatívnejšie. Tragédiou československej vzájomnosti bolo, že sa táto skutočnosť stala aj politickým a ideologickým klinom medzi českými krajinami a Slovenskom.“

Členstvo v strane komunistov

V knihe, venovanej pamiatke mojej ženy, som sa nechcel zmieňovať o Komunistickej strane Československa, ktorej neustále sa meniaci generálna línia a kádrová politika zavinila počas môjho života toľko zla. Vzápätí som si uvedomil, že by každému čitateľovi bolo nápadné, prečo obchádzam práve túto otázku. Chcem sa s ňou teda vysporiadať hneď na začiatku.

Som apolitický človek a zostal som ním po celý život. Moje politikum je: v každom človeku treba vidieť predovšetkým človeka bez rozdielu rasovej, náboženskej, národnej, etnickej alebo straníckej príslušnosti. Nemám nič ani proti svetovému názoru či postojovi, ak vychádza z hlbokého presvedčenia jedinca a pripúšťam, že jeho presvedčenie a zmysľovanie môžu časom formovať a celkom zmeniť nové pomery, okolnosti a vplyvy, ktoré naňho pôsobia. Domnievam sa, že od konca tridsiatych až do konca osemdesiatych rokov minulého storočia pôsobeniu menlivých externých tlakov najviac podliehala myseľ stredoeurópana.

Ako školák som nahliadal na túto stranu ako na všetky ostatné. Môj otec, dedinský lekár, sa považoval za sociálneho demokrata. Raz, keď som ho sprevádzal k pacientovi, o ktorom sa vedelo, že je komunista, som sa spýtal: „Ocko, aký je rozdiel medzi socialistom a komunistom?“ Jeho odpoveď si pamätám dodnes: „Vidíš, synku, tento môj kožuch? Nuž, sociálny demokrat chce, aby si ho mohol dovoliť každý, komunista naopak, aby ho nemal nikto...“ Táto úsmevná spomienka sa mi vždy vynorila v pamäti, keď ma niekto chcel primäť, aby som vstúpil do strany a mne sa podarilo vec zahrať do autu.

Matku mi v priebehu 2. svetovej vojny uväznili, otca s trestnou rotou poslali na front, ani nevieme, kde zahynul. Mama v eufórii novozískanej slo-

body vstúpila do KSČ hneď v roku 1945. Tak to urobili aj mnohí z rodičov našich súčasníkov, napríklad matka istého nášho štátnika, ktorý dnes vyhlasuje, že s touto stranou nik z jeho rodiny nikdy nič nemal spoločné, čo pokladám v demokratickom štáte za nedôstojné.

Olgin otec sa do strany komunistov dostal bez vlastného pričinenia, v dôsledku zjednocovacieho zjazdu Komunistickej strany Slovenska a slovenskej sociálnej demokracie, ktorý sa konal počas Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici 17. septembra 1944. O tom, že jedna strana pohltila členskú základňu druhej, som sa dozvedel až po vojne a zdalo sa mi to, ako keď sa Nemecko „zjednotilo“ s Rakúskom. Poburuje ma to i dnes, keď beriem do rúk legitimáciu KSČ vystavenú na meno Dezider Benau, do ktorej napísali, že je členom strany od roku 1944, hoci v čase spomínaného zjazdu bol ešte v Amerike, odkiaľ sa vrátil s rodinou do oslobodeného Československa až v roku 1946.

Moju mamu v rámci husákovskej normalizácie zo strany nevylúčili ani nevyškrtili. Unikla tomu tým, že v čase vpádu cudzích vojsk do Československa bola na návšteve svojej matky a sestry v Kanade. Po návrate videla, čo sa deje a poctivo sa snažila pochopiť široko publikované Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti po XIII. zjazde KSČ. Keď som jej povedal, že strana používa inkvizitórské metódy a jej bývalí členovia sú v horšom postavení než proskribovaní v starom Ríme, nakoniec mi dala za pravdu.

Oľga sa stala členkou KSČ vo veľmi mladom veku podobne ako jej kamaráti a spolupracovníci z Bratislavy či z Prahy, ktorých sa strana kvôli ich angažovanosti počas Pražskej jari a nesúhlasu s okupáciou neľútostne zbavila a nadhlo im

znelo, že žiť životom plnoprávneho občana. V čase, keď sme sa rozhodli jeden pre druhého, už ju so stranou nespájalo nič iba zlé spomienky. Táto skutočnosť ma zaväzuje k tomu, aby knihu, venovanú pamiatke mojej ženy v ďalšom jej texte podľa možnosti nešpinil ani len názov tejto strany.

Manželstvo s Mirkom

Zväz mládeže bol organizáciou, v ktorej Oľga od študentských čias nachádzala pole svojej sebarealizácie.

Svoju aktivitu zamerala najmä na mládežnícku kultúru a tlač. V tejto oblasti sa stretávali a vymieňali si skúsenosti angažovanejší zväzáci z celého územia republiky. Tak sa zoznámili aj slovenská zväzáčka Oľga Benaúová a český zväzák Miroslav Prchal. Zo

spoločných záujmov a priateľskej spolupráce sa vyvinula vážna známosť, ktorá vyústila v rozhodnutie, že si založia rodinu. Sobáš 21-ročnej nevesty a 23-ročného ženicha bol Prahe 3. októbra 1953.

Kto sa pamätá, v akej politickej situácii k tomu došlo, musí vysoko hodnotiť statočnosť Mirka, ktorý mi z dnešného pohľadu pripadá ako pravý rytier, lebo sa nebál oženiť s dievčaťom, ktorého otec bol politickým väzňom. V tých rokoch totiž slúžil v útvere Pohraničnej stráže a týmto krokom sa vystavil riziku, že jeho kariéra skončí skôr ako sa začala. Statočnosť Olgy sa prejavila v tom, že s ním odišla do pohraničnej dedinky, kde sa snažila oživiť činnosť organizácie mládeže a viedla tam pioniersky oddiel. Po skončení Mirkovho vojenského záväzku sa vrátili do Prahy. Bývali spoločne s jeho rodičmi v ich dvojizbovom byte na malostranskom Újezde.

V roku 1955 sa mladej dvojici narodila dcérka Eva. Šťastný otec sa snažil nájsť zamestnanie, ktoré mu zabezpečí pevnú existenciu. Tak sa stal v roku 1956 pracovníkom Československej tlačovej kancelárie a novinárom zostal ním po celý svoj ďalší život.

Mirek s Olgou a Evou

Novinárske začiatky

Olge bola žurnalistika blízka od útlých detských liet, veď vyrastala v rodine typografa a novinára. Prvé príspevky jej vyšli po slovensky v časopise pre deti emigrantov z Československa. Bol to Hlas mládeže, mesačník Slovenskej národnej školy v New Yorku, ktorý redigoval učiteľský zbor. Písala o slovenských, českých a amerických významných osobnostiach k ich výročiam, ale aj o tom, ako sa na Slovensku svätia najväčšie sviatky. K novinárstvu ju to priťahovalo aj vo veku dospievania. Už ako gymnazistka sa stala aktívnou členkou redakčnej rady mládežníckeho dvojtýždenníka Mladá tvorba. Okrem toho písala aj do denníkov Práca, Smena a Mladá fronta.

Po presťahovaní sa do Prahy začala spolupracovať – už so skúsenosťami rutinovanej novinárky – s redakciami českých časopisov, a to najmä preto,

že námety svojich príspevkov nachádzala predovšetkým v prostredí, v ktorom žila, študovala a pracovala. Väčšinou išlo o problematiku, ktorá zaujímala deti a mládež. Z práce v pionierskej organizácii mala už veľké skúsenosti; začala v nej pracovať v roku 1952 a po dvoch rokoch dobrovoľnej spolupráce si našla i zamestnanie v tejto oblasti vo funkcii skupinovej vedúcej na 28. osemročnej základnej škole. Skupina, ktorú viedla, bola vyhodnotená ako jedna z najlepších v Prahe. Toto zamestnanie prerušila, keď sa jej narodila dcéra.

Keď dcérka dovърšila dva roky, nastúpila Oľga do Krajského domu pionierov a mládeže v Prahe-Karlíne, kde jej dali na starosť vedenie metodického kabinetu. Venovala sa tam nielen bežnému plneniu úloh, vyplývajúcich z jej pracovnej náplne. Hľadala a našla si aj svoju veľkú novinársku tému, ktorá ju zaujala na dlhý čas. Boli to príbehy českých a slovenských detí, vyznamenaných za účasť v protifašistickom odboji. Vytvorila si k tomu archív autentických podkladov, získaných z Vojenského historického ústavu, z rodín malých hrdinov, ako aj z osobných svedectiev ešte živých spolubojovníkov. O rade týchto chlapcov a dievčat napísala a uverejnila neobyčajne pôsobi- vé medajlóny.

Práve v tomto období nadviazala Oľga prvé kontakty s anglickou redakciou zahraničného vysielania Československého rozhlasu, ktorá využila jej záujem, perfektnú angličtinu a neobyčajný rozhľad formou externej spolupráce; tá však čoskoro vyústila do dohody, že v Dome pionierov požiada o uvoľnenie a v januári 1961 sa stane riadnou redaktorkou americkej sekcie.

obr 145 není

V ústrety novým perspektívam

„Dobrý den, majore Gagarine...“

Už o tri mesiace po nástupe mala Oľga vzrušujúci novinársky zážitok. Nevie, či pričinením svojho manžela Mirka, ktorý bol pracovníkom ČTK, alebo pomocou vlastných kontaktov sa 12. apríla 1961 dostala do sály na Opletalovej ulici, kde na priamej ďalekopisnej linke s Moskvou stroj od ôsmej hodiny rannej vyfukával na papierový kotúč správu TASS o vyslaní prvého človeka kozmickou loďou na obežnú dráhu okolo Zeme, o jeho šťastnom návrate a o mohutnom ohlase tejto historickej udalosti vo svete. Snímka Viktora Lomoza zachycuje Oľgu, ako s mikrofónom v ruke svedká kolegu „čestkára“.

Krátko nato sa u nás zrodila aj pieseň k pocte sovietskeho kozmonauta, ktorej začiatkové slová som použil ako medzitulok uvádzajúci prvú veľkú skúsenosť mladej rozhlasovej redaktorky. Lenže už v lete musela vedeniu za-

V dialnospisnej sále ČTK

hraničného vysielania oznámiť, že jej manžela vysielajú na niekoľko rokov ako spravodajcu ČTK do Ghany s akreditáciou pre celú po anglicky hovoriacu západnú Afriku a ona s dcérou tam bude s ním. Zároveň požiadala, aby mohla počas pobytu v Akkre až do svojho návratu do vlasti spolupracovať s rozhlasom, čo uvítala nielen africká sekcia, ale aj domáce vysielanie, pre ktoré Oľga neprestávala pracovať.

Netušila, že práve v Ghane bude mať príležitosť, aby Jurija Gagarina poznala aj osobne. Došlo k tomu vo februári 1962 na letisku v Akkre. Dokladom tohto stretnutia je fotografia, ktorú dostala „malenkaja Evočka“, Oľgina dcéra, od moskovského novinára Nikolaja Chochlova z redakcie Izvestnika. Na zábere je upostred, pred usmievavým kozmoutom.

Mirkova misia však pokračovala ďalším poverením – vyslaním do

Na letisku v Akre

Dáresalámu, kam ho nasledovala aj rodina. Oľge zamestnávateľ predĺžil nepatenú dovolenku až do júna 1965, ale v čase svojho pobytu vo východnej Afrike tiež nelenila: preberala s Evou učebnú látku a pripravovala ju na preskúšanie v Prahe, hovorila s osobnosťami vtedajšieho diania, posielala domov aktuálne správy a reportáže a vo voľných chvíľach pracovala na rukopise už druhej svojej knihy.

Po návrate prijali Oľgu od 1. septembra 1965 do rozhlasu ako redaktorku anglického vysielania pre Afriku. Náplň práce a povinnosti jej stanovili takto: „Samostatne riadite a plánujete rubriky ČSSR pri práci a odpočinku, Program pre ženy a Moja hostiteľská krajina ČSSR. Pracujete ako reportérka, hlásateľka a komentátorka so širokou znalosťou africkej problematiky. Príspevky spracúvate náročnými rozhlasovými formami, píšete ich v angličtine a zodpovedáte za vecnú, politickú a odbornú správnosť svojich materiálov...“

Krízové obdobie

Mám na mysli nielen takzvaný krízový vývoj v strane a v spoločnosti, ale aj krízu rodinnú, ktorá doľahla na Oľgu uprostred politických represálií po roku 1969. Pražskú jar sme ešte neprežívali spolu. Žila v tom čase so svojim prvým mužom Mirkom Prchalom, s ktorým spoločne vychovávali svoju jedinou dcéru Evu v Prahe, kým ja som žil so svojou prvou ženou Evou a našou dcérou Andreou v Prievidzi.

S Oľgou nás ešte nespájalo nič okrem spoločného otrasného zážitku väčšiny našich občanov, okupácie Československa armádami členských štátov Varšavskej zmluvy. Netušil som, že 21. august 1968 a proces husákovskej „normalizácie a konsolidácie“ tak ďalekosiahlo zasiahne aj do nášho života. O tom, čo sa odohrávalo v Prahe, nás na Hornej Nitre aktuálne informovala televízia, tlač a rozhlas. Avšak o tom, čo prežívala mne vtedy celkom neznáma malostranská rodina Prchalovcov, som sa dozvedal postupne, až z rozprávania Oľgy a jej priateľov a neskôr z dokladov, ktoré sa zachovali v rodinnom archíve.

Augustové udalosti v rozhlase prežívala uprostred diania. V knižke vydannej k 65. výročiu Radia Praha je stať Pražské jaro s popisom tých horúcich dní, ilustrovaná práve Oľginou fotografiou. *Citujem: „...V 8 hodín ráno soväťstí vojáci budovu rozhlasu obsadili. Vysílání z řádných studií bylo zastaveno, ale podařilo se jej obnovit ze studií, která soväťstí vojáci nevypátrali. Následující den bylo vysílání přeneseno mimo hlavní budovu Československého rozhlasu. Tak vysílalo i Radio Praha. Vysílání bylo omezeno na dese-*

timinutové zpravodajské relace v češtině/slovenštině, angličtině, němčině, francouzštině a španělštině. Toto utajené vysílání trvalo až do 9. září, kdy sovětsí vojáci opustili hlavní rozhlasovou budovu a vysílání se mohlo vrátit do řádných studií.“

Postav dom, zasad' strom

Ja som v tom čase už desať rokov žil a pracoval v prievidszskom okrese vo funkcii vedúceho lekára zdravotnej výchovy a závodného stomatológa Bane Cigel'. Písal som do okresného týždenníka *Prieboj*, schádzal som sa a priateľil s pracovníkmi v oblasti kultúry a osvetu, s redaktormi okresného týždenníka *Prieboj* a závodných novín. Istý čas som redigoval *Spravodajcu* zoologickej záhrady v Bojniciach, kde som zažil aj návštevu Alexandra Dubčeka.

Dubček v zoologickej záhrade

Baníci ma prehovorili, aby som, tak ako oni požiadal v Bojniciach o pridelenie pozemku a postavil si na ňom rodinný dom. Pomáhala mi vedenie banského závodu i vedenie ústavu národného zdravia, pomáhali sme si aj navzájom a hrubá stavba rástla ako z vody. Nakoniec som ju stačil len zastrešiť a založiť okná i dvere, ďalej som sa nedostal, a to pre príčiny, ktoré s príchodom Olgy do môjho života nijako nesúviseli. Dom som teda postavil, ale nedokončil a ponúkol som ho na predaj. Strom som zasadil a čo k tomu patrí, splodil aj syna, ale až o niečo neskôr, takmer pol tisíce kilometrov odtiaľ, za pražskými humnami...

Hostis, dum vulneratus, amicus est

Obyvateľstvo tohto povstaleckého okresu s mnohými priamymi účastníkmi alebo pamätníkmi bojov v pohorí Vtáčnik, preživalo prvé týždne po vpáde „spriatelených“ armád do Československa s rozporuplnými pocitmi. Predovšetkým preto, že v myšliach ľudí oživali spomienky na bojové priateľstvo ruských a slovenských partizánov. Jeden z týchto starých bojovníkov, Jozef Svitek, ktorý bol dôstojníkom bezpečnosti, mi priviedol do ordinácie pacientku s opuchnutou tvárou. Bola to Ruska či Ukrajinka, manželka ich niekdajšieho partizánskeho veliteľa, ktorá sa na pozvanie okresného výboru Zväzu protifašistických bojovníkov prišla liečiť do Bojnických kúpeľov. Už navštívili niekoľkých zubných lekárov, ktorí sa ešte nespamätali zo šoku 21. augusta a slovami „Okupantov neošetrujeme!“ jej odmietli pomôcť.

Ja som v nej nedokázal vidieť nič iné než trpiaceho človeka; aj keby bolo išlo priam o príslušníka sovietskej armády, mňa zaväzovala zásada „S nepriateľom zraneným zaobchádzaj ako s priateľom!“ Keď som tú pani zbavil zhnisaného zubu múdrosti a bolesti, našiel sa lekár, dokonca aj pacient, ktorí si nad mojim činom opovržlivo odpluli. Už o niekoľko dní sa mi ospravedlnili obaja. Túto príhodu spomínam preto, lebo mi neskoršie zrejme významne pomohla z háklivých situácií, v ktorých sme sa s Oľgou ocitli, najprv v Prievidzi a potom aj v Prahe.

Stretnutie v Magure

Raz mi do ordinácie zavolať známy bratislavský dentista Gejza Breuer. Rok predtým som mu zariadoval výhodné ubytovanie v baníckom hoteli a možnosť ambulantnej kúpeľnej liečby v Bojniciach. Požiadal ma, aby som to isté vybavil pre jeho pacientku a jej dcéru, ktoré ju prišli navštíviť z Anglicka. Vzápätí som mu oznámil, kde a u koho sa majú dámy hlásiť... Až pár dní pred skončením ich kúry mi prišlo na um, že by som sa im mal predstaviť, opýtať sa, ako boli spokojné a pozvať ich na kávu do hotela Magura.

Tak som aj urobil. Pri našom zoznámení sa staršia pani po chvíľke ospravedlnila, že je po kúpeľných procedúrach unavená a šla si oddýchnuť; posedel som si len s tou mladšou, s Oľgou. Do ich odchodu to potom bolo ešte niekoľko posedení v kaviarni a dlhých prechádzok po nábřeží rieky Nitry. Obom sa nám zdalo, že i keď sme žili ďaleko od seba, každý v inom prostredí, už sa poznáme desiatky rokov a jeden druhému sme otvorili srdcia i duše dokorán.

Počas jedného z našich stretnutí v Magure sa pred nami objavil spoločný známy, vtedajší riaditeľ Osvetového ústavu Pavol Paška. Poznali sme sa už dlho, netušil som však, že sa poznajú aj oni dvaja, lebo býva na bratislavskej

Gorkého ulici v tom istom dome ako Oľgina mama. Naproti nemu, na druhej strane ulice bývala zasa moja mamička, naše matky sa však nepoznali, nikdy predtým neprišli do styku.

A Paška, keď nás v tej Magure uvidel, roztvoril náruč, objal nás a spýtal sa: „Akože ste sa vy dvaja našli? Dúfam, Olinka, že si sa už navždy vrátila?!“ Napodiv sa práve táto malá epizóda stala impulzom, aby sme si potom sadli a rozobrali si spolu ťažkú situáciu, v ktorej sme sa ocitli každý svojím spôsobom. Spoločným menovateľom bol náš definitívny rozchod s dlhoročnými partnermi. Dohodli sme sa na tom, že sa už na jeseň z Londýna vráti, ja pripravím pre náš spoločný život potrebné predpoklady a jej dcéra Eva, ktorá pôvodne chodila do gymnázia v Prahe, kde sa narodila, tam nastúpi zasa.

Na výlete nad Bojnicami

Blondína z Londýna

Hlavné mesto Veľkej Británie sa dostalo do Oľginej anamnézy po stresujúcich zážitkoch rokov 1968 a 1969, ktoré jej priniesli dvojnásobnú pohromu: rozpad manželstva (ktoré bolo vzájomnou dohodou rozvedené v januári 1970) a prepustenie z miesta v Československom rozhlase s absolútnym zákazom vstupu do budovy. Túto situáciu sa pokúsila vyriešiť prijatím ponuky muža, profesora Georga W. Hutchinsona zo southamptonskej univerzity, ktorý ju požiadal o ruku. S Evou, ktorú súd zveril do jej výchovy, sa vysťahovala do Londýna, kde mohla žiť v relatívnom pokoji, ale bez možnosti uplatniť sa v akomkoľvek zamestnaní. Pre ženu, zvyknutú od študentských liet pracovať a aktívne sa zaujímať o dianie v spoločnosti, to nebol radostný život a svoj údel znášala ešte horšie poznajúc, že pán profesor, ktorý ju ve-

Podniková hygienička Olga Hutchinsonová

Ľkoryso zachránil pred retorziami rozhlasových normalizátorov, sa už zaujíma o inú ženu.

Keď som sa po dosiahnutí dospelosti svojej dcéry rozhodol, že odídem z domova, chápal to málokto. Ľudia v tom tušili – spočiatku však bezdôvodne – nejaký románik. Zlomyselná ohováračská kampaň začala, až keď ma videli prechádzať sa so ženou, o ktorej nikto nič nevedel. Olga sa v Prievidzi ešte ani neohriala a vševediaca Rómka pani Tušková rozšírila zvesť, že „dočtorovi učarovala akási blondína z Londýna“. Olga nemala vlasy ani prirodzene plavé, ani odfarbené. Vyskytli sa však aj nebezpečnejšie reči: že som sa spolčil s anglickou špiónkou...

Priatelia z baní opäť nesklamali. Do Olginho návratu sa mi s ich pomocou podarilo získať aspoň skromné ubytovanie, a to najprv v slobodárni Bane Cigeľ a krátko nato prvý kompletný byt, ktorý sa na sídlisku uvoľnil, a trochu ho i zariadiť. Z domova, ktorý som opustil, som si odniesol iba písací stroj a rádio. Čoskoro sa našlo pre Olgu aj zamestnanie: stala sa hygieničkou prievidzského závodu Stredoslovenských pekární a cukrární, čo bolo síce na hony vzdialené od jej predchádzajúcej praxi, ale zvládala túto svoju funkciu svedomito a dôsledne. Prvé výrazné zvýšenie životnej úrovne pre nás bol dar Olginej matky, auto Škoda 105, ktoré nám kúpila šťastná, že sa jej dcéra a vnučka vrátili z cudziny.

Smer: Praha

Škodovka nám umožnila nielen časté návštevy našich matiek, ktoré žiarlivo striehli, ku ktorej zavítame ako k prvej... Niekoľko ráz sme sa vybrali na nej aj do Prahy, kde Olgina dcéra chodila do gymnázia, aby sme zistili, či by som tam našiel zamestnanie a byt.

Mal som v Prahe priateľov a známych, ale nevedel som, či môžu pre nás niečo urobiť. Bol to doktor Roman Mačenka, s ktorým sme počas vojančenia v Opave spolu prežívali dobré i zlé, od ktorého prišla správa, že jeho riaditeľ má pre mňa miesto stomatológa v Radotíne. Neváhali sme a z Prievidze sme odišli. Nastúpil som, začal ordinovať, ale s novým riaditeľom a hlavne

s jeho ženou, ktorá ako predsedníčka strany v ústave rozhodovala o všetkom, sme si nepadli do oka. Do 30 dní, v rámci skúšobnej doby, mi doručili dekrét, podľa ktorého ma prepúšťajú bez uvedenia dôvodov. Myslím, že som bol 1. mája 1971, keď sa slávil Sviatok práce, v takzvanom socialistickom Československu, jediný zdravý muž v produktívnom veku, ktorý bol nezamestnaný...

Hneď na druhý deň som sa s hrstou mincí postavil do telefónnej búdky na Resslovej ulici. V tom čase mala Praha desať obvodov a v každom aj obvodný ústav národného zdravia. Tá ulica je v Prahe 2, nuž prečo to neskúsiť ako s prvým práve v tomto OÚNZ? Na čísle sekretariátu sa ozval vojensky stručne priamo riaditeľ: „Škvařil. Kdo volá?“ To meno sa mi zdalo známe a hneď sa mi vybavila Svobodova armáda, tak som odvetil: „*Szántó, pán generál, zubar zo Slovenska, hľadám miesto.*“

V riaditeľni na Baníckej ulici hneď pri Riegrových sadoch ma prijal okamžite a hneď aj rozhodol, že budem závodným stomatológom Československého rozhlasu. Namietal som: tam nemôžem, nedávno mi odtiaľ vyhodili ženu, ani oni s tým nebudú súhlasiť... Mal som dojem, že som ho našťval, lebo zahrnel: „*Řekne-li jednou Škvařil, že budeš pracovat v rádiu, tak tam taky budeš!*“ Oľga to prijala so zmiešanými pocitmi, ale všetko prešlo hladko.

S pravnučkou Boženy Němcovej

MUDr. Helena Bednářová-Pokorná

Ordinácia stomatológa v budove rozhlasu bola na štvrtom poschodí, obrátená širokými oknami a dlhou terasou do Balbínovej ulice. Naproti cez chodbičku, ktorá slúžila ako čakáreň, bolo pracovisko praktika. Zažil som tam ako závodného lekára najprv doktora Stanislava Štěrbu, ktorý sa oženil s Oľginou mladou spolupracovníčkou Nelou Welterovou, dcérou

môjho starého priateľa, polyglota dr. Alfonza Weltera a kvôli ustavičnému politickému šikanovaniu nakoniec s rodinou emigroval do Viedne.

Pri hrobe E. F. Buriana a Zuzany Kočovej

Po ňom tam nastúpila rovnako svedomitá doktorka Milada Leblová, ktorá mala aj matku lekárku a tá bola vnučkou autorky Babičky. Oľge som nemusel popisovať, ako to vyzerá v rozhlasovom zdravotnom stredisku, poznala ho dokonale z čias, keď tam chodila ešte za doktorky Heleny Bednárovej, ktorá v roku 1968 počas bojov o rozhlas podľa pamätníkov prejavila bezpríkladnú statočnosť.

Tu sa musím zmieniť o súčasnej lekárke Českého rozhlasu doktorke Alexandre Horákovej, ktorá sa o Oľgu starala v posledných rokoch jej života a to s najväčšou obetavosťou aj doma, až do chvíle keď jej už bola nútená zariadiť prijatie na jednej z prestížnych pražských kliník u prof. Pavla Klenera.

Tých niekoľko rokov, kedy som sa staral o chrup pracovníkov rozhlasu, patrí k mojim najkrajším. Poznal som tam veľa vzácných ľudí a nadviazal priateľstvá, z ktorých mnohé prežili desaťročia, iba niektoré ukončila neľútostná smrť. Už nežije ani redaktor a humorista Vladimír Rohlena, na ktorého dodnes myslím s úsmevom. Azda sa na mňa v tom literárnom nebičku nenahnevá za indiskrétnosť, veď sa tým ani sám netajil: keď som mu zhotovil „tretie zuby“, nosil ich v malom priečinku svojho kufríka a nasadil, iba keď to bolo nevyhnutné, ako napríklad pred stretnutím so mnou...

Počas môjho pôsobenia v rozhlase sme mali s Oľgou veľa spoločných priateľov a nevyberali sme si ich podľa toho, s kým bolo bezpečné alebo nebezpečné sa stýkať. Neraz sa u nás stretli a pripili si na zdravie „rozhlasáci“, ktorí mohli zostať s tými, ktorí boli zbavení svojho miesta. S mnohými z nich

sme viedli dlhé rozhovory na ulici alebo v niektorom parčíku, ako napríklad s Jirkom Klírom, ktorý sa vrátil k svojmu pôvodnému remeslu a na Tylovom námestí sa nám s úsmevom chválil svojim dielom: radom kovových stojanov so zaskleným skrinkami, v ktorých boli umiestnené fotografie akýchsi vynikajúcich súdruhov. S iným našim priateľom, s Ivom Budilom, výraznou osobnosťou rozhlasu a podnes aktívnym propagátorom vedeckých poznatkov, sme prichádzali do styku pri nákupe cementu v stavebninách, kde zdvíhal ťažké vrecia a pomáhal zákazníkom v ich nakladaní do áut.

Jednou z osobností, ktorú sme si obaja veľmi obľúbili, bola rozhlasová dramaturgička Zuzana Kočová, ktorá ako mladá herečka divadla E. F. B. ešte zažila spoluzakladateľa Kruhu priateľ D 40, pražského Slováka pôvodom z Košíc Antona Straku, o ktorého som sa zaujímal ako amatérsky bádateľ v oblasti tradícií slovensko-českých a československo-maďarských kultúrnych vzťahov. Vdovu po ňom, pani Věru Strakovú – zamlada tiež herečku – spoznala Zuzana, keď ich Oľga obe prvýkrát pozvala k nám na kávu. V tých desiatich plodných rokoch, ktoré Straka strávil ako náš diplomat s manželkou v Budapešti, videla divadelníčka námet na zaujímavú rozhlasovú hru, ktorú však nikto nenapísal. Zuzana nám priniesla svoje knihy, v ktorých naňho spomína. Ani jedna z týchto dám už nežije. Zuzanu pochovali k jej mužovi E. F. Burianovi na vyšehradskom cintoríne.

„Čo robí naša Olinka?“

Organizáciu práce, objednávanie pacientov a uprednostňovanie akútnych prípadov, ale i hlásateľov alebo hudobníkov, čo hrajú na fúkacie nástroje, ktorým sme museli z hľadiska ich profesie maximálne vychádzať v ústrety, to všetko prefektne zvládala skúsená sestra a moja verná spolupracovníčka Iva Kozáková. Radi sme ju pozývali k nám domov, pretože si s Oľgou dobre rozumeli. S Ivou, jej manželom a matkou, ktorá pochádzala z rodiny Oskara Nedbala, sme sa vzájomne navštevovali aj na našich záhradách.

V ordinácii sme boli zajedno v tom, že hoci sa v mnohých pražských ordináciách dávalo lekárom a sestram „vstupné“ či „všimné“, my ho prijímať nebudeme. Dôsledne dodržať sa to však nedalo. Ktosi sa po skončení ošetrovania opýtal sestričky, čo pije pán doktor najradšej a ona mu spontánne odpovedala, že vodku. To sa rozchýrilo a v skrini sme museli urobiť miesto pribúdajúcim fľašiam vodky vybraných značiek. Niekoľko z nich sme si pochopiteľne odnášali domov, ale na postupné skonzumovanie našich zásob sme si po pracovnej dobe pozvali do ordinácie kamarátov, s ktorými se sa zblížili: z Mikrofóra, z redakcie literatúry a zábavy a tak ďalej. Pravda, tou najslávnejšou zo všetkých fľaš bola vodka, ktorú nám priniesol Janko Beer, vtedajší redaktor slovenskej redakcie, a to nie z vďačnosti za svedomitú ošetrovanie, ale práve naopak, aby sme ho vypustili z nášho plánu preventívnej starostlivosti a nemusel si vôbec sadnúť do kresla zubára.

Ústredného riaditeľa Československého rozhlasu Jána Rišku nezaujímalo, kto ošetruje jeho pracovníkov. Ktovie, či sa vôbec dozvedel, že som manžel vyhodenej redaktorky Olgy Prchalovej, ktorej kedysi – 15. marca 1957 – ešte ako vedúci zahraničného oddelenia bratislavského denníka *Smena* napísal: „Ďakujem Vám za list a článok, ktorý ste mi poslali. Hodí sa nám...“ a vyzval ju, aby posielala ďalšie zaujímavé reportáže. Sám nereflektoval na služby závodného zubára, veď mal ako ostatní stranícki papaláši nárok na komplexnú zdravotnú starostlivosť v štátnom sanatóriu.

Zato iní obávaní funkcionári, v nejednom prípade tí, čo s ľahkým srdcom odhlasovali ortieľ nad mojou ženou, prichádzali do ordinácie, ako keby sa „nechumelilo“ a keď sa usadili v kresle, nezabudli sa opýtať: „Čo robí naša Olinka, ako sa jej žije?“ Takisto aj riaditeľ vysielania do zahraničia docent V. Zuby som mu samozrejme urobil k jeho úplnej spokojnosti, ale keď mi chcel svojim falošným úsmevom poďakovať, podaniu ruky som sa vyhol tým, že som včas prikočil k umývadlu a namydľil si dlane.

Starostlivosť o kádre

Olga kúpe Palka

Útrpná otázka tých falošníkov „*Čo robí naša Olinka?*“ pred ošetrovaním zubov vyvolala vždy vo mne dobrý pocit, že jej už nemôžu ubližovať. Keď sa nám totiž narodil chlapec Palko, rozhodli sme sa, že Olga zostane doma, aby sa mu mohla plne venovať. Žili sme iba z jedného mesačného platu, ale naše príjmy sa snažila všetkými možnými spôsobmi zvýšiť, napríklad plietla svetre, dávala hodiny angličtiny študentom a iným záujemcom, prekladala rôzne články určené do medzinárodných časopisov a tak ďalej. Práca v domácnosti ju uspokojovala len potiaľ, že mohla byť s dieťaťom s vedomím, že významne prispievala k vylepšeniu nášho rodinného rozpočtu; nesmierne však trpela nedostatkom každodenného kontaktu so životom spoločnosti.

Na druhej strane tým, že po tri roky sa ani nepokúsila nastúpiť do žiadneho zamestnania, bola ušetrená až dojmavej starostlivosťou kádrovníka a iných „normalizátorov“ rozhlasu, ktorí len čo sa dozvedeli, že si nimi vyhodnotený redaktor našiel miesto, ihneď sa postarali o to, aby nebol prijatý. Na toto šikanovanie doplatilo viac Oľginych kolegov nielen existenčnými ťažkosťami, ale aj nervovými a psychickými poruchami.

Veselé Vianoce

Po materskej dovolenke svoju ženu-novinárku prijali do podniku Zelenina Praha na Václavskom námestí, kde pracovala ako účtovníčka v kancelárskej miestnosti so stálym umelým osvetlením.

Nemôžem si odpustiť na tomto mieste jedno rýpnutie do kádrovníkov a do nedôslednosti, ktorá aj pri krutosti systému charakterizovala ich prácu. Na list kádrového odboru podniku Zelenina Praha z 3. októbra 1975 odpovedal už dňa 8. októbra úradník z rozhlasového odboru kádrovej práce:

„K žiadosti o kádrový materiál Oľgy Szántové, roz. Benauové sdělujeme, že se v naší evidenci nenachází a podle archivních materiálů jmenovaná v Čs. rozhlase nepracovala.“ Neprišlo mu na um, že by mohlo ísť o ženu zubára Československého rozhlasu, ktorá sa pred niekoľkými rokmi ešte volala Prchalová; na to meno mali v šanónoch husto popísaných papierov nadostač.

Možno práve vďaka tejto povrchnosti mohla Oľga v jednotvárnej práci účtovníčky pokračovať ešte poldruha roka do 30. apríla 1977. Vtedy sa ukázala možnosť jej prijatia do Ústavu zdravotnej výchovy naproti Lekárskemu domu na ulici Sokolská, iba na skok od nášho bytu na Legerovej. Bolo v záujme dieťaťa, aby bola bližšie k domovu, ku škôlke respektíve ku škole. Zamestnaná tam bola od 1. mája 1977 až do 31. decembra 1989.

Omáčka

V tej budove bola aj redakcia Zdravotníckych novín, v ktorej som pracoval ja. Oľga v tom ústave vykonávala rôzne práce od roznašania dennej pošty na jednotlivé oddelenia cez povinnosti pomocnej knihovničky, kým to nedotiahla na funkciu samostatnej referentky v organizačno-metodickom oddelení, ktorá mala na starosti spoluprácu s takzvanými nezdravotníckymi organizáciami, predovšetkým s tými, ktoré združoval Národný front. Jej úlo-

hou bolo navrhnutí im obsah či náplň zdravotnovýchovných aktivít, vychádzajúcich z ich zamerania a programu a dohodnúť s nimi na centrálnej úrovni, akými formami a metódami budú pôsobiť za pomoci inštruktoriek zdravotnej výchovy v krajoch a v okresoch na vlastné členstvo a na širokú verejnosť. Pre túto oblasť práce zdravotníkov spracovala aj metodické podklady, ktoré obsahovali nielen zásady, na ktorých sa za ÚZV dohodla s toutorou organizáciou, ale aj v priebehu rokov získané príklady a skúsenosti z okresov, kde takáto spolupráca úspešne pokračovala; v roku 1986 vyšli tlačou v podobe brožúry.

OMO – intramurálne používaná skratka organizačno-metodického oddelenia, do ktorého patrila – riadila doktorka medicíny s povýšeným vzťahom nielen k priamym podriadeným „omáčkam“, ale aj k pracovníkom iných oddelení bez ohľadu na stupeň vzdelania, ktorý dosiahli. Vyžadovala si oslovenie „paní doktorko“, kým sama ich oslovovala iba krstným menom. Pracovníkom s titulom PhDr

či Mgr, ktorí sa jej javili priveľmi iniciatívni, jeme pripomenula, že sú zamestnancami zdravotného ústavu, v ktorom majú právo svoje nápady realizovať len lekári, kým oni patria v systemizácii do kategórie „vysokoškolskonelekár“. Keď mala napísať nejakú správu, spravidla sa obrátila na Oľgu: „Vy jste byla novinářka, řekněte mi jen první větu, pak mi to už půjde!“ Raz

Porada pracovníkov ústavu (Oľga skraja)

mala predložiť riaditeľovi písomnú správu o realizácii akýchsi opatrení, o ktorých nemala ani potuchy. Manželka jej ju nadiktovala prakticky celú, a keď sa pani doktorka rozžiarená vrátila z riaditeľne, kde ju za ňu pochválili, poďakovala svojim spôsobom: „Víte, Oľgo, kdybyste se opravdu snažila, vy byste snad dokázala udělat i doktorát...“

Ako však sama táto dáma, ale aj ďalší dvaja-traja moji kolegovia v tomto ústave získali univerzitný diplom s právom používať titul doktora medicíny, bolo pre nás záhadou. Niekedy prejavili nevedomosť volajúcu až do nebies, že sa prítomní vysokoškolskonelekári i sestry zhrozili. Jedna zo slávnych viet, ktoré zazneli z úst lekárky, pracujúcej v ÚZV: „Po porodu se jí změnila krevní skupina.“ Inú z doktoriek požiadali, aby zastúpila kolegu, ktorý mal mať večer službu v divadle. Potešená súhlasila, ale potom sa zháčila: „A co udělám, když se tam někomu herci nebo divákovi udělá špatně?“ Najgeniálnejšie výšplechy však odznievali z úst Oľginej nadriadenej, ktoré zavše

striedala s ironickými či zlomyseľnými poznámkami väčšinou na adresu neprítomných. Sedela v spoločnej miestnosti s troma spolupracovníčkami, ktoré pracovali v neustálej tiesni a v tých kritických chvíľach radšej nepohli ani brvou. Moja žena si však kúpila školský zošit, ktorý si nadpísala slovom „Ventil“. Zachoval sa v jej pozostalosti, lenže doktorské múdrosti, ktoré si doň zapisovala, by neznesli tlačiareňskú čerň.

Zaujímavým dokumentom je Oľgin odovzdávací protokol zo dňa 29. decembra 1989, napísaný pri opúšťaní práce, ktorej sa venovala takmer celé desaťročie. Jednostránkový list je nielen stručnou bilanciou dosiahnutých výsledkov, ale zároveň veľmi svedomitým a presným usmernením pre pracovníka, ktorý ju mal nahradiť. V záujme kontinuity upozorňuje na to, v ktorých pracovných alebo odborných komisiách bola členkou, kam by mal byť delegovaný iný zástupca ústavu. Zachycuje však aj prvé poznatky, ktoré zaznamenala po 17. novembri, najmä rozsiahle personálne zmeny v organizáciách, ako i vznik nových. Preto zásady spolupráce s nezdravotníckymi organizáciami odporúča podrobiť revízii, aktualizovať a prispôbiť úplne novej situácii.

Národnosť, rodný a iné jazyky

Oľga sa narodila v Bratislave, ja v Palárikove pri Nových Zámkoch. Prežila v Prahe takmer pol storočia a vyše troch desaťročí aj ja. Nikdy sme sa netajili tým, že sme Slováci, ale nikdy sme ani nezažili, že by na nás niekto zazeral pre našu národnosť alebo materčinu, skôr naopak. Uvediem príklad z prvej polovice 90. rokov, keď ma požiadali, aby som prijal funkciu predsedu Spolku Českého červeného kríža v obvode Praha 2. Mal som zábrany, uvádzal som, že v situácii krátko po rozchode dvoch republík by mal byť navrhnutý a zvolený Čech, že slovenský kandidát vyvolá nevôľu členstva. Opak sa ukázal byť pravdou. Eva, Oľgina dcéra, ktorej otec je Čech, je „křtěna Vltavou“ a má českú národnosť. Náš syn Pavel, ktorý si národnosť zvolil po dosiahnutí plnoletosti, si uvedomuje, že sa narodil slovenským rodičom, ale cíti sa Čechom.

Pravdu povediac sme boli zajedno v tom, že našej vlasti – podobne ako iným stredoeurópskym štátom, hoci vznikli ako výsledok boja proti národnostnému útlaku – nič neuškodilo väčšmi ako nacionalizmus. Nestali sme sa kozmopolitmi, zostali sme československými vlastencami, akými nás vychovali rodičia a naši učitelia, v úcte ku kultúrnemu dedičstvu oboch národov. Pritom sme však postupne poznávali, že v modernom svete zblížovania sa občanov európskych krajín národnosť už nemusí mať ten význam ako kedysi.

Rodným jazykom nás oboch je slovenčina, ale ja som si už v útlom veku na úrovni materčiny osvojil aj maďarčinu, ktorou ku mne hovorili príbuzní z otcovej strany. Oľga sa v emigrácii, tiež ešte ako dieťa, hoci v New Yorku chodila do slovenskej školy, naučila perfektne hovoriť po anglicky. Od ro-

kov dospievania potom každý z nás začal objavovať, a to najmä čítaním kníh českých autorov, aj krásy češtiny, čo po rokoch najprv jej, potom aj mne pomohlo zžívať sa s českým prostredím, v ktorom sa už od vekov temer každý Slovak cíti ako doma.

Musím tu poznamenať, že perfektná čeština, ktorou moja žena hovorila do rádia, písala do novín a používala ju v úradnom styku, bola prostá slovakizmov. Tými ja podnes prepletám svoju reč, keď hovorím po česky. Inak poznám veľa Čechov, ktorí po slovensky nielen radi čítajú, ale i hovoria a zaliievajú mi, ak s nimi konverzijem v češtine. Mirek Prchal, prvý manžel Olgy v rozhovore so mnou zásadne používa slovenčinu a niekdajší kúpeľný lekár z Luhačovic dr. Jindřich Šimurda, ktorý teraz žije v Prahe, takisto, a hnevajú sa, keď s nimi nekonverzijem po slovensky.

Pri návšteve Bratislavy alebo iných miest na Slovensku naši spolužiaci a známí vždy obdivovali, že slovenčinou ešte narábame, ako keby sme už celé desaťročia nežili ďaleko od svojho rodného kraja. Bola za tým skutočnosť, že sme doma i v spoločnosti hovorili medzi sebou výlučne našim materinským jazykom. Tu by som sa azda mal zmieniť o tom, že keď Olge v Prahe nedovolili dokončiť štúdium, požiadala o prijatie na Vyššiu pedagogickú školu v Bratislave a formou diaľkového štúdia vyštudovala odbor slovenčina-dejepis.

Jej jazyková vybavenosť, brilantná angličtina bola nesčíslekrát prevereaná praxou. Rôzne inštitúcie – a to i vo Veľkej Británii – o tom potrebujú doklad. Predpísaným skúškam sa podrobila bez prípravy, hravo. Prvý certifikát s hlavičkou University of Cambridge získala v júni 1971. Po návrate do vlasti zložila štátnu jazykovú skúšku z angličtiny na Jazykovej škole v decembri 1976. Bolo nám to trochu smiešne, ale Olga so zmyslom pre humor prišla s nápadom: „*A ty by si si mohol urobiť štátnicu z maďarčiny!*“ Prekvapil som ju: onedlho som sa objavil doma i ja s vysvedčením o štátnej jazykovej skúške, ktoré úprimne povedané nepotrebujem k ničomu.

Štvornásobný nacionalista

Z našich susedov v dome spomeniem len tých, ktorí sa nám stali aj inak najbližší. Je to teraz už 99-ročná pani Helena Dobíhalová a jej synovec Alexandr Stich, ktorý sa o ňu do svojej predčasnej smrti staral ako vlastný syn. Bývali v tomto činžiaci najdlhšie a boli aj najtichšími a najskromnejšími jeho obyvateľmi. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch sa málokto zaujímal bližšie o to, kto je kde zamestnaný a kam ho to tiahne po práci. O Alexandrovi Stichovi sa vedelo iba toľko, že je vydavateľským redaktorom a podľa aktovky vždy plnej papierov, že si prácu nosí ešte aj domov.

Až keď sme sa zoznámili bližšie, dozvedel som sa, že pracoval najprv ako korektor, potom ako redaktor vydavateľstva Československý spisovateľ a mal na starosti edíciu klasickej českej literatúry Slunovrat. Keď nás občas poctil

svojou návštevou, venoval nám knihu zo svojej „dielne“ a na každej z tých knížiek bola vidieť starostlivosť, ktorú jej venoval ako zasvätenec a milovník jazyka. Z priateľských rozhovorov sme vedeli, aký má prehľad v dejinách kultúry a literatúry. Izby jeho bytu boli plné kníh, ktoré patrili nerozlučne k jeho životu. Čerpal z nich vedomosti, poučenie, a silu, ktorú potreboval, aby mohol okrem redigovania svojej edície aj tvoriť, bádať a učiť.

Nebola to však len čeština, rovnaký vzťah mal aj k iným jazykom, najmä k slovenčine, ktorou hovoril vo svojom rodisku, v Nitre, odkiaľ sa museli Stichovci presťahovať ako rodiny iných štátnych zamestnancov českej národnosti do Protektorátu Čechy a Morava. Napriek tejto skúsenosti Saša nikdy nezanevrel na Slovákov a na slovenčinu. Ani sa nestal nacionalistom – či vlastne stal, ale akýmsi osobitým, ako to o sebe vyhlasoval a nekoršie aj napísal v jednom zo svojich článkov: *„Časem jsem poznal a adoptoval ještě několik národních pospolitostí a kultur, a tak jsem se stal i trošku nacionalistou slovenským, polským a slovinským, a docela dobře se ve mně ty nacionalismy snášejí. Víc toho asi už nestačím, a velmi mě kormoutí, že do sebe nevměstnám alespoň ždíbek nacionalismu třeba maďarského, dánského nebo italského, což mi ovšem nebrání, abych měl i k těmto společenstvím náklonnost a úctu...“*

Ťažko sa vyrovnával so zánikom Československa a už niekdajšie pomlčkové diskusie v ňom budili odpor voči politikom, ktorí vrážajú klin do vzťahu Čechov a Slovákov. Bol však odporcom každého rozdeľovania, napríklad aj v pomere Čechov a Moravanov. V prípade, ku ktorému sa vyjadroval taktiež v roku 1992, išlo o názov nového českého štátu. *„...A ještě k té podobě „česko-moravský“: to, co oko spatřuje mezi oběma složkami tohoto pojmenování, se nazývá v Pravidlech českého pravopisu i jinde – spojovník, nikoliv pomlčka! Spojovník (tíret; divis, jak říkají typografové) se od pomlčky (pauzy) liší tím, že je kratší popř. sází se bez mezer na obou koncích – má proto i jinou úlohu, spojuje dvě představy ve vyšší jednotu, tvoří z nich nadřazený celek.“*

Spájal nás aj Ivan Hálek

Osobnosťou MUDr. Ivana Hála, syna českého spisovateľa Vítězslava Hála, som sa začal intenzívnejšie zaoberať v čase svojho pôsobenia v Žiline, teda v rokoch 1955-1960, keď som viedol Krajské ústredie zdravotníckej osvetu. Bol mi vzorom v osvetovej práci a za vzor som ho staval aj lekárom, ktorých som mal presvedčovať a vychovávať, aby nielen liečili, ale aj učili ľudí zdravo žiť a predchádzať chorobám. Spoločne s MUDr. Jánom Šafránkom, ktorý bol vedúcim zdravotného odboru Krajského národného výboru, sme požiadali sochára Stanislava Bíroša, aby vytvoril dnes už známu bustu Ivana Hála.

Po preložení do okresu Prievidza sa stala mojou blízkou spolupracovníčkou Mária Giláňová, vedúca inštruktorka zdravotnej výchovy, ktorú tak ako iné staršie hornonitrianske sestry z detských a protituberkulózných poradní pripravoval na ich povolanie Hálek, ktorý bol členom pedagogického zboru Krajskej školy Čs. červeného kríža v Martine. Tie ženy ho mali ešte v živej pamäti.

Prehovoril som riaditeľa OÚNZ doktora Jozefa Pauleho, aby navrhol uvedenie programu ideologickej konferencie lekárov prednáškou na tému štúdie Ivana Hála Kysuce – Pokus lekára o sociológiu hornatých krajov Slovenska, vydané v roku 1950 pod názvom: *Od Tolstého k Marxovi*. Keď s nápadom zašiel na OV KSS, ideologický tajomník Július Hozák naňho spustil: *„Ako môžeš strpieť, súdruh doktor, aby sa vám akýsi bezpartajný odkundes plietol do plnenia straníckej úlohy? Veď ten Hálek sa nikdy nestal komunistom, bol sociálny demokrat!“*

Krátko po príchode Oľgy do Prievidze som jej povedal o tejto afére, vrátať sa toho, že prišiel so synom do mojej ordinácie, aby som mu ošetril chrup. Rozveselilo ju to, ale potom poznamenala: *„O doktorovi Hálkovi niečo viem i ja. Otec mojej priateľky Kiry, doktor Tušera, bol zamlada uňho v bytčickej detskej nemocnici na praxi. A s mojím otcom zas úzko spolupracoval v Robotníckej akadémii...“*

O mnoho rokov neskoršie, v roku 1995, som s niekoľkými pražskými Slovákami a Čechmi, ktorí pochopili, že Hálek má čo povedať aj dnešku, založil občianske združenie zaregistrované ako Spoločnosť MUDr. Ivana Hála. Oľga mi obetavo pomáhala organizačne ju vybudovať, rozvíjať jej program a činnosť. Pomohla mi však aj v objavovaní a poznávaní dnes už málo známych stránok jeho života. Spomenula si, že v pozostalosti jej otca sa nachádza významné dielo Fridricha Engelsa *Herrn Eugen Dührings Umwälzung der Wissenschaft*, známe ako *Anti-Dühring*, ktorého prvé české vydanie s názvom *Pana Evžena Dühringa převrat vědy* vyšlo v Hálkovom preklade v roku 1933.

Keď sa Oľga ako redaktorka rozhlasu dostala do Spojených štátov, navštívila archív New York Public Library, aby mi z archivovaných čísiel Newyorského denníka oxerovovala stránky týkajúce sa MUDr. Ivana Hála. V roku 1921 bol Hálek členom lekárskej delegácie, ktorá vycestovala do zámoria, aby študovala organizáciu zdravotníctva. Pobyt v Amerike využil na to, aby nielen osobne spoznal situáciu medzi krajanmi, ale aj sám prispel k tomu, aby lepšie pochopili pomery u nás doma. Tamojšie slovenské časopisy s uznaním písali o tom, že popri plnení hlavného účelu cesty si našiel čas i na krajanov. *Jeho Prívet k americkým Slovákom* uverejnil okrem iných aj Newyorský denník

„Počúvam, že vaše hlavné boľasti sú vraj tieto: Predovšetkým, že medzi nami v starej vlasti zúri politický, bratovražedný boj. A druhé, že Slovensko vraj nepatrí nám, lež že sme sa dostali do područia pokrevného brata,“ formuluje dr. Hálek otázky, na ktoré aj presvedčivo odpovedá. (Citáty sú po-

Hrob Ivana Háľka a jeho ženy
Louisy

nechané v pôvodnej podobe písania – poznámka editora.) S obdivom sme čítali s Oľgou slová vyrieknuté pred siedmimi desaťročiami, ktoré sa nám stále zdali aktuálne.

Na prvú otázku odpovedá krátkym rozborom pojmu „politické straníctvo“, ktoré môže byť zdravé, ale aj chorobné, a zdôrazňuje: „Pospolítý ľud nemá nechuti proti stranám, ale má nechuť proti politickému štvaniu.“

K pomeru Čechov a Slovákov mohol vychádzať český lekár Ivan Háľek, ktorý bol v tom čase už asi dvadsať rokov na Slovensku doma, opäť zo skúsenosti: „Ja dosť chodím medzi ľuďom, ale ja som nikdy nenašiel uňho opravdovej uvedomelej nenávisťi voči Čechom, o ktorej toho toľko počúv i medzi vami.“ A ďalej: „V skutočnosti, ak jesto niečo nesprávneho v česko-slovenskom pomere, nuž je to iba to, že sme jeden druhého nadostač nepoznali. Neznali sme chýb toho druhého, ba čo viac, mysleli sme, že je bez chýb. A naraz s chybami sa nám akosi nechce páčiť. Nie, že by sme sami boli bez chýb, bože chráň, ale naše vlastné chyby sa nám zdajú pekné, len tie jeho chyby sú také mrzké.“ Háľek naozaj dobre poznal svojich ľudí: „Keď SlovákJ hreší do Boha,

Vernisáž za účasti veľvyslanca SR v ČR Ladislava Balleka a predsedníčky Slovensko-českého klubu Nadi Vokušovej

to je all right; keď Čech klaje krucifix ako zase on je zvyknutý, je neznaboh, ktorý nám berie náboženstvo. Pritom všetkom nechť proti Čechom nájdete na Slovensku iba tam, kam zasiahla politická, protičeská štvanic. Ja si trúfam tvrdiť, že slovenskému ľudu je nechť k Čechovi práve tak cudzia ako vždycky bola všetkým tým našim drotárom, ktorí si hľadali chlieb v Čechách a na Morave.“

Olga našla aj nekrológ podpísaný jej otcom vo vydaní zo 7. júna 1945; smutná zvesť o Hálkovom úmrtí dorazila kvôli vojnovému stavu so štvormesačným oneskorením. Dežo Benau ako predvojnový odborársky funkcionár dobre poznal a pripomenul jeho prácu medzi žilinským robotníctvom a končil slovami: „*Tisov režim hanobne vyhnal Ivana Háľka zo Slovenska. Ale nemohol ho vyhnáť zo srdc slovenského ľudu. Vďačný slovenský národ úprimne smúti nad odchodom svojho šľachetného dobrodincu.*“

V roku 2002 pri výročí Háľkovho narodenia mi bola Olga najaktívnejšou pomocníčkou pri vytvorení podkladov, z ktorých vtedajší riaditeľ Pedagogického múzea J. A. Komenského v Prahe ing. Ľudovít Emanuel a jeho spolupracovníci vytvorili veľkú výstavu o osobnosti, živote a diele MUDr. Ivana Háľka. Veľa pomohli aj Háľkove vnučky, herečka Jana Štěpánková a novinárka Kateřina Nešlehová. Pamätám sa na jej spokojný úsmev, keď na vernisáž – najmä zásluhou partnerov Spoločnosti MUDr. Ivana Háľka, Slovensko-českého klubu a Úradu Českého červeného kríža – prišli záujemci v takom počte, aký nik neočakával. A rovnako veľkú radosť mala z toho, keď prvý kolektívny člen spoločnosti – nakladateľstvo Maxdorf – založil webovú stránku www.halek.cz.

Očarená nultým poludníkom

Pôvodné české vydanie knihy Nultý poledník prochází Temou, podobne ako aj druhú knihu Východoafrické safari, horliví normalizátori nedopriali záujemcom o Afriku alebo o cestopisy ako také. Napriek tomu som ju denodenne vídal vystavenú za sklom propagačnej výlohy nakladateľstva Orbis na Slezskej ulici, odkiaľ ju zabudli odstrániť; po mnohých rokoch, keď píšem tieto riadky, objavujem ju na webových stránkach rôznych – niekdajších okresných ľudových knižníc, ktoré ju nevyradili a dodnes ju vykazujú vo svojom knižničnom fonde.

Nultý poludník ako by bol Olge učaroval na celý život. Neskoršie, za nášho spoločného pobytu v Londýne, ma odviedla ku hviezdárni v Greenwichi. Dovtedy som vedel o poludníkoch iba toľko, že to sú v atlase či na glóbose sveta tie zvislé čiary, ktoré pretínajú rovník a s ním paralelné kružnice. Vďaka nej teraz viem, že poludník je polkružnica, prechádzajúca geografickými pólmi Zeme. Rozdiel medzi nultým, na ktorom sme práve stáli, a poludníkom ktoréhokolvek bodu na svete, udáva zemepisnú dĺžku daného miesta. Moja žena vedela i to, o čom som sa ja v škole nikdy nedozvedel: kedysi

V Greenwichi nohami na dvoch pologuliach

v roku 1630 bol za nultý označený poludník, prechádzajúci ostrovom Ferro alebo Hierro v oblasti Kanárskych ostrovov a tento greenwickský ho definitívne nahradil až v roku 1911.

Tento geografický pojem použila Oľga nielen ako titul jednej zo svojich kníh; objavuje sa aj v jej novinárskej publicistike. Jedným z príkladov je celostránkový článok, ktorý jej vyšiel dňa 23. augusta 1992 v pražskom týždenníku Neděle s názvom Experiment na nultém poledníku, zaradený medzi ukážky z tvorby.

Nulinis meridianas eina per Tema

Čo má znamenať litovský titulok nad mojím slovenským textom? Na sklonku roku 1984 mi zatelefonoval do redakcie Zdravotníckych novín riaditeľ Dilie, divadelnej a literárnej agentúry, Robert Jurák, Slováč, ktorého som poznal ešte z Československého rozhlasu, kde som mu ošetroval chrup: „Ak sa nemýlim, tvoja pani bola kedysi manželkou Mirka Prchala...“ To už bola Oľga asi pätnásť rokov v nemilosti, bez možnosti vykonávať povolanie, ktoré milovala, preto som sa naňho naježeno osopil: „Dajte jej už konečne všetci pokoj!“ „Ty sa upokoj, kamarát,“ odvetil a pokračoval: „Leží tu žiadosť z Vilnius, adresovaná na Oľgu Prchalovú aj s autorskou zmluvou na preklad jej knihy Nultý poledník.“ Skočil som mu do reči: „Neprichádza do úvahy! Bezohľadne ste ju vyhodili, je na indexe, takže žiaden preklad nebude!“

Nasledovala chvíľa hrobového ticha, ktoré však vystriedal vodopád slov: „Človeče, neblázni! Vtedy sa nedalo inakšie postupovať. My vieme, o čo sme prišli odchodom Olinky z rádia. Už aj súdruhovia z moskovského rozhlasu sa pýtali, čo sa stalo s tou našou novinárkou, ktorá bola krátko pred augustom 1968 vyznamenaná za svoje reportáže zo stredoázijských republík Sovietskeho zväzu...“

Vedel som, že v tom čase poslala Oľga niekoľko svojich reportáží aj do moskovského rozhlasu, ale honorár v rubľoch tam zostal, už ho neprevzala.

Robert pokračoval: „*Ďuro, kamarát, ja ti to teda poviem: oni tú knihu už vydali, leží tu predou mnou na stole.*“

Čo na to povie moja žena? Keď som jej priniesol autorské výtlačky so zmluvou, smiala sa: „*Toho sú schopní jedine Soviети. Vydáť knižku bez vedomia a súhlasu autora, navyše takého, ako som ja, veď som bola odstránená ako kontrarevolucionárka...*“ A po krátkom zamyslení dodala: „*Vieš čo, keby sme do toho rýpali, ešte by sme mohli v tej Litve niekomu slušnému uškodiť.*“

Olginu českú knihu Nultý poledník prochází Temou (Albatros, Praha 1969) preložila nám neznáma Vanda Rudavičiūtė a vyšla vo Vilniuse, o ktorom sme vedeli iba toľko, že je to niekdajšie Vilno a je hlavným mestom

jednej zo sovietskych republík. Vzhľadom na stav vecí sme ani najmenej nezatúžili pozrieť sa tam. Z honorára za vydanie knihy v Sovietskom zväze sme radšej podnikli našu prvú spoločnú zahraničnú cestu – do Bulharska, na Zlaté piesky.

Bezvýhľadný pokus

Od svojho „vyhadzova“ až do návratu do zamestnania po páde totality Olga nemala prístup do budovy Československého rozhlasu, a to napriek tomu, že jej manžel tam mal ako stomatológ závodného zdravotníckeho strediska pochopiteľne vstup voľný. Ak som jej chcel ošetriť zub, každý raz som požiadal niektorého kolegu v meste, aby som to mohol urobiť v jeho ordinácii.

Striktný zákaz pripustil jedinú výnimku. To keď sa v čase istého uvoľnenia dala prehovoriť bývalému šéfredaktorovi pre zahraničné vysielanie Květoslavovi Faixovi, ktorý poznal jej kvality, aby požiadal

Olga vedela, že to nemôže vyjsť...

o znovuprijatie alebo aspoň o možnosť externej spolupráce. Vtedy ju – aj na príhovor ďalších kolegov, ktorí si ju pamätali ako úspešnú a uznávanú rozhlasovú redaktorku s dlhoročnou praxou v profesii – pozvala na „preskúšanie“ Faixova nástupkyňa Helena L., ktorá sa tomu nemohla vyhnúť.

Stalo sa to, v čom si Oľga bola už vopred na sto percent istá – veď to bolo pozvanie k manželke človeka, ktorý sa azda najviac zaslúžil o trpký údel ľudí, ktorí nesúhlasili s okupáciou. Verná služobníčka režimu stranovlády i v tomto prípade osvedčila svoju príslušnosť k „tvrdému jadrú“, pre ktoré zostalo písmom svätým biľakovské Poučenie z krízového vývoja v strane a spoločnosti. S ironickým úsmevom mojej žene oznámila, že neobstála a márne budú aj všetky jej ďalšie pokusy. Zato sama sa po zmenách na prelome rokov 1989-1990 z rozhlasu diskkrétne stiahla a stala sa redaktorkou zprivatizovaných novín premenovaných na Právo.

Naša prvá cesta do kapitalistickej cudziny

V lete roku 1989, niekoľko mesiacov pred 17. novembrom, sme požiadali a aj dostali súhlas na cestu do západného Nemecka. Moje vycestovanie musel odporúčať námestník riaditeľky KÚNZ Stredočeského kraja, korému som bol služobne podriadený, MUDr. Zbyněk Pelikán. Sám už bol v kapitalistickom zahraničí a varoval ma: „Juraji, já ti to rád podepíší, ale znám tě, tebe tam raní mrtvice..!“ Až tam som pochopil oprávnenosť jeho slov: v reštaurácii i na kúpalisku samosplachovací pisoár, aký sa u nás vídal len v ho-

Po prvý raz vo Frankfurte

teloch so zahraničnou klientelou a ďalšie, pre mňa priam otrasne pôsobiace vymoženosti, ktoré slúžili širokej verejnosti. Najväčším šokom však bol pre mňa poznatok, že sa ľudia správvali jeden ku druhému zdvorilo a nikde som nevidel, že by sa predstaviteľ štátnej moci, policajnt alebo úradník správal k niekomu hrubo; obdivuhodne slušne komunikovali medzi sebou aj „domorodí“ zákazníci s predajcami, ktorí boli očividne privandrovalci z Jugoslávie či z Turecka.

Po prilete do Frankfurtu sme obdivovali moderné letisko, samotné veľkomesto a jeho blízke okolie, najmä pôvabné a pokojné kúpeľné mestečko Bad Homburg. Naskytla sa nám možnosť precestovať mestá takmer po celom údolí rieky Rýn, pokochať sa architektúrou chrámov, dielami maliarov Kandinského a Chagalla a v neposlednom rade i nádhernou prírodou.

Za všetky tieto zážitky sme mohli ďakovať nášmu spoločnému priateľovi ing. Pavlovi Hroncovi, po ktorom má meno náš syn Pavel. I keď o tom nemal tušenie, často sme sa doma v rozhovoroch vracali k jeho kamarátskemu vzťahu k mladej Olge Benauovej a k nášmu spoločnému mládeneckému životu v bratislavskom podnájme. Ak som v stati nazvanej Stretnutie v Magure hovoril o Pavlovi Paškovi, ktorého spontánna reakcia pri pohľade na nás dvoch bola spúšťačom ďalších udalostí, musím podľa pravdy dodať, že Oľgino a moje odhodlanie kráčať životom už spoločne, najväčšmi ovplyvnila oživená spomienka na Paľa Hronca. Niekdajší mládenci, kedysi dokonca i spolužiaci, odvtedy zostarli, ale vďaka tomu, že napriek vysokému veku pracujú s počítačom, sú doposiaľ v neustálom styku a Oľga je častou témou ich komunikácie

Návrat k profesii

Pre mňa bolo písanie do novín od mladých liet potrebou, ktorú som si uspokojil v slovenskej, maďarskej a v posledných tridsiatich rokoch aj v českej tlači. Časopisom, s ktorými som spolupracoval, zostával som verný, v jednom prípade až do ich zániku. Jeden z týždenníkov, vychádzajúci v Prahe, Zdravotnícke noviny, do ktorých som posielal svoje príspevky už v prvej polovici päťdesiatych rokov, mi prirástol k srdcu takou mierou, že som v roku 1975 na celé desaťročie opustil rezort zdravotníctva a stal som sa ich lekársnym a slovenským redaktorom. Pre mňa bolo návratom k pôvodnej profesii moje rozhodnutie po desiatich rokoch odísť z redakcie a požiadať o prijatie do stredočeského KÚNZ.

Iné to bolo v Oľginom prípade. Prelom rokov 1989-1990 bol v jej živote novým medzníkom, od ktorého mohla začať opäť slobodne dýchať a pomýšľať na to, že sa po dvadsiatich rokoch osudu proskribovaných – hoc na staré kolená – vráti k svojmu povolaniu novinárky.

Poslom dobrej správy sa stala rovnako postihnutá redaktorka Olga Jeřábková, ktorá nás navštívila s odkazom Richarda Seemanna z rádia, aby sa tam

V novembrových dňoch na Václavskom námestí

činenia. Tým prvým bol list z 5. júna 1990, podpísaný vtedajším ústredným riaditeľom Čs. rozhlasu Františkom Pavlíčkom a predsedom rehabilitačnej komisie Václavom Daňkom, v ktorom stálo:

„Rehabilitační komise ve spolupráci s dílčí komisí, ustanovenou ve vašem bývalém útvaru, prošetřila všechny okolnosti Vašeho odchodu z rozhlasu a došla k závěru, že důvody tohoto odchodu byly jednoznačně politické a že tudíž ve Vašem případě jde o perzekuci pro politické názory. Československý rozhlas považuje za svoji povinnost omluvit se Vám za veškeré protiprávní sankce a morální ústrky způsobené bývalými vedoucími pracovníky, řízenými orgány KSČ a prohlašuje tímto Vaši plnou občanskopolitickou rehabilitaci.“

A v roku 1977 dostala aj ďalšie oznámenia obdobného obsahu: „Vážená kolegyně, výbor Klubu novinářů Pražského jara 1968 projednal na své schůzi Vaši žádost o novinářskou rehabilitaci a jednomyslně se usnesl jí vyhovět...“

napísal jej predseda klubu ing. Miroslav Jelínek. Druhý pochádza zo Syndikátu novinárov; podpísali ho zástupcovia syndika Vladimír Bystrov a Vlado Kašpar s predsedom rehabilitačnej komisie Stanislavom Malečkom. List potvrdzuje, že prešla rehabilitačným šetrením a že rehabilitačná komisia došla k záveru, že bola prenasledovaná za

prišla dohodnúť o nástupe... Pracovný pomer, ktorý s ňou vtedajšie vedenie Československého rozhlasu rozviazalo 30. októbra 1970, bol obnovený s platnosťou od 1. januára 1990. Svoje miesto si našla v prvej etape pôsobenia v redakcii medzinárodného života.

K tomuto obdobiu sa viažu dokumenty, ktoré neboli poslané iba Olge, ale všetkým podobne postihnutým redaktorom, napriek tomu ich prijala s pocitom radosti a zadostučinenia.

TISK PRESS

Jméno a příjmení
First Name & Last Name

Olga Szántová

Číslo průkazu
Card Number

0055

Syndikát novinářů
České republiky

Posledný novinársky preukaz

svoj boj proti totalitnému režimu respektíve za aktívnu účasť v Pražskej jari a vyslovila jej plnú morálnu rehabilitáciu.

Syndikát novinárov ČR sídlil na Pařížskej ulici na mieste bývalého Zväzu novinárov. Vtedy ešte fungoval jeho príjemný klub, kde sa dalo obedovať, večerať, posediť pri káve s novinami alebo si vypiť s priateľmi. Boli tam aj iné miestnosti pre klubovú činnosť a tlačové besedy i zasadacia miestnosť pre členské schôdze. Hovorím o tom preto, lebo zhromaždenie, ktoré na prelome 80. a 90. rokov iniciovalo založenie Syndikátu novinárov, sa zišlo ešte v takmer ilegálnych podmienkach ďaleko odtiaľ, v paláci Charitas na Karlovom námestí.

Zaviedol nás tam Olgin spolupracovník z Ústavu zdravotnej výchovy, takisto nadhlo umlčaný novinár Vladimír Kučera. Ani sme poriadne nevedeli, o čo ide. V suterénnej sále už bolo plno ľudí, ktorí si potriasali ruky, k Olge sa prihrnulo niekoľko dávno nevidených kolegov, ku mne pribehol Vlado Kašpar, kory má objal a pýtal sa, kde sú ostatní moji redakční kolegovia.... Ak ma pamäť neklame, tam a vtedy sa rozhodlo, že nová organizácia novinárov bude mať ustavujúcu schôdzu na výstavisku v Holešoviaciach. Do syndikátu sme vstúpili obaja medzi prvými, s členským číslom 0046 a 0055, pričom ja som bol pomerne pasívny členo Klubu voľných novinárov a publicistov, Olga však ako novinárka Pražskej jari nevynechala jedinou akciu svojho klubu.

Erotika a sex v našom živote

Ešte pred vznikom nášho partnerského vzťahu som pre martinské vydavateľstvo Osveta preložil z maďarčiny do slovenčiny na tú dobu veľmi progresívnu knižôčku *Za šťastným manželstvom*, o ktorej Olga vedela od svojho českého prekladateľa, pražského novinára Jožku Klánskeho, pôvodom z Prešova. Po niekoľkých vydaniach sme v sedemdesiatych rokoch už ako manželia navštívili autora v jeho budapeštianskom byte na dunajskom nábreží. Gynekológ a pôrodník dr. Imre Hirschler, vtedy už starší pán, a jeho žena nás vítali srdečne a k sexuologickej problematike sme sa ani nedostali, po celý čas sa nás pypytoval na pomery v Československu a my ich na pomery v Maďarsku. Imre Hirschler hovoril však aj o vlastnej minulosti a kariére, pričom sme sa dozvedeli, že kedysi v nemocnici, kde pracoval, ukrýval pod cudzím menom ako svoju pacientku španielsku revolucionárku Dolores Ibarurri...

Na základe spomínaného prekladu sa na mňa začali obracať novinári z rôznych redakcií a posielali mi listy čitateľov, ktorí potrebovali lekársku radu z oblasti sexuológie. Pokračovalo to aj po našom presídlení do Čiech, ale keď som sa v Prahe zorientoval, už som redaktorov a dosť často samotných autorov tých otázok odkazoval na príslušných odborníkov. Starý budapeštiansky lekár a moja Olga, znalá anglických kníh a časopisov, ma nauči-

Mali sme oči len jeden pre druhého

li, že v otázkach pohlavného života, lúboštných vzťahov, partnerského a manželského súžitia nie je namieste ostych a milujúca sa dvojica si musí vedieť otvorene pohovoriť nielen o tom, čo jednému či druhému prináša potešenie, ale aj o nepríjemných či bolestivých momentoch počas súlože. Naše manželské šťastie bolo dokonalé tým, že popri vzájomnom podporovaní ambícií i záľub toho druhého sme aj v milostnom styku plne rešpektovali záujem a potreby

toho druhého a kládli dôraz predovšetkým na jeho telesné a duševné uspokojenie. A tak to fungovalo až do nástupu staroby, ba možno i ďalej.

V tejto súvislosti si pripomínam z Hirschlerovej knihy jednu úsmevnú vsuvku, ktorá sa Olge z celého dielka páčila najviac: „*Veľmi mnohí sa zaujímali o to, či zaniká v období prechodu pohlavný pud. Nech je na to odpovedou historická anekdota. Kráľ Matej, ktorý prejavoval o všetko veľký záujem, bol raz zvedavý, v ktorom veku ženy lúboštný cit zaniká. Vyhľadal teda najstaršiu matrónu v Budíne a opýtal sa jej na to. Osemdesiatročná žena odvetila urazene: Odkiaľ to mám ja vedieť?*“

Všetko, čo som o našom intímnom živote prezradil, nech slúži ako vysvetlenie tým, ktorí nevedeli pochopiť, že hoci sme sa obaja neustále pohybovali v spoločnosti osôb druhého pohlavia, ani jeden z nás nežiarlil. Na služobné cesty sme odcestovali vždy s úplnou istotou, že v priebehu kratšieho či dlhšieho odlúčenia nikto a nič nemôže ohroziť náš pevný vzťah, postavený na vzájomnej dôvere.

Tak to bolo aj v Londýne, kde Olga ako spravodajkyňa pražského rádia mala plno pracovných povinností a mne, čo som nemal do čoho pichnúť, prikázala: „*Chod' a užívaj si..!*“ V čase, ktorý sme nemohli tráviť spolu, som teda poznával mesto tak, ako sa turistom spravidla nepredstavuje. Výsledkom boli husto popísané poznámkové bloky, aj zopár článkov, ktoré mi potom uverejnili v domácej tlači. Jeden z nich s názvom „*Keď bol Eros v oprave*“ bol ilustrovaný okrem iného aj mapkou miest, kadiaľ ma Kitty vodila a zoznamovala s nočným životom. Nech mi je dovolené oživiť tento text aspoň jeho úvodnou časťou:

Telefónne búdky v tej štvrti boli plné rôznofarebných kartičiek: Atraktívna blondínka... Bezohľadná cvičiteľka... Sedemnásťročná školáčka... Stačí zavolať a hociktorá z nich ochotne splní akékoľvek želanie.

V uličke pri železničnej stanici Paddington som vošiel do búdky a keď som nikoho nevidel, z výziev nastrokaných za prístroj som si niekoľko vzal a strčil do vrečka. Vonku ma však nesmelosť oslovila štíhla, tak tridsaťročná čierno-

vláska: „Máte azda záujem?“ Civel som na ňu, trochu zaskočený, bez slova.

„Tak teda prečo ste si vzali tie vizitky?“ Zmohol som sa na odpoveď: „Som tu cudzinec a zbieram všetko, čo patrí ku koloritu veľkomesta...“

„Viete, tie ženy nemajú na drahé inzeráty,“ povedala ospravedlňujúc sa. „Je im zima a niektoré majú asi práve teraz dosť veľký hlad.“

„Ako vy?“ opýtal som sa opatrne. „Ako ja.“

Pozval som Kitty – tak sa mi predstavila – na obed do Garfunkleš blízko Hyde Parku, kde som mal zistené, že sa dá najesť za 2,99 £, a komu sa máli, môže dostať repete a hoci aj dlhšie posedieť v príjemnom prostredí. „Takže vy vlastne ani nechcete...“ konštatovala potom pri stole. Dostal som nápad: „Vlastne chcem. Trochu zmapovať Londýn erotiky a sexu. Pomôžete mi v tom?“ Myšlienka sa jej zapáčila. A keď som jej naznačil, že časom a peniazmi obzvlášť neoplývam, ubezpečila ma: „Urobíme to čo najúspornejšie.“

Okolo búdky pri Marble Arch boli rozhádzané desiatky farebných kartičiek, niektoré už silný vietor odvíjal ďaleko. „Vidíte, ako to niekomu vadí.“ Podľa Kitty to nebývajú iba moralisti. Niekedy je to dielo opilcov, inokedy mužov, čo si lásku za peniaze nemôžu dovoliť alebo sa ostýchajú zavolať žene, ktorá by im zahriala telo aj dušu...

Oľga sa ma nikdy nepýtala, či išlo o skutočnú alebo vymyslenú ženu.

Na americkom kontinente

Darmo som mal svojich príbuzných a priateľov roztrúsených po zemeguli, západný svet ma neoslovoval a nijako nelákal. Dokonca som už ako študent zapochyboval o slobode, ktorá tam vládne, a to na základe vlastnej skúsenosti: v ktorýchsi novinách mi uverejnili báseň a poslal som ju ujcovi do Kanady, vari aby som sa rodine pochválil. Odpovedala mi teta vyčítavým tónom, či im vraj chcem spôsobiť nepríjemnosti, prečo im vraj neuvážene posielam výstrižok, ktorý má na druhej strane záber ako mládež nesie Klementa Gottwalda na pleciach... Pomyslel som si: to má byť tá sloboda? V mojom podvedomí akisto vyrastala aj akási bariéra ako obrana pred túžbou poznať krajiny, do ktorých by ma pre môj kádrový prechod úrady beztak nepustili – oženil som sa vtedy s baronesou.

Môj kritický vzťah k Amerike, obzvlášť k Spojeným štátom, sa príliš nezmenil ani po roku 1972, keď ma Oľga zoznámila s bývalými americkými spolupracovníkmi, ktorí tiež museli z rozhlasu odísť. Veď USA boli nútení opustiť v dobe mcčcartyzmu kvôli svojmu zmýšľaniu. Tichá revízia pomeru k Západu a k Amerike začala vo mne prebiehať až vtedy, keď ma manželka prehovorila, aby som ju na niektoré služobné cesty sprevádzal. Jednu veľkú spoločnú cestu po Kanade nám umožnila aj veľkorysosť tety, o ktorej som sa zmienil. To mi pochopiteľne uľahčilo poznávať svet nie podľa propagandy, ale podľa ľudí, s ktorými som sa stretol a cítil dobre.

V Kanade s mojou tetou Magdou

Pri Niagarských vodopádoch

Najviac som si rozumel s ľuďmi, so slovenskými, českými, maďarskými a židovskými emigrantmi a ich potomkami, ale aj so starousadlíkmi v Kanade, predovšetkým v mestečku Niagara Falls, kde sme strávili viac ako týždeň a keďže sme boli aj novinári, navštívili sme i miestny cintorín s hrobom nášho Karla Soukupa, ktorý zavretý v sude úspešne prekonal vodopád a v knižnici s archívom sme našli o ňom aj bohatú dokumentáciu.

Boli sme ešte i v Toronte a v Montreale, kde žijú Oľgine kolegyně z rozhlasu: Ivanka Křížová a Darina Lashová, ktorá podnes hovorí peknou slovenčinou.

Musím sa však sebakriticky priznať, že najhlbšie dojmy vo mne zanechali ľudia, ktorých som poznal vo veľkomestách a v mestečkách Spojených štátov, a z tých miest predovšetkým Oľgin milovaný New York a historická Philadelphia. Keď sme v Prahe prvý raz uvažovali pred svojimi priateľmi, že by sme sa mali pozrieť, kam Olinka Benauová chodila do školy a kde jej otec redigoval Newyorský denník, nevedeli sme si predstaviť, z čoho by sme si zaplatili drahý hotel, keďže tam nemáme nikoho. Sedel u nás vtedy aj Jožko Klánský, otec slávneho klavírneho umelca Ivana, pôvodom z Prešova, ktorý už niekoľkokrát absolvoval cestu za oceán. „Ako to, že tam nikoho nemáte? Janko Terebessy doteraz spomína na buchty a koláče, ktorými ho častovala teta Benauová...! Dám vám na nich kontakt.“ V tú chvíľu si Oľga spomenula na malého čierneho chlapčeka z domu, v ktorom bývali v tých vojnových rokoch.

Janko s manželkou Adrianou nás hneď ako sme im zatelefonovali pozvali k nim na neobmedzený čas a keď sme sa u nich objavili, dostalo sa nám privítania a pohostinnosti, s akou sme sa nikdy nestretli. Z ich brooklynskeho bytu sme denne vyrážali nielen za pamätihodnosťami New Yorku, ale aj na miesta, kam ťahali Oľgu jej spomienky z detstva. Naši hostitelia nás zaviedli aj do svojho unitárneho kostolíka, pretože patrili do tej istej farnosti ako rodina Garrigueových, do ktorej sa profesor Masaryk priženil a pyšné nám ukazovali stálu výstavku o Masarykovcoch. Sprostredkovali nám napríklad aj stretnutie s riaditeľkou umeleckej galérie v Brooklyne Charlottou Kotíkovou,

S PhDr. Charlottou Kotíkovou

Intervjú vo Philadelphii

vnučkou prezidenta Masaryka, ktorá nás pozvala k sebe domov a po rozhovore o Alici Masarykovej nám ešte poskytla rad cenných kontaktov na významné osobnosti tamojšej českej a slovenskej komunity, ktorých moja pohotová žena jedného po druhom „intervjúovala“, i keď sme boli na súkromnej ceste.

Vo Pfiladelphii sme boli hosťami profesorky Carmen Mayerovej, s ktorou sme sa zblížili ešte v Prahe, lebo prednášala nielen na svoje americkej, ale aj na Karlovej univerzite a sama si k nám našla cestu. Nielenže nás pozvala k sebe, ale trvala na tom, že aj napriek akútnemu ochoreniu nás povedie po pamätných miestach amerických dejín a povozila nás až do čarovných končín, kam by sme bez nej nikdy neboli dostali.

Za tohto nášho pobytu v USA sme navštívili aj rodiny tých niekdajších Oľgíných kolegov, ktorí sa z Prahy vrátili do USA, v New Yorku Norberta Heidelbergera, v Cambridgi manželov Herberta a Hildu Lassových a vo Framingham Davida a Alenu Leffových (Alenu máme zapísanú ako jedného z dvoch svedkov na našom sobášnom liste). Mnoho miest sme samozrejme navštívili aj samostatne, napríklad Washington, ktorý sme pochodili krížom-krážom a navyše zašli aj do ústredia Amerického červeného kríža, ktorého pracovníci nás ochotne informovali o rozsiahlych aktivitách tejto organizácie najmä pri veľkých živelných pohromách. A nakoniec ešte Florida s nezapomeniteľnými hodinami, ktoré sme strávili v klube českých a slovenských sokolov a s prehliadkou Hemingwayovho domu, pričom

Doposiaľ platné americké vízum

Oľga objavila, že slávny spisovateľ mal v drevenom kufríku písací stroj toho istého typu Royal aký používal jej otec.

So srdcom na dlani

Svoju prácu v Redakcii medzinárodného života, a tiež neskoršie v anglickej redakcii zahraničného vysielania založila v značnej miere na nadväzovaní a udržiavaní kontaktov s pracovníkmi ambasád krajín, o ktoré mohol mať poslucháč záujem nielen z politického, ale aj z kultúrneho či iného hľadiska. Tak získavala dostatok aktuálnych podkladov i podnetov, ktoré jej umožňovali viesť zasvätené a veľmi bezprostredné rozhovory s diplomatmi alebo so zahraničnými expertmi, ktorí navštívili Prahu.

Medzi niektorými veľvyslankyňami a Oľgou sa vyvinul mimoriadne srdečný vzťah. Bola to nielen naša prvá veľvyslankyňa v Spojených štátoch Rita Klímová, s ktorou sa poznali už v detskom veku v americkom exile, ale napríklad aj pani Blakeová, niekdajšia detská herečka Shirley Templeová, ktorú moja žena očarovala nefalšovanou newyorskou angličtinou.

Azda i preto sa s ňou dokázala zhovárať aj o svojej ceste životom či o zážitkoch z roku 1968, keď udalosti odohrávajúce sa na Václavskom námestí sledovala sediac v okne hotela Jalta, kde bola ubytovaná.

I s prvou ambasadorkou Československa v Austrálii, neskôr senátorkou Jaroslavou Moserovou si mali vždy čo povedať aj mimo rozhovorov pre rozhlas. Veď i táto výnimočná žena chodila do amerických škôl. Oľga sa však zaujíkala aj o iné oblasti jej pôsobenia, napríklad z času, keď pracovala na oddelení popálenín Kliniky plastickej chirurgie na Legerovej ulici a liečila Jana Palacha. Z filmotéky Ústavu zdravotnej výchovy si vypožičala a dala premietnuť film o metóde liečenia rozsiahlych termických poranení, ktorá bola vypracovaná s veľkým podielom doktorky Moserovej. Keď sa zoznámili, mala pani veľvyslankyňa, neskôr senátorka, za sebou už veľa preložených románov Dicka Francisa z dostihového prostredia a rada si s Oľgou pohovorila nielen o problémoch umeleckého prekladu, ale aj o koňoch, v ktorých sa vynazala ako málokto iný.

Shirley Temple v roku 1968

Tieto Oľgine styky aj predo mnou otvárali nevídané obzory; pozývali nás na bankety, slávnosti, koncerty a iné podujatia, usporiadané pri štátnych sviatkoch a iných príležitostiach, na ktoré by som sa inak nikdy nebol dostal. Boli to akcie zastupiteľských úradov Spojených štátov, Veľkej Británie, Izraela a radu ďalších.

Japonský itinerár

Doc. MUDr. Jaroslava Moserová-Davidová, CSc.

Za všetky tie ambasády uvediem aspoň veľvyslanectvo Japonska. Styk s novinármi tam obstarával skromný, avšak veľmi iniciatívny muž, Antonín Jelínek, ktorý sa neskoršie stal predsedom Obce spisovateľov. Vždy vedel, s kým má Oľgu či iných redaktorov zoznámiť a čo pre nich pripraviť, aby sa ich pracovné stretnutie odzrkadlilo v rozhlasovom či televíznom vysielaní alebo na stránkach tlače čo najúplnejšie a najefektívnejšie.

Tento štýl Oľginej práce bol kvitovaný s neobvyčajným uznaním. Spolu s novinárskym kolegom Janom Petránkom ju pozvali na pracovný zájazd do Japonska v čase od 30. septembra do 11. októbra 1990. Starostlivo zostavený itinerár, ktorý sa zachoval i s jej zápiskami a s fotografiami z Japonska, obsahuje rámcový harmonogram pobytu novinárov z Prahy, názvy hotelov, kde mali zabezpečené ubytovanie, mená a telefónne čísla sprievodcov a hostiteľov, ako aj inštitúcie a osobnosti, ktoré boli pripravené ich prijať. Oba však vyťažili z pobytu v krajine vychádzajúceho slnka omnoho viac, než predpokladal ich oficiálny cestovný plán.

Oľga sama priniesla z tejto cesty na magnetofónových páskach a v poznámkovom bloku taký bohatý materiál, že po svojom návrate do Prahy mohla z neho vytvoriť a v období od 16. októbra 1990 do 30. apríla 1991 odvysielať tridsaťosem živých programov. I keď som vedel, že ju zaujíma všetko a rada sa pozrie aj za kulisy či za plentú, kam pohľad cudzinca zvyčajne nezablúdi, obdivoval som tematickú šírku a pestrosť jej rozprávania o živote Japoncov, ktorí jej s plnou dôverou otvárali svoje srdcia i dvere svojich domovov. Boli to preto nielen hostiteľmi naplánované roz-

Po prilete do Japonska

hovory, ako napríklad s pracovníkmi rezortov zahraničných vecí, priemyslu, obchodu či kultúry, ale aj komentáre, reportáže a postrehy z každého dňa, plného nových dojmov a udalostí, na ktoré musela reagovať.

Prehľad, ktorý mám pred sebou, obsahuje rad významných tém vnútropolitického a medzinárodného významu: sociálne nepokoje v Japonsku, miestne voľby, ženy v politike, japonsko-kórejské rokovania, rozpory vo veci vyslania japonskej pomoci do Perzského zálivu, vývoj japonsko-amerického obchodného partnerstva, japonsko-sovietske vzťahy, návšteva Michaila Gorbačova v Tokiu a tak ďalej. Svojim poslucháčom Oľga referovala aj o iných zaujímavých udalostiach, akou bol napríklad nástup cisára Akahita na trón alebo štart japonského novinára do vesmíru; priniesla aj rozhovory s japonským obchodníkom, so sprievodkyňou turistov, s členmi jednej rodiny. Osobitnú pozornosť venovala tomu, ako sa ľudia vyrovnávajú s rozporom medzi tradíciou a moderným životom a v čom spočíva šintoistické náboženstvo. Dozvedela sa o pôsobení slovenských misionárov v Japonsku a našla si katolíckeho kňaza, Slováka, s ktorým nakrútila rozhovor.

Domnievam sa, že na tejto ceste na ňu najhlbším dojomom zapôsobil univerzitný profesor, bohemista Eiiči Čino, znalec českej a slovenskej literatúry a nadšený propagátor československej kultúry v Japonsku. Bolo toho veľa, o čom hovorili a vari ešte viac, čo si povedať nestihli a nechali na neskoršie. Výsledkom ich obsažných stretnutí boli dva pekné samostatné programy. Pre mňa dal Oľge darček, modré tričko s nápisom Japonská spoločnosť Karla Čapka, ktorej bol predsedom.

Náš červený kríž

Členom Československého červeného kríža som sa stal už ako medik; jeho aktivistom a funkcionárom som bol od promócie až do neskorjej staroby. Jeho mesačník Zdravie ľudu patril k časopisom, do ktorých som systematicky prispieval. Ešte i dnes som predsedom redakčnej rady časopisu Zdraví, ktorý pôvodne patril Českému červenému krížu, čo bol pred rokmi nápad Evy Wičazovej, vtedajšej šéfredaktorky, a odvtedy to nikto nezmenil. Niekoľko rokov som bol predsedom Obvodného spolku ČČK v Prahe 2. Jeho členovia brali svoju príslušnosť k tejto humanitnej organizácii veľmi vážne. Napríklad Marie Klausová, nedávno zosnulá matka bývalého českého premiéra, dnes prezidenta republiky, nám sama prinášala svoj každoročný členský príspevok, a keď sme jej k 70. narodeninám zanesli kvetinku ako každému jubilantovi, privítala nás ako svojich.

Oľga prenikla do problematiky červeného kríža v rámci svojej práce v Ústave zdravotnej výchovy, kde sa starala o spoluprácu pracovníkov zdravotníctva s takzvanými nezdravotníckymi organizáciami. Nebolo treba, aby som jej dláždil cestu k predstaviteľom a pracovníkom federálneho výboru,

S MUDr. Jitkou Hvizdošovou – Sedlákovou v Minneapolis

Vo Washingtone pri sídle Amerického červeného kríža

českého ústredného výboru či niektorých obvodných výborov ČSČK, ktorých som poznal. S mnohými z nich veľmi rýchlo našla spoločnú reč, napríklad s Josefom Švejnom, dušou organizácie a jej historiografom, s Jitkou Hvizdošovou, lekárkou programového oddelenia, s ktorou si aj po rokoch pri stretnutí v USA mali čo povedať, s Hermínou Kaňkovou, riaditeľkou sekretariátu spolku ČK v Karlových Varoch, ktorá ju zaujala skúsenosťami z práce medzi ženami v Žluticiach či s predsedom ČÚV ČSČK Miloslavom Hlachom, ftizeológom v Českých Budejoviciach, kde zastával aj funkciu krajského lekára zdravotnej výchovy.

Pri našich potulkách po cudzine mi nikdy nezazlievala, že chcem, aby sme sa zastavili na ústredí Červeného kríža v Budapešti, vo Washingtone, v Toronte či inde a ochotne tam trávila so mnou celé hodiny vo funkcii tlmočnice.

Na londýnskom ústredí však mala konkrétne otázky aj ona: zaujímalo ju, či súčasní pracovníci Britského červeného kríža vedia niečo o tom, že za 2. svetovej vojny v Anglicku veľmi aktívne pracoval náš exilový Čs. červený kríž. Na želanie im v krátkosti porozprávala, čo vedela z niekdajšej reportáže, ktorú našla v otcovej pozostalosti. K tejto téme sme sa dostali potom ešte raz v Prahe, keď sme sa po prechádzke v Grebovke vracali domov ulicou Jana Masaryka. Pred vilou Osvěta, ktorá bola kedysi domovom masarykovskej rodiny, sa ma Olga spýtala: „Vieš ty vôbec o tom, pán predseda, ako si Jan Masaryk za vojny vážil prácu Červeného kríža?“ Odpovedal som záporne. Doma hneď vytiahla knihu Volá Londýn s jeho stredajšími príhovormi z vysielania BBC pre Československo a čítala mi z nej Masarykove slová zo 14. mája 1941 po nemeckom nálete na Londýn, keď bolo poškodené Westminsterské opátstvo i budovy anglického parlamentu:

„Náš Červený kríž také dostal nemeckou ránu a budova vyhořela. Díky našim malým lidem byla velká většina zásob zachráněna. Když jsem přišel na místo zlého činu, našel jsem tam takřka všechny zaměstnance Čs. červeného kříže, muže a ženy, umazané, unavené, ale neúnavné, hladové a žíznící v horečné práci... Koukám, což člena vlády, která před chvílí přinesla těm

naším oběd a zůstala pomáhat. Ze sklepa paní s náručí plnou šatstva. Choť generála, atd. Zachránily se tři čtvrtiny všeho. Zaplať Pán Bůh za to! A zachraňovali židé a křesťané a nikoho nenapadlo, že je mezi nimi rozdíl rasy, náboženství, třídy nebo majetku. Tak, jak to má být, i když nepadají bomby, a tak jak to bylo za první republiky. Zapamatujeme si to.“

Olga vzdychla: „Viem, že bombardovanie si zažil v Budapešti, a že vám v Nových Zámkoch zrovnali stanicu so zemou. Na nás v New Yorku bomby nepadali.“ Vzápätí však pokračovala v čítaní: „...za zelenou mříží v Hyde Parku v zahradě, sousedící s bývalou zahradou krále Jiřího VI., pokud ještě býval vévodou z Yorku, vidím několik paní, jak na slunci na trávniku rozprostírají zachráněné, promočené šatstvo, které náš Červený kříž dostal z Ameriky a Kanady. Mezi nimi paní Benešová.“ A na záver, muselo to znieť ako bojový odkaz domov do vlasti: „Němci nám sundali Červený kříž. Ale naši skvělí letci sundali šest německých letadel a s nimi třicet německých vrahů. Jeden z těch našich hochů oddělal tři aeroplány za jednu noc. Výborně! Blahopřejeme a děkujeme. Dobrou noc!“

K odhalení busty Jana Masaryka na vile Osvěta, kde sa narodil, došlo až v tomto roku, tri roky po Oľginej smrti. Bolo by sa jej páčilo, že sochár tam umiestnil jeho slová: „Pravda vítězí, ale dá to fušku.“

Lidice

Témou, ktorá Oľginu myseľ zamestnávala už ako mladé dievča a neopustila ju ani vo vyššom veku, bola lidická tragédia. Ešte za pobytu v Spojených štátoch sa dozvedela o svetovej vlne solidarity, ktorá sa prejavila napríklad tým, že niektoré americké a anglické obce sa premenovali na Lidice a boli rodičia, ktorí toto meno dali svojim novonarodeniatkám. Po návrate rodiny do vlasti už cieľavedome vyhľadávala v tlači a v knihách publikovné informácie o zverstvách fašistov, ktorých sa dopustili na obyvateľoch českých a slovenských dedínok popravami, deportáciami a vypálením či zbúraním ich domovov.

V čase, keď bola pracovníčkou Krajského domu pionierov v Prahe-Karlíne, bola Olga iniciátorkou a realizátorkou družby a vzájomných návštev detí z Československa a z Veľkej Británie. Na anglickej strane to bol ešte mladý Peter Thiele, ktorého som ja poznal najprv iba z rozprávania, ale po roku 1989 aj osobne ako človeka, ktorý ešte aj v seniorskom veku dokázal veľa urobiť pre vzájomné poznávanie sa a zblížovanie Angličanov, Slovákov a Čechov. Neraz nás navštívil v Prahe a raz požiadal, aby ho vo svojom ate-

liéri prijala akademická sochárka Marie Uchytlová, o ktorej sa dopyčul, že pripravuje súsošie lidických detí. Boli sme u nej všetci traja a hovorila nám o veľkej sume peňazí zo zbierok na realizáciu jej projektu, ktoré sa však podeli neznámo kam. Novinárka Oľga sa síce pustila do pátrania, ale všade narazila na nechúť zaoberať sa touto vecou. Súsošie v Lidiciach dnes už stojí, ale ani ona, ani jej partner, ktorý mal na starosti ich odlievanie, sa toho už nedožili.

S Petrom sme sa pomerne veľa nachodili po Anglicku a vozil nás predovšetkým po miestach, kde o Lidiciach vedeli nielen tí najstarší z pamätníkov, ale aj ich deti a vnuci. Boli to najmä mestečká baníkov. Tento náš anglický priateľ a jeho starý kamarát Lou Kenton spolu s Češkou Jiřinou Gardinerovou, žijúcou v Londýne, tvorili trojicu, ktorá zhromažďovala prostriedky na alej stromov v Lidiciach. Existuje fotografia, zachycujúca prezidenta Václava Havla vo chvíľach, keď tam zasadil prvý strom. Ten projekt nakoniec nebol dokončený. Pamätný areál je riešený inak. S ohľadom na vysoký vek a chabré zdravie oboch mužov, ktorí uskutočneniu myšlienky venovali toľko času a námahy, sme už lidickú alej radšej nespomínali.

S Petrom Thielem na cestách

Oľga svoj trvalý záujem o Lidice preniesla aj na niektorých spolupracovníkov v redakcii anglického vysielania rozhlasu. Neodvážim sa tvrdiť, že ona inšpirovala svojho mladšieho kolegu, vynikajúceho Davida Vaughana, aby sa zamyslel nad témou Lidice a pripravil nový, originálny a aktuálny program. Vytvoril rozhlasový dokument *Příběh dvou vesnic*. Tou jednou sú Lidice, druhou dedinka s podivným názvom Cwmgied vo Walese, ktorej obyvatelia podľa námetu a scenára Viktora Fischla oživilí celú udalosť tak, ako

sa odohrala v roku 1942. David získal za svoje dielo Prix Bohemia 2001 a Oľga mala z tohto ocenenia veľkú radosť.

Hlas na magnetofónových páskach

Prvý s tým prišiel náš syn Pavel: „*V metru jsem slyšel mámu..!*“ Áno, ešte dlho po tom, čo Oľga odišla z radov živých, púšťali rôzne upozornenia pre po anglicky hovoriacich návštevníkov Prahy do reproduktorov s použitím pásovk s jej hlasom. Prichádzali s tým aj známi, ktorí vedeli, že už nežije a počuť jej sviežu angličtinu bolo to pre nich príjemné a zároveň bolestné pri pomyslení, že sa s ňou už nikdy neporozprávajú. Takisto nám bolo s Oľgou, keď na staniách metra zaznievali hlásenia vo vynikajúcej angličtine jej rozhlasového kolegu a nášho blízkeho priateľa Iva Dvořáka, za ktorého po jeho smrti tiež asi nebolo ľahké nájsť adekvátnu náhradu. Zrejme aj kvôli tomu sa stávalo, že pri stretnutiach s ľuďmi sa pýtali, ako sa vodi mojej žene alebo ju dávali pozdravovať a na vysvetlenie, že bohužiaľ už odpočíva na Olšanoch, mnohí reagovali slovami: „Veď som ju nedávno počula v metre...“

Jej hlas, najmä významnejšie programy, ktoré vytvorila, rozhovory a reportáže vysielané v českom alebo anglickom jazyku sú zachované v rozhlasovom a poniektoré aj v rodinnom archíve. Redaktori Rosie Goldsmith a Max Eastermann v Londýne objavili v archíve BBC volanie o pomoc hlasom Oľgy z ilegálneho pražského vysielania v roku 1968.

Magnetofónové pásky sú vynález, ktorý dokáže dokonale zakonzervovať zvuk, mnohofarebnosť a intonáciu ľudského hlasu i krásu jazyka, ktorý človek, v tomto prípade Oľga, používa. Jej kolegovia už neraz siahli po týchto páskach, aby ich vhodne a zaujímavo zakomponovali do svojich programov; tak tomu bolo s jej hlasom z okupovanej Prahy alebo vinterview, ktorý urobila s Josephine Bakerovou na Bratislavskej lýre v roku 1970.

Niektoré pásky, ktoré sa zachovali, sú naprosto nepoužiteľné a slúžia iba ako doklad, hodnoverne doplnujúci dobu a ľudí, ktorí sa ju snažia utvárať podľa vlastných zámerov a záujmov, bez ohľadu na mienku ostatných. Takým dokladom je napríklad aj interview, o ktorom sme si svojho času hovorili, že ak sa raz uverejní, malo by byť venované našim piatim, statočnej spisovateľskej dvojici Olinke a Ľubovi Feldekovcom. Pripomínam tú vec, na ktorú už každý zabudol...

Niekdajší predsedovia vlád ČR a SR, Václav Klaus a Vladimír Mečiar, sa bezprostredne pred koncom existencie Československa zišli na pietnej slávnosti v Londýne. Ako predstavitelia svojich národov položili vence k pomníku českých a slovenských príslušníkov britskej

Československá časť vojnového cintorína

armády, ktorí padli počas 2. svetovej vojny. Za ČTK bol prítomný Ivan Kytka. Rozhlasovú reportáž o udalosti urobila Oľga, ktorá zastupovala Karla Kyncla, vtedy už vážne chorého stáleho spravodajcu Československého rozhlasu vo Veľkej Británii. Súčasťou jej reportáže mal byť rozhovor s obidvomi premiérmi na cintoríne zvanom Brookwood Military Cemetery pri pylóne s našim štátnym znakom. Vedenie redakcie mezinárodného života však rozhodlo, že ho neodvysielajú. Magnetofónový záznam v Oľginom súkromnom archíve dostal názov:

Neodvysielaný rozhovor

Otázka pre Václava Klauze

rý ničil Evropu v té chvíli. To, že tady leží vedle sebe příslušníci desítek národů, dokazuje, že to byla jednotná obrana proti tomuto fašistickému nebezpečí, takže ta sugestivní otázka je trochu zbytečná.

Oľga (oslovuje slovenského premiéra):

Ja som sa pred chvíľkou spýtala pána premiéra Klausu, aké má pocity, keď tu ležia vedľa seba českí a slovenskí vojaci, ktorí položili životy za Československo, teraz pred rozdelením nášho štátu. Pán predseda vlády, aké máte pocity vy?

Oľga (pýta sa českého premiéra):

Pane předsedo vlády, tady leží vedle sebe čeští a slovenští vojáci...

Václav Klaus:

...i američtí a angličtí a italští a polští a maďarští, ano, spousta...

Oľga:

Já jsem se chtěla zeptat, jaké máte pocity teď před rozdělením státu vůči těm, kteří tady položili životy za Československo.

Václav Klaus:

Podívejte, to je trochu sugestivní otázka, vy ji sugestivně kladete, já si nejsem zcela jist, jestli se to takto dá hodnotit. Tito lidé položili své životy v boji proti totalitnímu, fašistickému režimu, kte-

Vladimír Mečiar:

*Nemyslíte, že táto otázka je postavená veľmi zle? Štáty vznikajú a zani-
kajú, národy zostávajú. A ak voľačo dnes rešpektujeme ako odkaz minulos-
ti, tak to sú dobré vzťahy a pokojný vývoj. Ak sa vraciame k miestu, na kto-
rom boli, tak preto, aby sme vzdali úctu mŕtvym, ktorí zomierali nielen za
Československo, ale aj za systém moci a vlády, ktorý má byť demokratický,
ktorí zomierali preto, aby nebolo totality. A ležia vedľa seba v zemi prísluš-
níci mnohých národov. Ak sme sem prišli, tak len preto, aby sme si pripo-
menuli: toto ma nechceme a nerobíme.*

Eliška a jej spomienky

Jednými z našich dlhoročných priateľov boli manželia Říhovci. Eliška bola Oľgina dlhoročná kolegyňa zo zahraničného vysielania rozhlasu, Jožka Říha bol akademický maliar a v našom byte visí niekoľko jeho obrazov. Stýkali sme sa často, radi sme ich navštevovali aj na chate, kde sme poznali aj jedného z ich zaťov, herca Jirku Štěpničku, pravda len ležiaceho pod nejakým starým automobilmom, na ktorom vždy našiel čosi na preskúmanie.

Niekoľko rokov po Jožkovej smrti Eliška ochorela a stále viac bola odkázaná na mladých, ktorí sa o ňu vzorne starali. Avšak Parkinsonova choroba vekom progresovala tak, že jej nakoniec boli nútení zabezpečiť trvalú opa-teru v modernom domove dôchodcov. Starí priatelia a kolegyne z rádia tam za ňou chodili a snažili sa jej spríjemniť život, čo bolo tým smutnejšie, že pri

Uprostred bývalých kolegýň, zľava Marta Hubscherová, Ivanka Křížová, Eliška Říhová, Magda Kollárová a Oľga Szántová

očividnom telesnom chátraní jej intelekt zostával neporušený. Roztrasenej Eliške venovala okrem jej dcér azda najviac času práve moja žena.

Olga Jeřábková píše v stati nazvanej *Devět životů Olgy Szántové*, ktorá je súčasťou tejto knihy: „...Mnohokrát jsme v oněch dobách spolu mluvily o Olžině pohnutém životě a o tom, že by o svých zážitcích měla někdy napsat. Říkala, že o tom už uvažovala.“ V skutočnosti sa k tomu nikdy neodhodlala. Avšak pri posedeniach s Eliškou, ktorá v tom domove znovu a znovu prežívala svoje detstvo i mladosť, rodinné vzťahy a najmä príbeh záchrany rodičov, rozhodla sa jej rozprávanie nahrávať a doma prepisovať do podoby memoárov. Často si listujem v rukopise, ktorý je okrem jeho obsahovej a žánrovej hodnoty zrkadlom priateľstva a vernosti a nedá mi, aby som tu s predpokladaným súhlasom pozostalých Elišky neodcitoval aspoň jeho záverečnú časť:

„...Naši se vrátili do Prahy, jakmile to šlo, do našeho starého bytu na Vinohradech, kde po nás za války bydlela německá rodina prokuristy plzeňské firmy Hofman – Eisen – Metallgrosshandel, jímž byl pan Franz Schimpersky. Našli jsme jeho dopisní papír, kde byla adresa a telefon podniku, kde pracoval. Když byla v Praze revoluce, pan Schimpersky se schoval ve spíži, ale lidi z domu ho vytáhli a zajali. Jeho rodina byla odsunuta do Německa. Když naši rodiče přišli, nebylo tam nic z nábytku, který tu nechali. Byl to nábytek Schimperských, a ačkoliv o všechno přišli, naši nedostali nic, ale museli splácet nábytek, který v bytě byl a který vůbec nechtěli.

Byla tam také dětská postýlka a na ní ještě mokré pleny. To nám máma pak pokaždé vyprávěla, jak se rozbrečela nad těmi plenami. Také ještě od nás zprávu neměli. Dozvěděli se však, že otcova mladší sestra Marta žije v Terezíně, tak pro ní zajeli. Udržela se v Terezíně, protože tam pracovala v mateřské školce a celkem se poměrně brzy zotavila. Později se provdala a měla bohužel krátké, ale šťastné manželství. Dopis, který rodiče brzy po návratu dostali, byl podán Červeným křížem před třemi lety; směli jsme napsat 25 slov. Psali jsme tehdy, že se máme moc dobře a že na ně myslíme a vzpomínáme. Rodiče se radovali, ale neuvědomili si, že za ty tři roky se mohlo leďacos změnit. Byla to také šťastná náhoda, že ten dopis je zastihl na stejné adrese, kde bydleli před válkou (Libická 11 v Praze na Vinohradech). My jsme jim hned začali posílat balíčky přes amerického vojáka, a většinu věcí dostali. Něco bylo vykradeno, ale byli jsme šťastní, že jsou naživu a že si můžeme zase dopisovat. A Honza měl možnost se vrátit jako letec RAF. Z členů československé armády v Anglii bylo totiž vybráno několik mladých mužů, kterým se umožnilo vycvičit se na letce-pilota a připojit se k československým letcům v RAF. Honza byl mezi nimi. Prošel výcvikem, a když válka skončila, vrátil se 17. srpna 1945 do Prahy v letadle Liberator. Letecká uniforma mu slušela, a když zazvonil v bytě, kde ho všichni již netrpělivě čekali, otevřela mu dveře 15-letá dívka se slovy: Vy musíte být pan Honza. Byla to Věrka a netušila tehdy, že ten pan Honza bude jejím manželem. Provdala se za něj v roce 1948 a před rokem slavili zlatou svatbu.

Když se válka schylovala ke konci, vyvstala u mne otázka, co dál? Bylo několik možností. Mohla jsem zůstat v Anglii a vzít si Angličana, měla jsem na mysli Petra Z., moji studentskou lásku z Exeteru, který byl toho času v armádě v Itálii a doufal, že zůstanu alespoň do té doby, než se vrátí. Myslela jsem také na Čecha Honzu G., který chtěl, abych s ním pracovala ve Spojenecké kontrolní komisi (Allied Control Commission) v Německu, kde se mohlo hodně vydělat, a pak šla s ním dál do USA, kde byli jeho rodiče. Nebo jsem se mohla vrátit domů a uplatnit svoje jazykové znalosti.

Za války se rychle navazovaly známosti a v Cheltenhamu to bylo ještě zřetelnější, protože to naše poklidné lázeňské městečko přímo zaplavili američtí vojáci. Netoužili po ničem jiném než se seznámit s děvčetem. Byli většinou zdvořilí a milí, a když pochopili, že s nimi nepůjdu než snad do kina, tak mě tam pozvali a neobtěžovali. Jakmile jsem se však dozvěděla, že rodiče jsou naživu, chtěla jsem se vrátit co nejdříve domů. Tím padla možnost pracovat v Kontrolní komisi, protože podmínkou tam bylo, že bych se mohla vrátit do Československa až za rok. Dostala jsem se na seznam čs. občanů, kteří měli letět do Prahy na podzim 1945 a poslala jsem rodičům dopis s údaji o letu. Ale seznam byl změněn na poslední chvíli – asi že měl letět někdo důležitější než já. A tak jsem se vrátila teprve prvním repatričním vlakem v říjnu 1945.

Děvčata Glasrovy, Eva a Věra, před válkou chodila do naší mateřské školy. Máma se dověděla, že se teď vrátily z těžkého koncentráku, kde jim zahynuli rodiče, do svého bývalého bytu, a že jsou samy a snad i nemocné a že se nikdo o ně nestará. Tak se rozhodla, že když cizí lidi se postarali o Honzu a mne, že se o ty dvě dívky také postará. Takže když jsem přijela prvním repatričním vlakem v říjnu 1945, bylo nás v bytě již osm, tj. rodiče, Marta, Honza, já a tři mladá děvčata (k těm dvěma se ještě připojila Hanka Neumanová). Takže po všech těch útrapách bylo u nás veselo.

Rok 1998 se chýlí ke konci a moje povídání také. Bohužel, hlavní protagonisti, Matěj a Růžena Homolkovi již nežijí. I když naše rodina jim byla nesmírně vděčná, nebyla jejich odvaha a statečnost nikdy oficiálně přiznána a oceněna. Naši rodiče, Fanda a Růža, také již nejsou naživu, ale díky Homolkovým se dožili ještě zlaté svatby, vnuků a dokonce i pravnoučat. Všem ostatním z mé generace je už přes sedmdesát s výjimkou mé švagrové, Věry, které bylo patnáct, když válka skončila.

Babička Gran se dožila 83 let. Courtovi, ani „Auntie Bill“ už nejsou mezi námi, ale naše máma měla po válce možnost se sejít s nimi v Anglii a poděkovat jim osobně za vše, co pro nás udělali. Bohužel, nikdo z nich nechtěl navštívit Československo – hlavně z důvodů politických. Já jsem se v říjnu 1946 provdala za ak. malíře Josefa Řihu a i s mým mužem se dostala do Cheltenhamu, kde paní Courtová řekla: „Jdi a ukaž svému manželovi svůj pokoj.“ A vskutku, bylo tam vše, jak jsem to opustila – byl to prostě můj pokoj. S Nancy, která zůstala v Cheltenhamu a s Doris, která bydlí v severní Anglii, si dopisujeme, a když to je možné, tak se navštěvujeme.

Jarda Homolka bydlí dál se svou rodinou v Nechánicích a nedávno jsme je navštívili. Gwen žije blízko Oxfordu a byla u nás už dvakrát, jednou sama, jednou s manželem. Naše vnučata byla také u nich o prázdninách. Mary a Eva žijí v Izraeli a byly tu i s rodinou několikrát a naše vnučka zase u nich. Honza s Věrkou žijí v Kanadě a přiletí sem každý rok alespoň na pár dní.

Všechny ženy se vdaly a mají děti (Doris dokonce sedm) a většinou mají také vnuky a některá i pravnoučata. Jsme stále všichni v písemném styku a kdykoliv to bylo během posledních padesáti let možné, také jsme se navštěvovali. Když to možné nebylo, posílali jsme si alespoň vánoční přání a ujistili jsme jeden druhého, že nikdy naše zážitky nezapomeneme. Sepsala jsem je nejen pro Homolkovic rodinu, ale i pro všechny naše děti a vnučata a doufám, že si to se zájmem přečtou.“

Eliškinе spomienky nikdy nevyšli. Využili sme však Oľgine pracovné styky s veľvyslanectvom Izraela, kde nám pomohla asistentka vtedajšej ambasádky Erelly Hadar pani Marta Ernyeiová, realizovať návrh na udelenie vyznamenania Jeden zo spravodlivých rodine Homolovcov. Zároveň sme navrhli riaditeľovi Židovského vzdelávacieho centra PhDr. Milošovi Pojarovi, aby usporiadal literárny večer s umeleckým prednesom úryvkov z pamätí Elišky Říhovej. Oba tieto podnety sa stretli s porozumením a Eliška, ktorú šetrne priviezli a usadili v plnej sále na čestné miesto, s dojatím sledovala akt vyznamenania záchrancov svojich rodičov a načúvala vlastným slovám v decentnom podaní herečky Táne Fischerovej.

Oľgina priateľka z detstva nášmu synovi

Milý Pavel,

keď sme sa v Prahe stretli na pohrebe mojej dlhoročnej priateľky a Tvojej mamičky, rozprávala som Ti o tom, ako sme sa poznali a priatelili a aká bola naša spoločná mladosť. Požiadal si ma, aby som Ti o tom napísala.

Obidve sme sa narodili v Bratislave na jeseň roku 1932. Naši rodičia boli priatelia, môj otec dr. Michal Tušera sa ako detský lekár staral aj o malú Olinku od jej narodenia. Kontakty našich rodičov a teda aj nás, detí boli takmer každodenné.

Pamätám sa, ako v roku v 1938 Benauovci odišli do Prahy a potom celkom zmizli z môjho detského sveta. Ostalo iba niekoľko fotografií z bratislavskej Medickej záhrady, kam sme skoro denne chodili s matkami.

Hneď po vojne sa v Bratislave objavil Oľgin otec, Tvoj dedo, ktorý nás ako starých priateľov navštívil. Rozhodol sa, že sa vráti do New Yorku už len pre manželku a dcéru. Zrejme sa dohodol o svojom budúcom pôsobení doma.

Tvoja mamička mala vtedy necelých štrnásť rokov. Niekoľko týždňov bývala u nás, kým si vybavili a zariadili byt a začali sme spolu chodiť do ško-

ly. Čoskoro patrila k najlepším žiačkam v triede. Povedala nám veľa zaujímavého o americkej škole, naučila sa tam aj písať na stroji, rozprávala, ako sa v škole učili variť, pliesť a háčkovať.

Pamätám sa, ako sa ma krátko po príchode z Ameriky pýtala, aké povolanie si vyberiem. Bola veľmi prekvapená, keď som nevedela na túto otázku odpovedať. Ona už vtedy v 15-16 rokoch vedela celkom presne, že chce byť novinárka ako jej otec. Už aj v Amerike písala krátke články či správy a teraz sa musí zamerať najmä na dobrú znalosť slovenského jazyka a na štylistiku, lebo toto je jej životný cieľ. Cez prázdniny

praxovala v redakcii denníka *Práca*, kde bol jej otec šéfredaktorom.

V roku 1951 sme obe úspešne zmaturovali. Vtedy sa naše cesty opäť rozišli. Ja som sa rozhodla pre ekonomické štúdium v Bratislave, Olinka odišla na Vysokú školu politických a hospodárskych vied do Prahy. V tom čase prišla na rodinu Benauových veľká pohroma. Z ničoho nič uvážnili Dezidera Benaua a ako to bolo vtedy zvykom, rodina sa nič nedozvedela ani o príčinách, ani o obvinení. Viem, že Olinka sa v snahe pomôcť otcovi prepracovala až k prijatiu u Viliama Širokého, vtedy najmocnejšieho muža na Slovensku, ktorý bol generálnym tajomníkom ÚV KSS. Ten ju ubezpečil svojou podporou, že o veci nič nevie a že to prešetrí. Samozrejme ako to vtedy chodilo, žiadna odpoveď ani náprava neprišla. Olinka bola zúfalá, jej mamička ešte viac... Nastúpila na prázdninovú brigádu do chemickej továrne na výrobu umelých vlákien. Na vysokú školu ju síce prijali, ale zakrátko vyhlásili ako „triedneho nepriateľa“.

Ďalšie osudy mojej priateľky som mohla sledovať už len pri príležitosti našich zriedkavých stretnutí a najmä prostredníctvom mojich rodičov, ktorí s Tvojou babičkou v Bratislave stále udržovali priateľské kontakty. Až oveľa neskoršie, keď som sa služobne dostávala do Prahy, sme sa z času na čas stretli a spomínali na naše spoločné mladé roky. Pamätám sa veľmi živo, ako ťažko niesla, že nemohla pracovať ako novinárka a zasa aká bola šťastná, ako doslova ožila, keď sa jej to opäť podarilo. Práca v rozhlase, aj keď s dlhým prerušením, bola asi najšťastnejším obdobím jej života. Aj keď mala veľa záľub – domácnosť (varenie, pečenie), ručné práce (pletie, háčkovanie), cestovanie, fotografovanie, záhrada, literatúra, vážna hudba – jej skutočný život bola novinárčina.

Možno môj pohľad z inej strany Ti pomôže doplniť obraz o Tvojej mamičke, ktorá bola mnohé roky mojou najbližšou priateľkou. Nikdy na ňu nezapudnem. Prajem Ti všetko najlepšie

Kira Pezlarová

(So súhlasom autorky nepatrne upravené)

Blesky bijú len do veľkých a vysokých stromov

Olga zomrela 8. augusta 2003. Na spomienkovú slávnosť, ktorá sa uskutočnila o necelé dva týždne neskôr, dostal už pozvanie trúchliaci manžel. Poďakování rozhlasákum ze srpna 1968 – to bol titulok jedného z článkov v prílohe programového časopisu Týdeník Rozhlas (37/2003), z ktorého citujem:

Vzpomínkové setkání pro rozhlasové pracovníky, kteří se v kritických srpnových dnech roku 1968 podíleli na vysílání Československého rozhlasu, uspořádal Český rozhlas u příležitosti 35. výročí okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy. Do Raisova sálu v Národním domě na pražských Vinohradech se 21. srpna dostavila téměř stovka srpnových pamětníků.

„To byl úspěch, ve který jsme ani nedoufali. Vždyť kontakty, které jsme měli k dispozici, pocházely z našeho archivu a byly mnohdy i přes třicet let staré,“ říká René Zavoral z oddělení komunikace Českého rozhlasu. Organizátoři se snažili pozvat všechny, kteří v srpnových dnech roku 1968 byli kmenovými zaměstnanci Československého rozhlasu a přímo se účastnili vysílání.

Připomínkový večer, jehož průvodcem byl redaktor Českého rozhlasu 2 – Praha Robert Tamchyna, zahájil generální ředitel Českého rozhlasu Václav Kasík. „Děkuji v mnoha případech lidem, kteří byli za svůj postoj, obdivuhodný postoj, nakonec potrestáni. Je vás mnoho, kteří jste museli z rozhlasu odejít a žít se něčím úplně jiným. A v tu chvíli mne napadá přísloví: Blesky bijí jen do velkých a vysokých stromů. V souvislosti s předchozím je mi jasné, že se zde nacházím ve společnosti velkých a silných lidí,“ řekl Kasík, který na závěr svého projevu požádal všechny přítomné, aby symbolickou minutou ticha vzdali hold těm, kteří se nemohli dostavit, protože v srpnu 1968 odevzdali daň nejvyšší...

Doslov

Tieto vety na záver píšem pod bezprostredným dojmom správy o smrti mojej bývalej manželky Evy, s ktorou som pred svadbou s Oľgou prežil v manželstve plné dve desaťročia. Matku teda stratili obe moje deti, Pavel, aj o dvadsať rokov staršia Andrea, s ktorou majú pekný súrodenecký vzťah. Cítim v tejto chvíli potrebu vyjadriť svojej dcére hlbokú vďačnosť za to, že mala porozumenie pre moju voľbu a čoskoro si s Oľgou našli cestu k zblíženiu, čo umožnilo, aby som mohol kedykoľvek bez zábran s vedomím svojej ženy komunikovať aj s Evou.

Čitateľom tejto knihy sa chcem zdôveriť aj s istým pocitom viny. Veľmi ma totiž mrzí, že som vo svojom texte nedokázal zachytiť viac významných detailov Oľginej životnej dráhy. Ešte väčšmi ľutujem, že som nevenoval pozornosť mnohým z jej priateľov, spolupracovníkov a príbuzných. Týždne, ktoré som mohol venovať nachádzaniu a skladaniu kamienkov do tejto mnohofarebnej mozaiky, na viac nestačili. Úprimne sa za to všetkým ospravedlňujem a prosím, aby napriek tomu knižôčku venovanú pamiatke našej Oľgy dočítali do konca.

II. Ukážky z knižnej a novinárskej tvorby

Pár viet na úvod

Olga písala do novín pre deti a mládež už za 2. svetovej vojny ako školáčka a pripravovala svoje rozhlasové programy ešte aj po sedemdesiatke, takmer do smrti. Jej tvorivé obdobie teda trvalo viac než päť desaťročí. Miestami vzniku jej reportáží a iných prác rozmanitých žánrov boli krajiny a mestá, kam sa dostala riadením osudu, z vlastného rozhodnutia alebo ako vyslaná spravodajkyňa. S novinárskym zápisníkom či s mikrofónom vždy poruke precestovala veľký kus sveta: okrem územia svojej vlasti poznala Škandináviu, Severnú Ameriku, Východnú Afriku, Strednú Áziu, Japonsko a samozrejme aj v Európe navštívila mnoho miest a oblastí. Zážitky zovšadiaľ zanechali v nej hlboké stopy a mnohé z nich spracovala v neprebernom množstve príspevkov, ktorými oslovovala poslucháčov a čitateľov.

Patrila však k novinárom, ktorým viac záleží na archíve tématickom ako na archíve vlastných prác, ktoré vyšli v novinách alebo odzneli v rádiu.

*Rozhovor so Stephenom J. Burrovsom, prezidentom spoločnosti Anhauser-Bush, Connedti-
cu o pive a známkoprávnom spore*

Z toho, čo sa zachovalo v Oľginej pozostalosti alebo sa našlo na rozhlasových webových stránkach, bolo neľahké vyberať. Ukážky, ktoré sú tu zaradené, sú iba zlomkom žurnalistického diela, nepostačujúcim k tomu, aby predstavil jej mimoriadny rozhľad, decentný prístup aj k háklivým témam alebo širokú škálu výrazových prostriedkov. Čitatelia tejto knihy prídu nielen o pôžitok počúvať zvuky z rôznych prostredí, ktoré si Oľga osobitne nahrávala, aby nimi autenticky podfarbila, o čom hovorila, ale najmä jej nenaodobiteľný hlas.

O pilné Kibo a líné Mawenzi

„Ale vždyť je to jenom taková hloupost,“ ohrazoval se řidič. „Dnes tomu pomalu nevěří ani staré ženy u nás ve vesnici a vás by to zajímalo?“ Nemohl pochopit, že jsem skutečně chtěla slyšet starou čaggskou pověst o vzniku Kilimandžára. Na co by byly vzdělanému člověku takové babské povídky?

Nakonec se přece jenom dal přemluvit. Vyprávěl nám pověst důvěrně známou ještě z dětství. Několikrát však vyprávění přerušil, aby zdůraznil, že svým slovům sám nevěří, že je povznesen nad takové pohádky.

Kdysi dávno, pradávno žili dva bratři. Starší z nich měl hezkou, pracovitou manželku, která mu působila jen samou radost. Jmenovala se Kibo. Manželka druhého, Mawenzi, byla ale jiná. O práci příliš velký zájem neměla, raději koukala, kde by co mohla pochytnout bez vlastního přičinění.

Jednoho dne byli oba bratři na lovu. Už se blížil večer, když si Mawenzi vzpomněla, že by svému muži měla připravit večeři.

Jenže jak uvařit banánovou kaši „ugali“, když neměla ani oheň? Nezbývalo než se vydat k švagrové a požádat ji o něj. Kibo už byla v plné práci. Nad dobře udržovaným ohněm to jen vonělo vařícím se „ugali“.

Mawenzi se se švagrovou pozdravila, pochválila její píli a poprosila ji o oheň. Kibo ochotně souhlasila a zapálila ji louč. „Ještě se chvíli ohřej, než se vydáš na cestu. A posilni se. Tu máš, vezmi si trochu mého ugali,“ pobízela svou příbuznou.

Mawenzi se prosit nedala. Nabrala si kaše a chvíli poseděla. Pak se ovšem nedalo už nic dělat, musela domů. Ale cesta byla dlouhá a vzpomínka na

dobrou kaši bublající v hrnci byla stále silnější. Nemohla odolat chuti ještě jednou se do ní pustit. Rozhodla se, že se vrátí. A protože byla vynalézavá, když šlo o to, vyhnout se práci, hned přišla na nápad. Sfoukla louč a vrátila se s omluvou, že jí oheň zhasil vítr.

Kibo byla milá jako předtím. A opět jí dala nejen oheň, ale i ochutnat z vřící se kaše. Mawenzi odcházel ještě méně ráda než poprvé.

Zdá se, že nejen u nás, ale i u Čaggů roste s jídlem chuť. Mawenzi se vrátila několikrát, pokaždé se stejnou výmluvou. Není jasné, jak dlouho to Kibo snášela bez reptání, pověst ale tvrdí, že najednou toho měla dost. Pochopila, že Mawenzi zneužívá její dobrotu, rozzlobila se a rozpráhla se proti ní lžící, kterou míchala ugali.

Mawenzi doplatila těžce na svůj podvod. Kibo ji úplně rozbila těžkou lžící havu. Líná švagrová poklesla na kolena a už se nepostavila. A dodnes je vrchol Mawenzi nižší a celý zubatý. Hrdě se nad ním vypíná Kibo se svou hladkou, zcela zaoblenou hlavou pokrytou věčným sněhem.

Řidič své vyprávění skončil. A znova opakoval, že staré lidové pověsti dnes už takřka nikdo nevěří. Nevím, zda se nám podařilo mu vysvětlit, že právě takové pověsti tvoří kulturu národa a že Čaggové jsou na tom dobře, když je udržují...

...Měla jsem výborný pokoj – s výhledem přímo na oba vrcholky nejvyšší africké hory. Jenže teď, v té úplné tmě, jsem z nich neviděla nic. Jenom jasná hvězdnatá obloha slibovala, že snad budu mít štěstí a že mraky vyšší z vrcholků – Kibo – nezahalí.

Otevřeným oknem vnikal do pokoje chlad. Rychle jsem se oblékla a natáhla si svetr. Jenom ten vánek prozrazoval, že nedaleko je velehora 6010 metrů vysoká. Jinak byla celá ve tmě.

Usedla jsem k oknu a čekala. Bylo šest hodin a pět minut a nebe neprojevovalo nejmenší náznaky, že by mělo blednout. Hvězdy pronikavě planuly a jenom pouliční světla jim ubírala poněkud na jas.

A tu se najednou objevilo nepatrné světélko. Byla to jenom malá, zcela tenká čára, která se ale rychle protahovala. Za širokým východním svahem Kilimandžára se objevovaly první sluneční paprsky. Jako ve stínovém divadle vystupovaly stále další a další hrboly svahu ze tmy. Pruh světla šplhal nahoru tak rychle a lehce, že by mu to záviděl i tent nejzkušenější z horolezců. Pozorovala jsem ho a čekala, kdy se v jeho záblesku objeví bílý sníh.

Ale ještě dříve, než k tomu mohlo dojít, odhalil se menší z vrcholků. Mawenzi. Ještě nikdy jsem neviděla jeho ostré zuby vynikat tak jasně jako proti onomu úzkému pruhu bledého světla.

Teď přišla řada na Kibo. Ale paprsek se najednou zastavil, jako by si chtěl odpočinout před nejprudší částí výstupu. Anebo jako by narazil nečekaně na nepřekonatelnou překážku. Ano, bylo tomu tak. Vrchol Kibo byl zahalen v mracích.

Světlo, které se nemohlo dostat po svahu dál, se rozletělo do oblasti, kde mu prostor dopřán byl. Sluneční paprsky se rozprostíraly stále dál po oblo-

ze. Napravo, směrem na východ, se objevily první načervenalé mráčky. Obloha bledla a za chvíli zmizela i poslední, nejvytrvalejší hvězda.

A pak se už světlo rozlilo najednou. Pokrylo svou vodovou barvou celou oblohu a posvítilo si i na šedé mraky skrývající vrchol Kilimandžára.

A bylo ho najednou tolik, že stačilo nejen na oblohu, ale i na zemi pod ní. Stromy na dolním svahu hory se vyhouply z černé propasti a ukázaly své jasně zelené, přesně vykreslené tvary. U nejbližšího z nich se objevily i načervenalé květy...

...Ulicí přicházela žena s bosýma nohama. Kanárkově žluté šaty s nabíranou sukni byly částečně přikryty jasně oranžovou látkou s černými tištěnými vzory na bílém okraji. Látka jí přikrývala ruce i ramena a přehozenou ji měla i přes temeno hlavy, na němž nesla neuvěřitelně dlouhý trs banánů. Přicházela zřejmě jako jedna z prvních na trh.

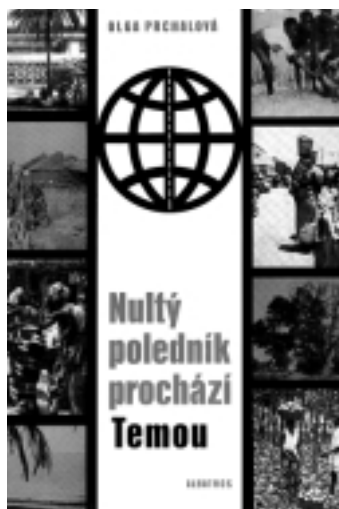
Podívala jsem se znovu na Kilimandžáro. Zdálo se mi, že mezi mraky rozeznávám už i zasněžený svah. A bylo to tak. Mraky se rozestupovaly a snůh mezi nimi byl ještě stále v ranním světle narůžovělý. Bylo šest hodin a čtyřicet minut. Měla jsem štěstí, že jsem zahlédla ještě poslední načervenalé paprsky na zasněženém vrcholku Kilimandžára. Za několik málo minut byl už den. Protože v Africe se rozednívá rychle.

Úryvky z knihy *Východoafrické safari*
(Nakladatelství Svoboda, Praha 1966)

Kofi, Kwaku a Adwoa

První Afričan, kterého jsem v Akkře poznala, byl Kofi. Pak nám přišli namontovat telefon. Montér se jmenoval zase Kofi. Z nedaleké střední školy k nám přišel na návštěvu pionýr, který byl přede dvěma léty na mezinárodním táboře v Československu. Jmenoval se Kofi. Kofi Harrison.

Proč se tu každý jmenuje Kofi? Copak tu neznají jiná jména? Dověděla jsem se, že znají. Třeba Kwame nebo Kwaku. Vždyť dnu je v týdnu sedm, tak musí být sedm mužských a sedm ženských jmen, to je jasné. Ghanští přátelé mi vysvětlili, že na každý den týdne je stanoveno určité dívčí a určité chlapecké jméno. Narodíš-li se v pátek, budeš se jmenovat Kofi, jestliže ve středu, dostaneš jméno Kwaku. A narodíš-li se v sobotu,

pak ti budou po celý život říkat Kwame. Jestliže ovšem nejsi děvče – v tom případě bys byla Amma.

Eva se narodila v pátek a v Ghaně by se jmenovala Afua. To jméno se jí líbilo. Zajímá vás, jaké jméno připadá na den, kdy jste se narodili vy? Najděte si je.

den	chlapecké jméno	jméno dívčí
neděle	Kwasi	Akosua
pondělí	Kwadwo	Adwoa
úterý	Kwabena	Abeenaa
středa	Kwaku	Akua
čtvrtek	Yaw	Yaa
pátek	Kofi	Afua
sobota	Kwame	Amma

Bylo by to rozumné zařízení a ušetřilo by to ghanským rodinám hodně uvažování a ještě víc dohadů, jak se nový člen rodiny má jmenovat. Ale bylo by to příliš jednoduché. A proto děti dostávají ještě jedno jméno, kromě svého tradičního, ghanského. Tak například Kofi Harrison se plným jménem jmenuje vlastně Edward Kofi. I další moji známí mají dvě jména. Asi proto, aby si babičky a tetičky přece jenom přišly na své.

Dát novorozenému dítěti jméno, to není maličkost, vždyť jméno ponese celý život. A hodně záleží na tom, aby se ke jménu vážala dobrá pověst. Ghanské rodiny to svým novorozeňátkům připomínají, když je jim týden. Děje se to slavnostně a oslavenec si z toho moc nepamatuje, ale rodiny a přátelé mají příležitost k oslavám.

Lidová zvyklost nedovoluje, aby kdokoli kromě rodičů spatřil dítě v prvním týdnu života. Šestý den po narození otec pozve příbuzné na slavnost. Brzy ráno sedmého dne pozvaní přicházejí. Jsou bíle oblečeni a přinášejí dary – pro dítě peníze a pro dospělé jídlo a pití. Otec hosty přivítá a oznámí jim, jak se dítě bude jmenovat. Pak vezme nejstarší nebo nejváženější člen rodiny dítě na ruku a před sebe postaví dvě nádoby. V jedné je čistá voda, ve druhé jiný nápoj, obyčejně nějaká limonáda. Tyto nápoje potřebuje k tomu, aby dítěti mohl udělit nejcennější radu do života. Namočí si prst nejdříve do vody a ukápně z ní trochu dítěti do úst. Pak opakuje totéž s limonádou. Oslovuje přitom dítě jménem a dodá: „Kofi /nebo Kwame či Ammo/, když říkáš, že je to voda, ať je to skutečně voda.“ A pak: „Kofi, když říkáš, že je to nápoj, ať je to skutečně nápoj.“ Jinými slovy: „Kofi, ať to, co říkáš, je vždycky pravda.“

Pak se přítomní pustí do hodování – narození nového člena rodiny je událost opravdu radostná. Tím větší událostí je narození dvojčat. Podle starých mravů a starého animistického náboženství jsou dvojčata posvátná a dostává se jim veškeré úcty i poct.

Animistické náboženství najdete v mnoha zemích Afriky. Je to pradávna forma víry v nadpřirozené bytosti. Jako ve všech náboženstvích vznikla i tato

víra z toho, že lidé neznali příčiny přírodních jevů a nedovedli si je vysvětlit. Proč je moře někdy plné ryb a jindy ne?

Proč je někdy klidné a jindy rozbouřené a nepřátelské? Chování moře jistě závisí na náladě nějaké silné, nadpřirozené bytosti – boha moře Nany Mensy. Čím to, že teď je člověk živ, a za okamžik jeho tělo leží bez dechu? Jeho duše zřejmě odletěla do říše předků, kde žije dál.

Předkové bdí nad našim osudem a na nich záleží, zda budeme v životě šťastní nebo ne. Duch stromu rozhodne, zda z kmene stromu bude dobrá rybářská loď. Všem těmto vírám, které zdaleka nejsou tak jednoduché, jak jsme si je zde pro pochopení vyložili, všem těmto vírám říkáme animistické náboženství.

Podle něho jsou dvojčata posvátná a nejenže je musí příbuzní zvlášť slavnostně přivítat na svět, ale i ony se musí celý život řídit podle určitých pravidel a zvyklostí.

Dvojčata smí ghanská maminka nosit najednou, jinak je u většiny ghanských kmenů zakázáno nosit víc než jedno dítě. Je to nakonec i nutnost, vždyť maminky nosí miminka připevněna na zádech. Jedno takové břímě s nákladem na hlavě na dalekou cestu rozhodně stačí.

Dvojčatům jsou vyhrazena určitá jména a všechno, co dostane jedno z dvojčat, musí dostat i druhé – u nás také potkáváme dvojčátka stejně oblečená, že? Nejvíc se mi ovšem líbí, že podle přesvědčení ghanského lidu přinášejí dvojčata radost i dobrou pohodu a jejich rodiče se nesmějí nikdy hádat, protože dvojčata to nemají ráda.

A tak, je-li narození Kofiho nebo Adwoy radostnou událostí, je narození dvojčat událostí vítanou dvojnásob.

Ukázka z knihy Nultý poledník prochází Temou
(Albatros, Praha 1969)

Naša prvá veľvyslankyňa

Spojené štáty americké majú v Československu veľvyslankyňu pani Blac-keovú. V detstve som ju poznala ako hviezdu filmov obľúbených deťmi ce-lého sveta Shirley Templeovú. Aj našou veľvyslankyňou v Spojených štátoch sa stala žena, pani Ing. Rita Klímová. S ňou som sa zhodou okolností pozna-la od svojich detských liet, a to v období druhej svetovej vojny v New Yor-ku. Vtedy sa ešte volala Rita Budínová.

V jednom z emigrantských stredísk na 86th Street môj otec redigoval slo-venský Newyorský denník, kým jej otec Stanislav Budín český časopis New-yorské listy. Ako dievčatá sme sa vtedy často stretávali pri návšteve redakcií svojich otcov a spomínali na Československo.

Po víťazstve spojencov nad hitlerovským fašizmom sa naše rodiny vrátili do vlasti. Budínovci do Prahy, s ktorou boli rodičia Rity zrastení už desaťro-

Shirley Blakeová (vľavo) s Ritou Klímovou

čia. Stanislav Budín bol pokrokovým študentom, ktorý sa neskoršie stal aj redaktorom Rudého práva, ale s komunistickou stranou sa dávno pred vojnou rozišiel. Jeho meno zostalo navždy zapísané v českej publicistike. Ani jej matka nebola pasívna, skôr naopak, patrila medzi najbližších spolupracovníkov E. F. Buriana a redigovala program slavného „Děčka“.

V povojnovom ruchu sme my dievčatá dorástli tak, že sme jedna o druhej skoro ani nevedeli. Naše dráhy priblížila k sebe až Pražská jar a obdobie, ktoré nasledovalo po onom 21. auguste a súviselo s tzv. normalizáciou a konsolidáciou. Keď ma raz Rita Klímová navštívila s našou spoločnou priateľkou v mojom pražskom byte, mohli sme si trochu bezprostrednejšie pohovoriť o našich osudoch, do ktorých tak bezohľadne zasiahlo biľakovské Poučenie z krízového vývoja spoločnosti v rokoch 1968-1969...Vtedy som ešte netušila, že až Rite oplatím návštevu, zaklopem ako znovuprijatá redaktorka Zahraničného vysielania Československého rozhlasu, ktorá ju požiadala o anglický rozhovor.

Stalo sa tak niekoľko dní pred jej odletom do Ameriky, keď naša novovymenovaná veľvyslankyňa mala plno starostí s prípravou na cestu. Avšak nebola som jedinou novinárkou, ktorá v tých dňoch a hodinách s ňou chcela hovoriť. Nielenže dokázala všetkým vyhovieť, nakoniec perfektne zvládla aj svoje osobné problémy spojené s jej chystanou dlhou neprítomnosťou doma, kde zanecháva svoje milované deti – dcéru, syna, vnukov.

Aj o tom sme hovorili pre poslucháčov v anglofónnych krajinách, ktorých zaujímali udalosti v Československu nielen v hrubých obrysoch, ale aj bliž-

šie, ako sa odrážajú na živote rodín, najmä takých, na ktorých sa prednovebromý režim podpisoval bezohľadnými rozhodnutiami vedúcich činiteľov a ich prisluhovačov. Preberali sme však aj problémy, ktoré sa týkajú celého nášho ľudu, všetkých pracujúcich, najmä žien.

Napríklad známy rozpor medzi deklarovanými právami československých žien a medzi reálnou možnosťou uplatňovať ich v praxi, keď u nás je kvôli zanedbanosti, nerozvinutosti terciárnej sféry žena-matka v očiach riaditeľa či priameho nadriadeného vždy menej hodnotným pracovníkom: musí bezpodmienečne včas odísť zo zamestnania, aby vyzdvihla dieťa, zostávať pri ňom, keď je choré, deň čo deň zháňať jedlo pre rodinu a vykonávať aj všetky ostatné práce spojené so zabezpečením chodu domácnosti.

Zaujalo ma, čo Rita Klímová povedala o zvyhodňovaní žien, černochovej a príslušníkov iných, donedávna aj v Spojených štátoch podceňovaných skupín obyvateľstva: z dvoch uchádzačov s rovnakou kvalifikáciou sa na väčšinu miest prijíma do zamestnania ten, ktorý by ešte pred niekoľkými rokmi nemal takmer žiadnu šancu. Priznala sa, že na začiatku sedemdesiatych rokov sama pomýšľala na emigráciu a opýtala sa istého amerického profesora, či by dostala zamestnanie. Povedal jej, že celkom určite, lebo vzdelanie má, je žena a keby ešte bola černoška, mala by to vopred vyhrané, pretože mnohé katedry chcú mať dnes na miestach pedagógov ženy a podľa možnosti černošky.

Protiamerická propaganda v krajinách „tábora mieru a socializmu“ nám predstavovala USA a ich politiku voči farebnej časti obyvateľstva inak, ale pravda bola taká, že práve v našich štátoch a predovšetkým v ČSSR používal režim diskriminačné metódy voči svojim občanom a ich deťom, a keď nemal černochovej, tak si ich vymyslel. Patrila medzi nich aj Rita Klímová, ktorá bola odstránená z univerzity a musela sa živiť prácou, ktorá zďaleka nezodpovedala jej vzdelaniu a kvalifikácii.

Opýtala som sa našej veľvyslankyne, v čom vidí zmysel svojho amerického poslanca. Predovšetkým v tom, odvetila, že bude vytvárať medzi Československom a Spojenými štátmi bezprostredný vzťah priateľstva a spolupráce, ktorý nebude ako doteraz podriadený vývoju vzájomných vzťahov dvoch superveľmocí a poukázala na ďalšie okolnosti, ktoré sú pre našu novú politiku voči USA rozhodujúce. Pri vzniku samostatného Československa v roku 1918 zohral kľúčovú úlohu americký prezident Woodrow Wilson. Za oslobodenie našej vlasti v rokoch druhej svetovej vojny bojovali a krvácali nielen sovietski, ale aj americkí vojaci. A v neposlednom rade sú tu krajanovia z rôznych emigrantských vln 19. a 20. storočia, ktorí sa stali statočnými Američanmi, ale na svoju rodnú krajinu s láskou spomínajú dodnes.

Som presvedčená, že Rita Klímová je pre post nášho veľvyslancu v Spojených štátoch práve pre toto obdobie ako stvorená. Nejde len o perfektné ovládanie angličtiny, a to tej pravej americkej, ale aj o prípravu, ktorou prechádzala v posledných dvoch pre nás takých ťažkých desaťročiach, keď netrpela len za vlastné „hriechy“, ale aj za to, že jej otec Stanislav Budín, ktorý s ňou býval, patril medzi prvých signatárov Charty 77. Sama sa medzi nich

rátala – spolu so svojim synom napomáhala úsiliu chartistov, a to aj plnením konkrétnych úloh, akou bola cesta do Budapešti v súvislosti s tlačou samizdatových Lidových novin. Práve pri návrate z tejto cesty – v novembri 1989 – ju doma čakal odkaz od Václava Havla, aby sa na druhý deň s určitou dostavila k nemu. A to už sa začala intenzívna práca tlmočnice na tlačových konferenciách Občianskeho fóra.

Rozhlasové interview som odvysielala hneď po návšteve u Rity, a keďže na požiadanie vysielania pre ženy rozhovor v hrubých rysoch opakovali aj v češtine, reagovala poslucháčka, ktorá si všimla starostí okolo čiernych šiat: napísala, že jej pošle čipkovaný golier. Potešená som o tom povedala Rite a o niekoľko dní, keď v televízii ukazovali jej posledné tri dni v Prahe, kamera zachytila našu dojatú diplomatku, ako prstami hladí nielen čipkový golier, ale dokonca aj manžety.

PRÁCA, Bratislava 1. marca 1990

Zpoza hraníc v doprovodu vládních delegácií

Za svého působení v redakci mezinárodního života Čs. rozhlasu na prahu devadesátých let byla Olga nejednou vybrána do novinářského doprovodu členů federální vlády. Pokaždé se snažila o to, aby svým posluchačům ve vlasti přiblížila nejen průběh a výsledky jednání, ale také navštívenou zemi a její lid. Zde je přepis magnetofonového záznamu jedné z jejich rozhlasových reportáží tohoto typu, vysílané dne 25. května 1991.

Ohlášení:

Republika San Marino nebývá častým cílem našich cest. V neděli tam ale zavítal československý ministr zahraničí Jiří Dienstbier. Stal se tak prvním oficiálním představitelem naší země, který tuto republiku navštívil. Mezi novináři, kteří ministra provázeli, byla i Olga Szántová.

Olžin hlas:

Ve vstupní hale vládního paláce stojí dvě jednotky čestné stráže. Osm příslušníků palácové gardy je v červených kalhotách a zelených kabátcích s ohnutými bodáky na puškách. Vedle nich nastoupilo třináct členů velké generální rady, jak zní název sanmarinského parlamentu. Ti jsou v modrých uniformách a v rukou drží šavle. Na první pohled je vidět, že druhou jednotku tvoří dobrovolníci. Jsou starší a na povely reagují poněkud méně pohotově.

Pracovník ministerstva zahraničních věcí mi vysvětlil, že stálá armáda má dvě stě příslušníků a uvážíme-li, že sto dvacet z nich tvoří vojenskou hudbu,

ozbrojené síly při mimořádných událostech potřebují výpomoc. Návštěva československého ministra zahraničí rozhodně mimořádnou událostí je. A tak nastoupila i garda velké generální rady se svým velitelem a všechny rozkazy zaznějí dvakrát, vlastně mnohokrát. Čekání je totiž zdouhavé a velitelé nastoupených jednotek udržují pohotovost tím, že vzdávají poctu každému, kdo vstoupí do paláce. Zneužíváme to – i my si potřebujeme krátit čas. To mi umožňuje natočit slavnostní pozdrav hned několikrát za sebou.

(Zvuková kulisa)

Tak tedy zní sanmarinská armáda v akci, při vítání oficiálních hostů. Mnoho jiných činností nevyvíjí. San Marino v žádné válce nikdy nebojovalo a nikdy nebylo okupované. To je co říci – dějiny státu totiž sahají do začátku čtvrtého století, kdy se tam před římským pronásledováním uchýlila skupina křesťanů z Dalmácie. Jejich vůdce Marino byl po smrti prohlášen za svatého a země nese jeho jméno. San Marino je od šestého století republikou a jeho ústava, platná s malými změnami dodnes, pochází z října roku 1600. Země si udržela nezávislost dokonce i v době druhé světové války. Němci si tehdy ověřili, že jim nic nehrozí ze státu, který je třináct kilometrů dlouhý a osm a třičtvrtě kilometru široký. Zjistili prý, že výzbroj armády tvoří kromě pušek a šavlí čtyři děla, která San Marínu kdysi daroval jeho obdivovatel Napoleon Bonaparte. Jenom dvě z nich byla v době druhé světové války bojeschopná a Hitler neutralitu země uznal.

Nakonec jsme se dočkali. Čestné strážce vzdávají poctu naposledy, tentokrát už načisto a všichni usedáme ve vyřezávaných křeslech kolem zdi velkého jednacího sálu, jen abychom uctivě povstali, když vcházejí oba kapitáni regenti. San Marino má totiž dvojí hlavu státu. Parlament volí vždy dva ze svých členů na dobu šesti měsíců do funkce, která je velice vážená. Stojíme v uctivém pozoru, dokud pánové Bernardini a Podesch nevyjdou po pěti schodech a neusednou na vyřezávaná křesla, která bych nazvala spíše trůny, nebýt toho, že jsme v republice se čtyřisetletou tradicí. Shodou okolností je jim oběma třicet pět let, ale to jim na důstojnosti nikterak neubírá. Škoda, že v období, kdy jsou ve funkci, kapitáni regenti neposkytují novinářům rozhovory. Ráda bych se jich zeptala, jak vykonávají svou dvojjedinou funkci. Jeden z nich je členem komunistické strany, nedávno přejmenované na Pokrokovou sanmarinskou demokratickou stranu, druhý je křesťanský demokrat. Musí se vždy dohodnout, protože jakékoliv jejich rozhodnutí je platné, jenom pokud oba zastávají stejné stanovisko. Nejde přitom o rozhodnutí bezvýznamná. San Marino má vzorné sociální a zdravotnické služby pro svých dvacet tři tisíc obyvatel, výborné učňovské školství a známé a uznávané vysokoškolské studium historie. S mnohým z toho všeho se budeme po návštěvě ministra Dienstbiera blíže seznamovat.

Čs. rozhlas, redakcia Mezinárodního života

Návštěva z USA

Fotografie z roku 1928

Když jsem ještě jako dítě válečných emigrantů v Americe zpívala hit „...mám děvče z Kalamazoo“, nenadála jsem se, že o padesát let později se doma v Československu setkám s někým právě z tohoto města, ležícího ve státě Michigan.

Byli to rovněž emigranti – manželé ing. Haňka se svou chotí Evou, kteří ovšem odešli za hranice mnohem později než já, v roce 1950, a v Americe prožili již téměř čtyřicet let. A oni také netušili, že si v roce 1990 ve skromném pražském hotelu Meteor s někým vesele zazpívají zrovna tuto písničku.

Za paní Evou jsem se vydala na základě informace, že to ona byla tou holčičkou oblečenou v kroji, kterou prezident Tomáš Garrigue Masaryk zvedá ke své tváři na nejhezčí známce, kterou si pamatujeme z posledního roku naší první republiky.

Z děvčátka vyrostla žena, matka, která na svoji vlast ani v daleké cizině nikdy nezapoměla a svoji příslušnost k ní dokládá skutečně hezkým způsobem: své děti naučila vedle angličtiny a jiných jazyků také mateřtině, jazyku svých předků.

Věnovala mi kopii fotografie, jež sloužila autoru grafického návrhu a rytiny B. Henuxovi, tvůrci známky, za předlohu. Žel, jméno fotografa se nezachovalo, možná se objeví při zkoumání novin z té doby, které jistě zaznamenaly událost ve Žďáru na Vysočině nejen slovy, ale také obrazovou ilustrací. Protože slovy Evy Haňkové lze upřesnit kromě místa také datum jejího vzniku.

„Bylo to dne 17. června roku 1928 při návštěvě hlavy státu ve Žďáru, kde jsem s maminkou bydlela. Byly mi tehdy tři roky a byla jsem oblečena v kyjovském kroji, který mi ušila babička,“ uvádí paní Eva. „Tam na slavnosti si vybrali zrovna mne, abych předala kytičku fialek starému pánovi, o němž jsem ovšem netušila, kdo to vlastně může být...“

Holčička pochopitelně nevnímala, že ji v náručí prezidenta fotografovali, všechno si uvědomila teprve o deset let později, v roce 1938, kdž jako třináctiletá uviděla zelenou a karmínovou známku a smuteční aršík. Zeptala jsem se jí, zda se lidé zajímali v té době, kdo vlastně je to dítě, jemuž se dostalo takové pocty.

„To víte, že si mne našli. Napsali mi filatelisté nejen z Československa, ale i z mnoha jiných zemí, dokonce z Austrálie,“ odpovídá paní Haňková. „Tatínek se však obával, že ne-

Lístok, ktorý Eva poslala mame z Pardubic do Žďáru v deň vydania známok o 10 rokov neskoršie

budu mít klid a na všechny žádosti, abych aršík opatřila svým podpisem, posílal všem zdvořilou, ale odmítavou odpověď.“

Prohlížím si aršík s podpisem Tomáše G. Masaryka po mnoha letech a myslím na demokratické ideály, které tento muž reprezentoval v té době nejen pro nás, ale pro celý pokrokový a antifašistický cítící svět. Nikdy jsem neviděla známku, která by byla tak charakteristickým výrazem vlastenectví, národní hrdosti na děti a odpovědnosti za jejich osud jako právě tato, vydaná v edici Dětem 1938 s masarykovským helem: Měj úctu k duši dítěte.

Deník Svobodné slovo, 1990

Experiment na nultém poledníku

Od hvězdárny v Greenwichi, kterou prochází nultý poledník, je Isle of Dogs (Ostrov psů) vidět celý. Je vytvořen velkým obloukem řeky Temže. Nikdo prý neví, proč se tomuto poloostrovu říká ostrov. Stejně tak se neví, jak se do jeho názvu dostali psi. Snad to souvisí s pojmenováním jednoho z nábrežních výkladišť Canary Wharf, což zase nemá nic společného s kanáry, o to více ale s Kanárskými ostrovy, a ty, jak známo, odvozují svůj název od latinského slova canis, neboli pes.

Tato úvaha o původním názvu poloostrova není vědecky podložena. Skutečností však je, že na přelomu 18. a 19. století zde vzniklo velké přístaviště, kde se vykládaly banány dovezené z Kanárských ostrovů. Londýnský přístav prosperoval, potřeboval nové prostory, a tak se stavělo dál na západ, dál a dál do moře. Ústí Temže, používané již starými Římany, to umožňovalo. Průmyslová revoluce 19. století přinesla největší rozmach jednotlivých doků, které byly v provozu plných 24 hodin denně. Zboží z celého světa sem proudilo a naopak výrobky z Anglie odtud nastupovaly svou cestu do světa.

Místo udělala Luftwaffe

Na Ostrově psů a v jeho okolí vznikaly loděnice; byla zde postavena největší loď 19. století, The Great Eastern. Zlatý věk, říkají místní obyvatelé s nostalgii, ačkoliv ho znají jen z podání. Život, který jim nová výstavba doků bere, to byl život jejich dědů. Sami se již narodili do prostředí nově postavených doků.

Úpadku této oblasti napomohlo několik okolností, nejvíce ji však poškodilo nacistické Německo a jeho tzv. Blitzkrieg. Hned první noc 7. září roku 1940 bylo svrženými bombami zabito 430 a vážně poraněno 1600 zdejších lidí. Nálety pokračovaly, každou noc po dobu devíti měsíců. Konec války

tehdy znamenal i konec rozmachu doků. Změnil se svět a v něm i postavení britského impéria, a tak většina budov zůstala zničena a na obnovu jejich slávy nebylo ani pomyslení.

Londýn byl ovšem nadále středem světového obchodu. Jenže v nových podmínkách se to projevovalo zcela jinak. Už nešlo o přímý obchod, o vývoz a dovoz zboží, nýbrž o pohyb kapitálu. Zahraniční banky se do Londýna hrnuly, byly to švýcarské, francouzské, německé a japonské banky a amerických zde bylo více než v New Yorku.

Bankovníký Londýn byl tradičně soustředěn na City, území o rozloze jedné čtvereční míle. Ústřední banka dokonce nařídila, že centrály peněžních ústavů nesmějí být umístěny nikde jinde. A City praskalo ve švech. Navíc byly kanceláře staré a malé, neumožňovaly zavádění nové techniky. Pociťovaly to všechny zdejší instituce a narážely na to podniky, které chtěly otevřít své pobočky.

Způsob života na Ostrově psů se začal zásadně měnit po 2. světové válce. Tehdy nemohl sehnat v Londýně potřebné prostory předseda švýcarsko-americké banky Američan Von Clemm a ty, které byly k dispozici, nešlo přizpůsobit modernímu bankovníctví. Úzké a klikaté bankovnícké uličky City stavebním záměrům nepřály. A tak se tento muž porozhlédl jiným směrem, na což před ním žádný bankéř nepomyslel – na východ od pevnosti Tower. Ta tvořila odjakživa nejzazší hranici City, konec civilizovaného světa, za nímž byla již pro tyto lidi "terra incognita". Američan se tam odvážil a na severní části poloostrova zvaného Ostrov psů objevil sice zanedbanou, leč prázdnou budovu starých skladišť, kde se kdysi uskladňovaly bedny banánů z Kanárských ostrovů. Bylo v ní dost prostoru na mechanizaci, na moderní provoz. Cesta do daleké, neprobádané divočiny mu trvala ze středu City osm minut.

Von Clemm se rozhodl rychle. Déle již trvalo, než dostal úřední požeňání k tomuto nevídanému kroku. Nic na věci neměnila ani skutečnost, že tehdejší premiérka Margaret Thatcherová v tu dobu již prosazovala plán na znovuvýstavbu oblasti doků rozbourané a zničené německým bombardováním. Ledy se prolomily a po nastoupení pana Robina Leigh-Pembertona do funkce guvernéra Anglické banky, který prohlásil, že i když je západní Londýn pro bankovníctví nadále tabu, do oblasti doků se stěhovat může.

Proměna Docklands

Začala práce na velkém projektu, nevídanou rychlostí vyrostly ze země nejen první budovy, ale i samotný projekt nabýval stále určitějších obrysů. Jeho uskutečnění se ujala americká stavební firma v čele s ředitelem G. Ware Travelsteadem. Pod jeho vedením se původní Von Clemmův plán na získání 80 tisíc čtverečních stop plochy rozrostl na 10 miliónů. Už se neplánovaly jenom kanceláře, ale také prodejny, byty, hotely, kulturní centrum, a samo-

zřejmě i nové cesty, visutá rychlodráha ze středu města a hlavně prodloužení londýnské podzemní dráhy až ke Canary Wharf.

Oblast doků, zvaná Docklands zabírá území 8,5 čtvereční míle. Táhne se od pevnosti Tower na východ k londýnskému městskému letišti. Je to nejmenší mezinárodní letiště s jedinou startovací plochou oboustranně omývanou vodami Temže, ale s velkými ambicemi, dokonce i na přímé lety do Prahy. Plány předvídají, že by to mělo být kolem roku 2000, kdy by zde mělo mít svůj domov na 115000 lidí, takže to už nebude oblast, kam se ráno jezdí za prací. Její perlou je již dnes severní část poloostrova, Canary Wharf se svými moderními kancelářskými budovami a padesátipatrovým mrakodrapem uprostřed dobře udržované zeleně.

Canary Wharf byl vymyšlen jako řešení potřeb metodiky a techniky řízení. Reklamní firma Ogilvy and Mather se tam přestěhovala jen proto, aby mohla zorganizovat svůj moderními přístroji vybavený provoz do dvou podlaží, kde jeden výkon navazuje na další a lidé nejsou uzavřeni do malých individuálních pracoven. Celý tento kolos má mít po dokončení projektu 455 tisíc čtverečních metrů kancelářských prostorů ve třiceti novostavbách a přes 6 500 míst na parkování automobilů. V bezprostředním okolí mají vyrůst objekty bytů o celkové obytné ploše 39 500 čtverečních metrů.

Výstavba pokračovala stejně rychle jako se zrodily plány a projekty. Všechno bylo nové a moderní, včetně laviček podél cest a lamp veřejného osvětlení. Byly dovezeny stromečky – nikoliv mladé, které by vyrostly až za několik let – nýbrž vzrostlé, třiceti až padesátileté stromy. V zahradnictví v Hamburku, které se na takové zakázky specializuje, jsou tyto stromy každý sedmý rok vykopány ze země, aby se jejich kořeny sestříhaly, takže si zvyknou, a když je pak přesadí na místo definitivního určení, už je to nepřekvapuje.

Velkorysá výstavba vlastně zcela nového města vyžadovala obrovské finanční náklady, podle odhadů nejméně dvě miliardy liber. Ty měla zajistit kanadská firma Olympia and York, která již měla zkušenosti z obdobných investic v Torontu a v New Yorku. V době, kdy převzala financování projektu Canary Wharf, vlastnila jen v New Yorku čtrnáct mrakodrapů plných kancelářů. Bratři Reichmannovi, majitelé společnosti, byli jedni z nejbohatších lidí světa: jejich jmění podle odhadu převyšoval majetek britské královny a větší měli jen ománský sultán a král Saudské Arábie. A tak se zdálo, že je pamatováno na všechno a překonají se i místní problémy.

A těch nebylo málo. Vedle obyvatel, kteří pořád vzpomínali na staré dobré časy a na přístavný kolorit, s nímž výstavba jednou provždy skončuje, byl zde i odpor některých estétů, kterým byl protimysli prudce moderní ráz nové architektury. Následník tůnu princ Charles, známý zástance zachování tradic při výstavbě měst řekl, že Canary Wharf je triumf komerčního pohledu nad občanskými hodnotami. Přesto se ukazovalo, že všechno bude v pořádku, zejména když první velké firmy začaly projevoval zájem o nové plochy a prostory.

Vtom došlo k něčemu, co nemohl předvídat ani největší pesimista. Jen několik měsíců po tom, co společnost Olympia and York převzala financování projektu, nastal v říjnu 1987 krach na americkém trhu s pozemky – největší krach od třicátých let tohto století. V Londýně to šlo pomaleji, ale v roce 1990 se i britská ekonomika dostala do vážných potíží, což se projevilo i na financování výstavby na severní části Ostrova psů. Bratři Reichmannovi stojí před bankrotem a Canary Wharf před nečekanými, těžko řešitelnými problémy.

Hospodářská recese se projevuje ve snížení zájmu o nové prostory. V Londýně jsou tisíce volných kanceláří a ne zcela všechny jsou horší než ty v Canary Wharf. Rozmach tohto nového střediska přiměl řadu podnikavců k nové výstavbě i v City, kde se zdála téměř nemožná. Přes mnohé protesty byla řada budov zbourána a na jejich místě byly postaveny nové, odpovídající požadavkům kancelářské práce v současnosti. Všechny jsou pro Londýňany dostupnější a celkově přijatelnější, a vzhledem ke dnešní ekonomické situaci jsou mnohé z nich označeny nápisem: TO LET, tj. volné, k pronajmutí.

Problémy s dopravou

Připomíná mi to tak trochu otázku: Co bylo dřív – slepice nebo vejce? Ať jsem mluvila s kýmkoliv (s jedinou výjimkou a k té se ještě vrátím), velmi rychle přišla řeč na to, že dokud bude Canary Wharf tak nedostupná jako doposud, nemá budoucnost. Překvapilo mne to zrovna ve městě, jakým je Londýn s jeho nesmírnými vzdálenostmi. Většina lidí žije v rodinných domcích se zahradou a umístit takovým způsobem osm milionů obyvatel by vyžadovalo pořádnou rozlohu. A tak jezdit do práce hodinu až hodinu a půl je zcela běžné. Obyvkle se dojíždí autem k zastávce hromadného dopravního prostředku, nejčastěji vlaku, z něhož se ještě přesedá na autobus nebo metro. Auto se nechává u nádraží nikoliv kvůli úspoře benzínu, ten je v Anglii poměrně levný, nýbrž proto, že ho není ve městě kde zaparkovat.

V oblasti doků včetně Canary Wharf parkování není problém, místa je dost. Taky zhruba dvě třetiny pracovníků dojíždí svým vozidlem. Ze středu City trvá jízda deset až patnáct minut, podle toho jak je silnice plná a zda kolem ní neprobíhají nějaké stavební práce. Výstavba probíhá přes všechny problémy a nejistoty intenzivně dál. Když jsem přijížděla visutou rychlodráhou, zůstal vlak dvakrát stát, protože se pracovalo na další odbočce trati. Většina kanceláří začíná v 9 nebo 9.30 a končí v 17.30. Když se tedy pospíchá ráno do práce či odpoledne domů, musí být takové zdržení nepříjemné. Navíc kapacita visuté dráhy zdaleka nestačí a parník s dvacetiminutovými intervaly je spíš atrakce pro výletníky než dopravní prostředek na jízdu do práce.

Jediným skutečným řešením bude prodloužení podzemní dráhy. Podle původního plánu měla být stavba zahájena letos v březnu. Na financování akce se měly podílet stát (60 milionů liber) a soukromá společnost Olympia and

York (40 miliónů liber). Nikdo nečekal, že bratři Reichmannovi, kteří se ocitli na pokraji bankrotu, budou mít potíže se zaplacením svého dílu, který je ve srovnání s celkovou hodnotou investice 3,5 miliardy liber částkou takřka zanedbatelnou. A tím vznikla ona situace, kdy si příčina a důsledek navzájem vyměňují místa a problém je neřešitelný. Nebude-li nová trať postavena, budou úřady a podniky váhat se stěhováním. Nenastěhují-li se do nových budov, zhorší se ekonomická situace ještě více a nebude z čeho dráhu financovat.

Ministerský předseda John Major je neoblomný, nehodlá investovat víc, než bylo dohodnuto. O vzniklých problémech se dověděl v Budapešti, kam odjel po návštěvě Prahy a Bratislavy na své první cestě po znovuzvolení. Z takové dálky vzkázal domů, že jeho vláda nebude tahat kaštany z ohně za soukromý sektor. Ne všichni mistři jeho kabinetu jsou stejného názoru. Šéfové resortů životního prostředí a dopravy vypracovali plán, podle kterého by se dva tisíce pracovníků ministerstev přestěhovali do Canary Wharf, kde jim budou nabízeny kanceláře k bezplatnému používání. Nájemné, které by se tak ušetřilo za stávající kancelářské prostory, by činilo právě oněch 1100 miliónů liber a ty by se mohly investovat do stavby podzemní dráhy. Jenže pracovníci ministerstev se stěhovat nechtějí, dokonce vyhlásili jednodenní protestní stávkou – v oblasti doků úřadovat nebudou, dokud se tam nezlepší doprava.

Ale státní zaměstnanci nejsou jediní... Sedmáctého srpna měla převzít svou již zcela dokončenou budovu společnost Texaco. Koncem června oznámila, že to odkládá na neurčito, dokud se nevyřeší podmínky, doprava i celkové prostředí. Jedním z mnoha problémů je zatím nedostatečná infrastruktura, obchody a služby všeho druhu.

Princ nebyl spokojen

Pracovat v Canary Wharf znamená být celý den izolován od běžného života města. I když izolace je to krásná. Princ Charlesovi se nelíbily moderní budovy nového střediska. Přiznám se, že jeho vkus nesdílím. Mimořádně krásný pohled na moderní architekturu je z výškové budovy umístěné centrálně. Podle jednoho zdroje je to nejvyšší budova v Evropě, podle jiného druhá nejvyšší. Každopádně je to objekt impozantní, pravidelně čtyřhranný s jakousi pyramidou na vrcholu. V ní jsou umístěny stroje a přístroje řídící provoz celé budovy. Tam mají přístup pouze údržbáři a jiní odborní pracovníci.

Nejvyšším patrem pro všechny ostatní smrtelníky je padesáté a tam se mnou vyjela pracovnice propagačního odboru firmy Olympia and York Sarah Meringtonová. V budově, která se jmenuje – jak jinak – Věž, je 32 výtahů, zvláště navržených a vyrobených pro tento projekt. Jsou rozděleny do skupin, každá jezdí do jiné desítky pater. Do padesátého jsme vyjely za 40 vteřin a vystoupily jsme do nekonečného prostranství otevřené plochy 29 čtvereč-

ních stop. Jenom několik nosných sloupů podpíralo strop, který byl holý, s neomítnutou konstrukcí. Dál se prý žádné podlaží nedokončuje. Teprve podle požadavků zákazníka se rozvede elektrická síť i vedení pro počítače a ostatní přístrojovou techniku. Něco jde stropem, něco podlahou: ta je zvedací, aby se mohly pod ní položit kabely a vše potřebné.

Padesáté patro zatím nemá nájemníky, stejně jako čtyřicet pater budovy. A tak jsme si ho celé mohly obejít a podívat se z oken na všechny strany. S viditelností to bylo horší, než prý obvykle bývá. V jasný den je krásně vidět na celý Londýn a ještě pořádný kus za něj, tvrdila má hostitelka. Canary Wharf vypadá z té výšky jako model. Ta velká černá budova s tmavě zelenou střechou je sídlem zpravodajské agentury Reuter.

Dva a půl míle na západ je pevnost Tower. Vidět je také Buckinghamský palác, sídlo královny. To přece nejsou žádné vzdálenosti v tak obrovském městě, jakým je Londýn. Jenže lidé nejsou ochotni přijímat žádné novinky; na východ od Toweru nikdy nic nebylo, tak se jim to nelíbí. Zeptala jsem se mé průvodkyně, odkud vlastně sama dojíždí, a tu jsem dostala onu jedinou uspokojivou odpověď. Sarah bydlí ve východním Londýně. Když začala pracovat v Canary Wharf, trvala jí jízda autem půl hodiny. Teď jsou zde nové silnice, dvakrát tak široké než byly, s výborným povrchem a trvá jí to deset minut.

Sarah Meringtonová není jediná, pro kterou tato výstavba znamená mnohá. Jižní Londýn je, co se týče dopravy i pracovních příležitostí, tradičně chudý a zanedbávaný. A postaví-li se nová trasa podzemní dráhy, nebude z toho mít užitek jenom Ostrov psů a oblast doků. Z oken směrem na jih vidíme na druhé straně řeky Greenwich. Hvězdárna na kopci za ním je z té výšky neuvěřitelně nízko. Ale zasloužila se o to, že celý svět zná jméno této londýnské čtvrti. Nultý poledník, který tudy prochází, je čára pomyslná. Já měla při pohledu z okna v onom 50. patře pocit, že prochází zrovna touto budovou nebo nedaleko od ní, rozhodně však Ostrovem psů... Canary Wharf je na rozhraní západní a východní polokoule.

Noviny, příloha Neděle
23. srpna 1992, r. I., č. 23

Co nosí Skot pod sukni?

Podkolenky – teplé vlněné. Jenom samotné koleno je holé a prý to nevaří ani v té největší zimě. Když jsem se Skotů ptala, zda nemrznou, odpověděli, že ani já nemám v zimě přikrytý obličej – je to prý zvyk. A skotská sukně je teplá. A v létě je skotská sukně opět výhodná, rozhodně příjemnější než dlouhé kalhoty. Takže, v zimě prý pod ní nefouká a v létě ano!

Nepochopitelná logika, ale Skoti jsou o ni přesvědčeni. Což znova připomíná věčnou otázku – co vlastně nosí Skot pod sukni – a tentokrát nemám

So svadobčanmi v Glasgowe

na myslí podkolenky. Každý Skot na tuto otázku čeká a většina z nich má připravenou nějakou odpověď. Jeden starší pán mi se šibalským pohledem narhl, abych se přesvědčila. Nabídku jsem nevyužila.

Co tedy nosí Skot pod sukni: Nezbylo než se obrátit na odbornou literaturu. Americký autor skotského původu Charles Thompson napsal knihu základních rad a informací pro každého muže, který se rozhodl, že bude nosit skotskou sukni a vše, co k ní patří. Začíná od hlavy – jakou čepici, s jakou kokardou. Vysvětluje, jaké košile a saka se k sukni hodí při různých příležitostech. Když jsem se dočetla také o taštičce, která k pánské sukni patří, věřila jsem, že se propracovávám k odpovědi na základní předmět svého studia. Dověděla jsem se, že tato taštička byla původně z nepromokavé tulení kožešiny a že se v ní nosilo obilí, zejména oves, jako železná zásoba k uvaření kaše na cestách. V dnešní podobě se taštička častěji vyrábí z umělé hmoty a obvykle se v ní skrývá nikoliv obilí, nýbrž placatka.

Pod taštičkou je sukne, podstata skotského pánského oděvu. Té věnuje autor největší pozornost. Poněkud netrpělivě jsem si přečetla původ jednotlivých vzorů i skutečnost, že každý klan, neboli rodina, má své vzory. Vzorů je celkem přes tisíc a doposud vznikají nové.

Bylo to sice zajímavé, ale doufala jsem, že když jsem se od pokrývky hlavy dostala až sem, dovím se i to hlavní. Leč pan Thompson – zřejmě muž se smyslem pro humor – přeskočil pod kolena, popsal možné druhy podkolenek a pojednal i o vhodné obuvi pro různé příležitosti. Poznamenal, že kdy-

si nosili Skotové obuv z nerozpracované kůže a s množstvím děr. To když se museli brodit v potoce nebo procházet mokřinou, aby voda, kterou nabrali, opět z bot vytekla.

Tak tedy, samá voda. Ale na úplném konci autor projevil, že skutečně smysl pro humor má a že ví, co čtenáře začátečníka v oboru nošení skotské sukně, trápí. Doporučuje slipy, ale jenom bokovky, nikoliv až do pasu, protože jejich stahování v malé místnůstce při jisté příležitosti, když příroda prosadí své, by prý mohlo narušit úhledné sklady. Nevím proč, každá žena, která kdy měla na sobě skládanou sukni, by mohla potvrdit, že to žádný problém není. Možná, že ta obava neplyne z menší šikovnosti mužů, nýbrž je dána tím, že skotská sukně je skládaná až od boků, v horní části je látka sešitá a vnitřní část skladů vystřižená. Autor doporučuje, aby i současní pánové chodili tak, jako kdysi staří Skoti, kteří pod sukni nenosili nic. Případně mohou nosit hodně dlouhé tričko, tak dlouhé, aby při sezení bylo mezi tělem a přece jenom drsnější sukni.

Nikdo vlastně neví, jak skotská sukně vznikla. Pokud jde o vzory, původně prý byly černo-bílé, v dobách, kdy se látka tkala z vlny černých a bílých ovcí. Až postupně začali vlnu barvit. A od samého začátku je skotská kostka symetrická podle dvou čar. Ve vzoru jsou vždy dva pruhy, od kterých se vzor opakuje zrcadlově na obě strany. Navíc jde vždy o pravé čtverce, při otočení látky o devadesát stupňů je vzor opět stejný. Tak to prý bylo od samého začátku. Jenže kdysi se nenosily jenom sukně,

Nýbrž i kalhoty ze stejné látky. Byly přiléhavé a přikryly i chodidlo – jakési první punčocháče. Nosily se při jízdě na koni a při jiných činnostech, kde sukně, zejména v době, tak říkajíc předslipové, nebyla zcela vhodná.

Původně nosili muži dlouhou košili – odtud návrh nosit dlouhé tričko. Byla natolik dlouhá, že ji mohli mezi nohama uvázat. To když šli do boje a sundávali svrchní oděv. Ten původní totiž nebyla sukně, nýbrž velký kus látky, který přikryl postavu od hlavy až po nohy. Nařasil se a přepásal v pasu. Dolní část tvořila sukni, horní se omotala kolem ramen, nebo v zimě až přes hlavu. Byla to zároveň deka a při spaní na cestách i stan. Když se vlněná látka namočila a vyždímala a když se člověk pak do ní na noc zamotal, zapářil se a teplo vydrželo celou noc. Bylo to praktické, ale jenom v přírodě. Při práci v dílně už nikoliv. A tak se při práci svlékali. Ti, kteří začátkem osmnáctého století pracovali u jistého mistra kováře v Glengarry zřejmě ony dlouhé košile nenosili. A když si pak svůj kostkovaný oděv při práci sundali, mistr to nesnášel – inu, byl to Angličan, bez skotské hrdosti. A tak ho prý v roce 1725 napadlo, že kdyby se látka rozřízla, mohli by muži při práci sundat horní část. Ruce by měli volné a dolní část těla by zůstala přikrytá.

Skoti tento příběh neradi slyší. Nechce se jim věřit, že by něco tak výsostně národního, jako je skotská sukně, mohl vymyslet Angličan. Ať to bylo jakkoliv, faktem je, že přibližně v první polovině osmnáctého století vznikla skotská sukně, jak ji známe dnes.

Skoti nepoužívají pro svůj národní mužský oděv slovo sukně, nýbrž „kilt“ a nikdy by je nenapadlo, že by právě ona nebyla nejmužnější ze všech odě-

vů. Vždy ji nosili s národní hrdostí. Když Angličané skotský odboj v roce 1746 potlačili, jedním z prvních činů bylo, že zakázali nosit kilty a všechny oděvy s tradičními skotskými vzory. Porušení zákazu se přísně trestalo, při opakovaném přestupku odesláním do Severní Ameriky, kde se mnoho Skotů podílelo na boji s Francouzi. To, čemu bychom dnes říkali skotská lobby, ale v Londýně sílilo, až parlament v roce 1782 zákaz odvolal. Proti zákonu v předloženém znění hlasoval jediný poslanec. Žádal, aby bylo nařízení rozšířeno o paragraf, který by povolil nošení sukňe jenom ve Skotsku. Zažil totiž strasti svého příbuzného, který vlastnil zájezdní hospodu v jihoanglickém přístavu, kde se ubytovali skotští důstojníci před odjezdem do Ameriky. Na skotské vojáky v službách britského krále se zákaz nosit sukňe nevztahoval. Tito důstojníci se svými odhalenými koleny zřejmě působili tak mužně a svůdně, že hospodský měl co dělat, aby uhlídal svou ženu a dcery.

Zákaz byl tedy odvolán, i přes námitky onoho člena parlamentu a skotští představitelé to oznámili slavnostní prohlášením, ve které mě zaujala formulace, že už nadále nebudou muset nosit nechlapský oděv z nížin, to jest dlouhé kalhoty. Pravý Skot, pravý chlap totiž chodí v sukni, i když dnes už jenom při slavnostních příležitostech, i když mnohý má pod ní slipy.

Víkendová příloha deníku Práce
ze dne 5. listopadu 1994

Piha – ďábelské znamení

I když ten idylický kousek přírody na to nevypadá, jezero nedaleko skotského města St. Andrews sehrálo významnou úlohu v procesech s čarodějnicemi. Jeho vody měly spravedlivě rozeznat, zda vyšetřovaná, nebo i vyšetřovaný, se prodal ďáblu. S palci přivázanými k prstu u nohou byl hozen do vody. Pokud se utopil, byl to důkaz, že nebyl spolčen s černou mocí a posmrtně byl uznán za nevinného. Pokud přežil, bylo jasné, že mu pomáhaly samotné síly pekelné a že bude právem popraven – někdy ohněm, jindy mečem nebo provazem, podle toho, jak rozhodl soud.

Kolik bylo ve Skotsku usmrceno čarodějnic, nikdo přesně neví. Publikace z roku 1841, kterou jsem univerzitní knihovně v St. Andrews našla, uvádí číslo 17 tisíc – a to v letech 1563 až 1603. Knihovnik, který se problematikou zabývá, mi ale řekl, že považuje za reálnější počet necelých čtyři a půl tisíce - od začátku 16. století do roku 1727, kdy proběhl poslední soud s čarodějnicí. Byla v něm souzena jistá Janet Hornová z kraje Sutherland. Zástupce šerifa, kapitán David Ross, ji shledal vinnou, že ve spolčení s ďáblem, kterému sloužila, proměnila svou dceru v poníka, na kterém pak jezdila. Poníka okoval sám čert, čímž způsobil, že děvče napadalo na jednu nohu, což zdědil i její syn. Dceři se podařilo utéct, ale matka byla shledána vinnou a upalena v sudu od smůly.

Zákon o soudním stíhání čarodějnic, platný ve Skotsku od roku 1604, byl v roce 1736 odvolán. Tím skončily soudy, ale víra v čarodějnice a moc čerta se udržely dlouho. Ještě v roce 1883 byla soudu předložena jako předmět doličný asi deset centimetrů vysoká hliněná postava omotaná zelenou nití a propíchnuta několika špendlíky. Šlo o spor dvou žen, z nichž jedna obvinila druhou, že pomocí figurky na ni přivádí pekelné zlo. A dokonce v říjnu 1947 bylo v soudním sporu, ve snaze zpochybnit poslední vůli, použito jako argument, že zesnulý věřil v magii. Obvinil prý souseda, že magickým obcházením v kruzích proti slunci přivodil jeho dobytku nemoci. Soudce argument nepřijal s odůvodněním, že pověra nezpochybňuje schopnost s plným vědomím odkázat majetek.

Pověry, zejména týkající se čerta, mají ve skotské kultuře zvláště významné postavení. Čert se objevuje v desítkách přísloví: Čert není vždy jenom u jedněch dveří. Hrací karty jsou čertovou modlitební knížkou. Musel to být čert, který naučil ženy tancovat a osly modlit se, anebo: Čert si pochutnává na jazycích advokátů a prstech kněží. Když prší a přitom svítí sluníčko, to čert bije svoji babičku, on se směje a ona pláče.

Pán pekel měl ve Skotsku mnohem rozličnější zájmy než kdekoliv jinde. Objevoval se jako kovář, truhlář, zemědělec, hudebník, voják a dokonce i jako starší církevní hodnostář, ovšem nejčastěji jako tkadlec. Hlavně se ale dábel zabýval získáváním lidí pro svou věc. Přiměl je, aby se zřekli křtu a sám je pak „pokřtil“. Svě věrné poznamenal zvláštním znamením, nejčastěji pihou. Tato „stigmata diaboli“ byla zcela bez citu a při píchnutí nekrvácela. Hledači čarodějnic proto nosili dlouhá, špičatá bodla, aby mohli zkoumat bezúhonnost podezřelých. Procházeli z města do města a když přišli, místní činitelé dávali ve známost, že každý, kdo někoho podezírá ze spolupráce s čertem, má jméno podezřelého oznámit. Takový člověk byl pak předvolán, svlečen donaha a putující strážci bezúhonnosti posoudili, zda jde o osobu, kterou je nutno obvinít ze spolupráce s čertem.

To ovšem neznamená, že by si místní ochránci čistoty ducha nedovedli při odhalování čarodějnic poradit i bez cizí pomoci. Skotský církevní synod v roce 1603 vyzval všechny kněze, aby vyslychali věřící pod přísahou a ptali se jich, zda nevědí o někom, kdo by prováděl nekalé, čarodějnické činy. Pro ty, kteří se zdráhali takto někoho udat, byly ve všech kostelech umístěny schránky, kam mohli vhodit písemné obvinění.

S čarodějnicemi se čert scházel na slavnostech, při nichž se lidé nejrůzněji převtělovali a kde se i dobře jedlo. Vyprávěly o tom osoby obviněné z čarodějnictví, zejména po mučení. Docházelo i k ještě horším orgiím. Všechny ženy, které se přiznaly k účasti na čertových slavnostech, měly s vládcem pekel pohlavní styk. Několik papežů prohlásilo, že takovýto styk s démony je možný, odvolávajíce se na takovou autoritu, jakou byl sv. Augustin. A jestliže se skotská církev s Vatikánem v mnohém rozcházela, tuto moudrost v plném rozsahu převzala. Od roku 1559 měly všechny soudy s čarodějnicemi sexuální podtón. Mělo to vždy průběh, na jaký se žádný současný pornografický film nezmuže.

Ďábel přitom totiž nabýval různé zvířecí podoby - čápa, býka, psa, jelena i další. Když Margaret Hamiltonová, později upálená jako čarodějnice, začala svou tělesnou „kopulaci“ s čertem, měl podobu muže, a když se vzdálil, byl z něj už černý pes. A Isabela Gowdieová před soudem popsala svůj prožitek s čertem tak, že jeho přirození v sobě pociťovala studené jako vodu ve studánce.

Při obvinění z čarodějnictví vždy šlo především o spolčení s čertem, nikoliv o to, za dotyčná osoba prováděla zlé skutky. Ve městě Aberdeen bylo dvacet čtyři mužů a žen upáleno za to, že – samozřejmě s pomocí čerta – používali různé rostliny při léčení. Každý, kdo používal tradiční léčebné postupy po předcích, se v tomto období vystavoval nařčení, mučení a smrti.

Skotský zákon z roku 1604 povoloval mučení při vyšetřování čarodějnic a považoval doznání na základě mučení za dostatečný důkaz. Odvolání učiněné posléze se nebralo v úvahu. Velkou úlohu při rozšíření těchto soudů sehrála skutečnost, že král Jakub VI. pevně věřil v čarodějnictví. Napsal o tom dokonce v roce 1597 knihu s názvem *Daemonologie*. Sám se zúčastnil vyšetřování Agnesy Sampsonové, která se přiznala, že používala amulety při léčení nemocných. Dále doznala, že spolu s dalšími jezdila po mořském zálivu v sítu a že se přitom domlouvaly, jak potopit loď, na které Jakub plul do Norska vstříc své nevěště, Anně Dánské, s níž se v roce 1589 oženil.

Mnohé soudy s čarodějnicemi měly politické pozadí. Více než sedmdesát osob bylo například obviněno, že se spolčily s čertem ve snaze svrhnout vládu Jakuba VI. Začalo to zatčením Cilly Duncanové, která vykonávala činnost, kterou bychom dnes nazvali léčitelstvím. Při obvinění bylo mateřské znaménko na jejím krku označeno za čertovo znamení. Při mučení se přiznala a jmenovala své společníky – mezi nimi i významné osobnosti společenského a politického života. Jedním z nich byl Dr. John Fiann, učitel ve škole v Edinburghu. Po mučení se přiznal, později přiznání odvolal, ale na příkaz panovníka byl znovu mučen a opět přiznal, že se spojil se Satanem za účelem zavraždění krále. Fiann byl upálen 23. ledna 1591 přímo před vchodem do edinburského hradu.

Na stejném místě byla v březnu 1607 upálena i slečna Griersonová, která jak už víme měla pohlavní styk s čertem. Byla obviněna, že brala na sebe podobu své kočky a s dalšími kočkami vnikala do domů svých sousedů, které strašila. Dokázala se dokonce převtělít v samotného čerta. V této podobě pak pronásledovala jistého Roberta Peddana, který ji dlužil 9 šilinků a 4 pence, až ho takřka utrápila k smrti. Zdraví se mu vrátilo, až když dluh splatil. Ovšem Isabela ho pronásledovala dál. Jednou, když zrovna doma vařil pivo, prošla kolem jeho otevřeného okna a jediným pohledem docílila, že se pivo pokazilo a nebylo k pití. Obdobně se projevila i v dalších případech, takže soud neváhal vynést rozsudek.

Některé případy byly složitější. Patřil mezi ně soud s Margaret Barclayovou v roce 1618. Začalo to hádkou mezi ní a jejím švagrem Johnem Deanem. Nakonec se usmířili, ale jak prokázaly pozdější události, ona zřejmě nadále tajně chovala vůči němu nenávist. Když jako kapitán vyplul na moře, mnozí sly-

šeli, jak Margaret loď proklíná. Když se pak dlouho nevracela, jistý John Stewart vyslovil domněnku, že se potopila. Ukázalo se, že měl pravdu a byl zatčen, protože informaci o osudu lodi v době, kdy o tom ještě nikdo nevěděl, mohl dostat jedině od čerta. Po zatčení řekl, že ho spolčování s temnými silami naučila Margaret Barclayová. Čert se jim prý objevil jako malý černý pes. Všichni pak odešli k moři, kde Barclayová hodila do vody hliněnou podobu lodi a proklela ji. Moře se hned vzbouřilo a zbarvilo načerveno. Jmenoval i dvě další ženy, které se této čertovské výpravě zúčastnily. Všechny byly zatčeny. Jedna z nich měla osmiletou dceru, kterou dva kněží vyslychali a vytáhli z ní další podrobnosti o čarodějnictví její matky. Všichni byli mučeni podle soudobých spisů „jemně“ a všichni se přiznali k nejfantastičtějším činům. U soudu se Margaret Barclayová ale vzpamatovala a prohlásila, že vše, k čemu se přiznala, bylo pod strašným mučením a že před Bohem přísahá, že nic z toho nebyla pravda. Nicméně byla shledána vinnou a jako ostatní upálena na hranici. Jedině Johnu Stewartovi se podařilo uniknout rozsudku, spáchal totiž sebevraždu.

Ovšem ne každé spolčování s čertem bylo potrestáno. Dělo se toho zřejmě mnohem víc, než soudy, přes velkou bdělost, stačily odhalit. Nepotrestán zůstal například generál Tom Dalzell, kdysi vězněný v londýnské pevnosti, odkud se mu podařilo kdoví jakým způsobem a na základě jakých styků utéct. Jisté je, že se v roce 1681 usadil ve svém rodném sídle ve Skotsku. Svůj čas krátil hrou v karty, přičemž mu byl partnerem sám čert. Jednou, když Dalzell vyhrál, čert se tak rozčilil, že popadl mramorový stůl, na kterém hráli, a vyhodil ho oknem do jezera, kde se ztratil pod vodou. Ale ne navždy. Když v roce 1878 jezero vypustili a čistili, v blátivém dnu našli onen vyřezávaný mramorový stůl.

Sobotní příloha deníku Práce
dne 13. srpna 1994

Byla jsem hostem hraběte z Thomondu

Hrad Bunratty pochází z roku 1425 a neminul ho osud většiny hradů. Obnovili ho před 40 lety a dnes je jedním ze tří hradů v západoirské oblasti Shannon, které jsou využívány pro turistický ruch. Mýlíte se však, pokud si představujete prohlídky s informovanými průvodci, nábytek a ostatní zařízení někdejších hradních pánů, válečnou výzbroj, lovecké trofeje, umělecké sbírky – jak to odpovídá našemu pojetí kulturního nebo komerčního využití hradů a zámků.

Na tento hrad se jezdí – jak to charakterizují irské reklamní brožurky – poznávat atmosféru středověkých hostin a zábav, stát se alespoň na jeden večer

vítaným hostem někdejšího hradního pána. Řečeno naší terminologií, jezdí se tam konzumovat, a to dokonce na dvě směny. Zařadili mne do té první.

Večeře, jíž jsem se zúčastnila, se podávala ve velké místnosti s dlouhými dřevěnými stoly a lavicemi. Na malém jevišti skupina hudebníků a tanečníků vytvářela tu pravou irskou lidovou atmosféru. Bylo to příjemné a večeře výborná. Hlavní chod tvořilo národní jídlo Irů – stew, v podstatě skopový guláš, v němž červenou papriku nahrazuje místní koření.

Během hostiny přestalo pršet a mohli jsme si prohlédnout okolí zámku. Tvoří ho městečko z konce minulého století. Místní pošta, obchody, řemeslníci – všechno má svůj kolorit. Ve výlohách dobové zboží, na poště předpisy a nařízení z dávných dob. Na okraji města zemědělská usedlost se sbírkou obráběcích strojů a náradí.

Po úplném setmění, v devět večer, nastává hlavní atrakce. Po celý rok zde hosty vítá hrabě z Thomondu a jeho přátelé – jinak zdejší zaměstnanci, oblečení ve středověkých oděvech. Hosté se při světle svíček, dobrém jídle a nápojích, při hudbě houslistů a harfeníků rychle vžívají do navozené situace a čas letí. Středověký banket končí pozdě v noci, a vzhledem k tomu, že pohostinnost fiktivního hradního pána nesáhá tak daleko, aby hostu poskytl i lůžko, v okolí vzkvétají hotely a ubytovny. Soukromníci pronajímající pokoje poskytují také snídaně.

V oblasti Shannonu jsou ještě dva další hrady s podobnými atrakcemi. Na rozloze 10 tisíc km², kde není žádné větší město, je kolem 200 hotelů, chat a dalších možností přechodného ubytování. Jejich seznam s popisem krás okolí, rekreačních a sportovních možností a dalších výhod naplňuje brožuru velkého formátu o 56 stranách. Konkurenční boj nutí některé restaurace nabízet k večeři víno jako pozornost podniku, řada hotelů ubytovává rodičům 1-2 děti bezplatně. Menší ubytovatelé vám poskytnou po pátém, někteří již po čtvrtém přespání další nocleh zdarma.

Sauna, tělocvična, půjčovna kol – to všechno je běžné. Získat zákazníka, to chce nové nápady. Pan Slattery v městečku Tralee přišel s něčím originálním: pronajímá cikánské maringotky, vybavené lůžkovinami, kuchyňským nádobím, plynovým vařičem a ostatním komfortem. Koňský záprah vás táhne překrásnou irskou krajinou. „Nevadí, že nemáte zkušenosti s koňmi,“ říká pan Slattery. „Naše koně mají dost zkušeností s lidmi.“

Z cestování po Irsku, MAXI magazín

V článkoch a spomienkach priateľov a spolupracovníkov

Úvodná poznámka: Každá z viet, ktoré sú uvedené v tejto časti, bola napísaná s úprimnou snahou o vyjadrenie priateľskej lásky, úcty a obdivu k Olge. Preto si zostavovateľ nedovoľil zasahovať do týchto textov či už boli publikované alebo nie, ani v prípade niektorých nepresností.

Rozhovor Vladimíra Kučeru z cyklu Rozhlas a já

Co všechno nemá Olga Szántová odpracováno

Do rozhlasu jsem přišla poprvé v roce 1960. Pracovala jsem tehdy v Krajském domě pionýrů a mládeže a rozhlasáci tam natáčeli něco s jakousi anglickou delegací a všimli si, že umím dobře anglicky. Nabídli mi místo v zahraničním vysílání a já to samozřejmě přijala. Jenomže to jsem nevěděla, jaké to bude martyrium. Otec byl totiž v roce 1951 zavřený, tak jsem musela projít téměř rokem kádrování, než mě mohli přijmout.

Olga Szántová se podívá očima, které mnoho viděly, a usměje se.

To mě samozřejmě ani nenapadlo, že za pár let to bude všechno jinak. Byla jsem nadšená a měla jsem pocit, že jsem konečně objevila to poslání, které mi bylo souzeno. Byla jsem z novinářské rodiny a externě jsem psala do různých novin, ale rozhlas, to bylo něco úplně jiného. Najednou živá práce.

Přišel ale rok 1968.

Paradoxní je, že jsem tehdy natočila velký seriál reportáží ze středoasijských republik a dokonce jsem za to dostala nějaké ocenění. Jenomže moje rozhlasové dny se už dopočítávaly. V roce 1970 jsem bez pardonu šla.

Byl to asi šok, že?

To byl, protože my jsme tehdy byli přesvědčeni, že nás nemůžou vyhodit. Uměli jsme dobře jazyky a měli jsme pocit, že se za nás bude těžko hledat náhrada. Jak vidět, každý je nahraditelný. Zvláště, je-li „revoluční doba“.

Co potom?

Musela jsem se nějak žít. Pletla jsem svetry, pak jsem pracovala v Zelinině a nakonec se mi podařilo nastoupit v tehdejší Ústavu zdravotní výchovy v Praze. Postupně jsem se tam propracovala až na místo samostatné referentky. Teď to říkám ironicky, ale tehdy jsem byla ráda, že tam vůbec mohu dělat. Chodívala jsem kolem budovy rozhlasu a říkala si: „Tak do této budovy, holka, už nikdy nevkročíš.“ A bylo mi smutno, protože jsem tu práci měla ráda.

Jenomže přišel listopad 1989...

Byla jsem mezi prvními, kteří se vrátili. Už prvního prosince 1989 jsem byla znovu v zahraničním vysílání. 4. dubna příštího roku jsem přešla do Hlavní redakce mezinárodního života. Měla jsem jet jako zpravodaj do USA. Jenomže lékaři zjistili, že mám rakovinu. Musela jsem se léčit. Vedle léčení jsem i pracovala, ale bohužel, nešlo to naplno. Pak jsem se dostala z toho nejhoršího, v Londýně onemocněl Karel Kyncl, jela jsem ho tam na tři měsíce zastupovat, a když jsem se vrátila, byla jsem po změnách v rozhlasu v anglické redakci zahraničního vysílání. A tady dělám dál.

Tedy – posedlost rozhlasem?

Nevím, zda posedlost. Mám rozhlas ráda. Nejen jako autorka, i když, jak už jsem řekla, je pro mne práce u mikrofonu mnohem přitažlivější než noviny, ale i jako posluchačka. Říkalo se, že rádio zanikne, protože nedokáže vzdorovat konkurenci televize. Bolelo by mě kvůli tomu srdce, ale nestalo se to a vím, že už se to nestane. Ostatně, ono se říkalo, že kvůli televizi zanikne leccos, třeba divadlo nebo film. Nic z toho se nestalo. Rozhlas žije, když to úplně zjednoduším, sotva se při pletí záhonku budu dívat na televizi.

A co takhle si odpočinout?

Víte, jsem už dávno v důchodovém věku. Ale na důchod nepomýšlím a doufám, že redakce také nemá pocit, že bych měla odejít. Nevím, zda to pochopíte, ale já musím dohonit ztracený čas. Mám spoustu neodpracovaných novinářských let.

Tydeník Rozhlas

V Domě smutku na Olšanech

Projev Davida Vaughana z Českého rozhlasu

Když jsem šel v pondělí do práce v rádiu, kde jsem dvanáct let pracoval s Olgou, jsem měl pocit velmi zvláštní. Měl jsem pocit, že dnes může naše vysílání mít jenom jednu zprávu, že ostatní věci, o nichž vysíláme, jsou teď, když naše milá Olga už není mezi námi, nedůležité, irelevantní.

Olga by určitě odpověděla: Holý nesmysl.... Skoro ji slyším, jak to říká, protože byla vždy opravdový rozhlasový profesionál, věděla že život musí dál, ale stejně si myslím, že Radio Praha jejím odchodem ztratilo část vlastního srdce.

Byla upřímná, čestná, odvážná a citlivá. Člověk, který má zrovna tyto vlastnosti, většinou nemá život lehký. A lehký ho Olga opravdu nikdy neměla. Ale právě za tyto kvality jsme ji respektovali a milovali. Na

rozdíl od většiny z nás, kteří se snažíme vyhýbat se těžkým pravdám, Olga neměla iluze – vždy se dívala životu přímo do očí – myslím si, že ani neuměla jinak – i když to muselo často bolet. Kvůli tomu si myslím, že také měla někdy pocit, že je sama, i když byla obklopena lidmi, kteří ji milovali. Kvůli těmto vlastnostem si zasloužila a nadále zasluhuje obrovský, obrovský respekt.

Když Olze ještě nebylo šest let, musela její rodina – z politických a rasových důvodů – uprchnout z Tisova Slovenska. Dostali se do Norska, a po německé okupaci této země dále do Švédska. Tam si Olga jako osmileté dítě vychutnala život za mřížemi – když byla celá rodina internována.

Pak se dostali do Ameriky, kde se její otec stal šéfredaktorem slovenských exilových novin, New Yorkského denníku. V New Yorku chodila do high school a do konce svého života zůstala tak trochu Newyorčankou. Nikdy neztratila svou krásnou angličtinu z East Side. Již jako školáčka se Olga zajímala o psaní a žurnalistiku a začala psát do dětských časopisů.

Po válce se Olžin otec stal poslancem na Slovensku. Ale časy se rychle změnily. V roce 1951 byl zatčen a odsouzen na čtyři roky. Zemřel na dů-

sledky vězňení. Se mnou Olga mluvila o svém otci dost často, a vždy se slzami v očích. Myslím, že jeho smrt zanechala v ní hluboké rány.

Olga byla nucena přerušit studium na vysoké škole a teprve později ho mohla dokončit dálkově. Byla zaměstnaná v Domě pionýrů v Praze-Karlíně, a tehdy také začala pracovat externě pro americkou redakci Radia Praha. S prvním manželem, novinářem Miroslavem Prchalem a s malou dcerkou Evou byla čtyři roky v Africe, kde on byl zpravodajem Československé tiskové kanceláře. V té době posílala domácím redakcím hodně reportáží a na základě svých poznatků a zkušeností napsala dvě knihy, dokonce jednu pro děti.

V šedesátých letech byla Olga redaktorkou Radia Praha. Dodneška máme v rozhlasovém archivu nahrávky některých jejích tehdejších nádherných pořadů. Z té doby měla Olga spoustu hezkých vzpomínek i anekdot a mám dojem, že to bylo pro ni šťastné období.

V 68. roce se aktivně angažovala pro reformy – Olga neuměla být jiná než aktivní – a dokonce máme někde v rádiu nahrávku, kde v angličtině volá o pomoc proti ilegální okupaci. V době politické krize po okupaci v srpnu 1968 zažila Olga i krizi svého manželství, které se rozpadlo. Další těžká životní zkouška.

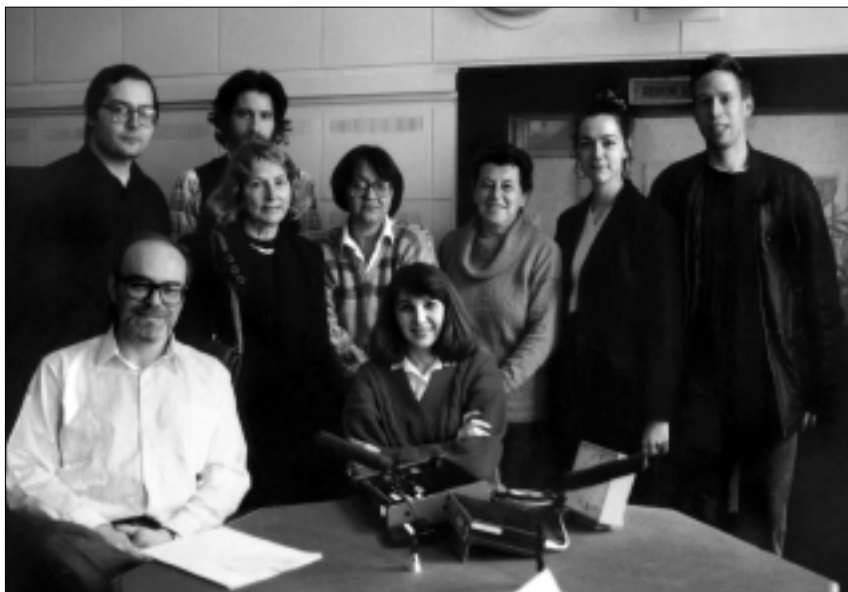
V šedesátých letech

Na Slovensku, kam se o několik měsíců později Olga s Evou vrátila k matce, potkala Juraje. Rozhodli se pro společný život a přestěhovali se do Prahy. Přes veškeré vnější problémy, které nemohli ovlivnit, prožili více než třicet let ve šťastném manželství. Domnívám se, že Olga s Jurajem se krásně doplňovali.

Olga, která se dostala na index, dvacet let nesměla pracovat a jako novinářka uplatnit své znalosti angličtiny. Rádio měla v krvi a muselo to být pro ni strašně těžké. Zaměstnala se jako podniková hygienička, později jako účetní a nakonec v ústavu zdravotní výchovy.

Když se manželům narodil syn Pavel, zůstala Olga po dobu tří let v domácnosti. Mimochodem uměla výborně vařit. Přes zákaz novinářské činnosti hodně pomáhala svému muži, který byl redaktorem Zdravotnických novin. S pomocí Juraje v osmdesátých letech zase začala psát a publikovat, i když články mohla podpisovat jen značkou nebo pseudonymem. Olga-novinářka bez té novinářiny snad ani nedokázala žít.

Do Československého rozhlasu se Olga směla vrátit až po sametové revoluci. Ve věku, když většina lidí začíná myslet na důchod, Olga začala s novou rozhlasovou kariérou. Zřejmě pocítovala silnou vnitřní potřebu nahradit si ta ztracená léta. A nebylo to marné. Pro Radiožurnál jezdila po světě, letěla do Japonska, do Irska, do Ameriky a Velké Británie. Vzpomínám si, jak ji v Londýně pánové Klaus a Mečiar zazlívávali, když je konfrontovala s nepohodlnými otázkami. Opravdu s nikým se nebála být upřímná. Pro mě, tehdy začínajícího novináře, byla inspirací, a naučila mě tomu nejdůležitějšímu, novinářské odvaze.

V kolektíve mladých spoluredaktorov

Když Oľga znova nastoupila do anglické redakce Radia Praha, byla jejím nejstarším členem, ale působila jako by byla o třicet let mladší. Pracovala s plným nasazením a s obrovskou energií, přestože již tehdy bojovala s rakovinou. Všude se pohybovala s mikrofonem v kabele, natočila i moji svatbu, kterou zakomponovala do reportáže o anglikánské obci v Praze. Oľga, vždy novinářka!

Na mé svatbě se Oľga seznámila s mojí maminkou. Okamžitě byly jako staré kamarádky. Obě měly rakovinu a obě bojovaly proti nemoci s obrovskou důstojností. Ne, že by neměly strach, samozřejmě, že strach měly, ale obě odmítly přestat žít a pracovat, prostě vedly dál normální život. Často si psaly, a když moje matka v roce 2000 zemřela, ta zpráva byla pro Oľgu další rána. Po smrti mé matky byla Oľga pro mě velkou oporou.

Oľga byla šťastná se svou rodinou. Když se její dcera stala poslankyní Parlamentu České republiky, byla na ni velmi hrdá. Eva pokračovala v rodinné tradici – a snad Oľga prožívala její úspěch i jako určitou satisfakci za to, co se stalo jejímu otci v padesátých letech.

Občas jsme s Oľgou hovořili o náboženství. Byla ateistka, jak byla vychována. Když se ale Eva a její syn Ondřej začali zajímat o svůj původ a o židovství, bylo na ní poznat hrdost. „Já jsem největší antisemitka v Praze“ – vždy říkala s úsměvem, který naznačoval přesný opak. Oľga nikdy neztratila svůj nádherný smysl pro humor. Zář jejího humoru zůstane s námi.

Oľgo, ahoj!

Anglický překlad projevu proneseného v češtině:

This morning, when I came into the radio, where I worked alongside Olga for twelve years, I had a strange feeling. I had a feeling that today there could only be one possible item of news, that nothing else could be important or relevant, when Olga was no longer with us.

“Stuff and nonsense,” Olga would have replied – I can almost hear her saying it. Because Olga was always a true radio professional, she knew that life must go on. Nonetheless, I have the feeling that Radio Prague has lost part of its lifeblood.

Olga was direct, honest, courageous and sensitive: these are not qualities that make for an easy life. Olga’s life was far from easy, but these are just the qualities for which we respected and loved Olga. Unlike most of us, who spend our time trying to avoid difficult truths, Olga had no illusions – she always looked life head on. I don’t think she knew how to do otherwise, even if it must often have caused her pain. I think this is also a reason why she sometimes felt she was alone, even though she was surrounded by people who loved her.

And I should add that these were just the qualities which earned her our huge respect.

When Olga was not even six years old, her family had to escape from Tiso’s Slovakia – for both political and racial reasons.

They found themselves in Norway, and then – when that country too was occupied by the Nazis – managed to cross the border to Sweden. It was there that Olga had a taste of life behind bars: her entire family was interned.

From Sweden they managed to get to America. Olga spent the rest of her childhood in New York – where her father was editor-in-chief of the Slovak exile newspaper, “New Yorsky dennik”. Olga went to high school in the city and she remained something of a New Yorker for the rest of her life. She never lost her East Side English.

Even as a schoolgirl, Olga was interested in writing and journalism, and started to write for children’s magazines.

After the war Olga’s father became a member of the Slovak parliament. But times changed fast. In 1951 he was arrested and sentenced to four years in jail. He died from the consequences.

Olga used to talk to me quite often about her father, and always with tears in her eyes. I think that his death left wounds that never healed.

Olga was forced to interrupt her studies, and it was not until later that she was able to complete her degree. She was working at the House of Pioneers in the Karlín district of Prague, and it was at that time that she first started to work freelance for the American service of Radio Prague.

Olga then spent four years in Africa with her first husband, the journalist Miroslav Prchal, and their little daughter Eva, who was born in 1955. Her husband was a correspondent for the Czechoslovak News Agency.

On the basis of these experiences Oľga wrote and published two books: one of them for children. She also sent regular radio reports back to Prague.

In the 1960s Oľga was an editor at Radio Prague. To this day we have recordings of some programmes that Oľga made at that time, programmes that have never lost their vivid immediacy. Oľga was full of anecdotes and happy memories from those years, and I think that it was a happy time for her.

In 1968 Oľga became actively involved in the reforms of the Prague Spring – Oľga did not even know how to be other than active. Our archives include an extraordinary recording where Oľga is calling for help against the illegal occupation of August 68 in Radio Prague’s English broadcasts.

With the political crisis after the occupation, Oľga also went through a crisis in her marriage, which fell apart. Yet another painful test in Oľga’s life.

She returned with Eva to her mother in Slovakia and it was there that Oľga got to know Juraj. They married and moved to Prague. Despite so many difficulties, which were quite beyond their control, they had more than thirty years of happy marriage. I think that Oľga and Juraj complemented one another perfectly.

Oľga found herself on the communists’ “forbidden list” – for twenty years she was not able to work as a journalist or to use her English-language skills. Oľga had radio in her blood, and it must have been immensely difficult for her. She worked in the public health department of a company, then in accounts and after that in the Institute for Health Education.

Oľga and Juraj’s beloved son Pavel was born in 1971 and Oľga spent three years at home. Perhaps I should mention that she was also an excellent cook. She loved cooking as much as her work. Her cakes were legendary.

Despite being forbidden from working as a journalist, Oľga helped Juraj in his writing – he was working from “Zdravotnicke noviny”, a periodical devoted to health care – and with Juraj’s help Oľga managed to start publishing articles in the 1980s under a false name. Oľga was always a journalist – she couldn’t live without her writing.

Oľga was allowed to return to Czechoslovak Radio after the Velvet Revolution. At an age when most people start thinking about retiring, Oľga began her second radio career. I think she felt a strong compulsion to win back her lost years. It was not in vain. For Radiozurnal, the main Czechoslovak Radio current affairs station, she travelled to Japan, Ireland, America and Britain. I remember how the Czech and Slovak leaders, Vaclav Klaus and Vladimir Meciar, cursed her when she confronted them with difficult questions at the time of the division of Czechoslovakia. Oľga was never afraid or intimidated. For me as a young journalist at the start of my career, she was an inspiration, and I learned from her one immensely important thing – that a journalist should never be afraid to take risks.

When Oľga began working in the English section of Radio Prague, she was the oldest by a long way, but she gave the impression of being thirty years younger – she worked with a total commitment and a huge amount of ener-

gy – although she was fighting cancer even back then. She would take her microphone everywhere; when I married my colleague Katrin, she even recorded our wedding, standing in the front pew with her tape recorder – and composed parts of the ceremony into a report about the Anglican community in Prague! Ol'ga, ever the journalist!

At the wedding Ol'ga also got to know my mother. Straight away they were like old friends – both had cancer, and both were fighting the disease with great dignity – not that they were not afraid – of course they had many fears – but both refused to give up living and working, they showed their contempt for the illness by insisting on carrying on with their normal lives. They often wrote to each other, and when my mother died in 2000, the news came as another blow to Ol'ga. At the time after my mother's death Ol'ga was a great support to me.

Ol'ga had a great amount of joy from her family. She was very proud when her daughter Eva was elected as a member of parliament. Eva continued a family tradition. After what had happened to her father in the 1950s, I think that Ol'ga felt a huge amount of satisfaction from Eva's success.

Ol'ga and I used to talk about religion from time to time. Ol'ga was an atheist – that was how she had been brought up and so she remained. But when her grandson Ondrej and daughter Eva began to show an interest in Judaism and the family's own Jewish roots, it was not hard to see how deeply proud Ol'ga felt of them. "I'm the biggest anti-Semite in Prague" – she used to say, with a huge grin on her face, that meant just the opposite. Ol'ga never lost her beautiful sense of humour. The glow of that humour will remain with us.

Rosie Goldsmith and Max Easterman to Ol'ga Szántová

Rosie:

Dearest Ol'ga, it is impossible to imagine our lives without you - personally and professionally – and how can we come to Prague without seeing you? You were our dear friend and our dear colleague. How can we at the BBC make programmes about the Czech Republic – and Slovakia, your birthplace – without your contribution? I remember the first time I met you: in 1990 the BBC wanted me to find an English-speaking Czechoslovak journalist to make a programme about life the year after the Velvet Revolution. I was told about you by a colleague. But because the telephone lines were so bad in those days I couldn't talk to you much before I arrived. I decided to take a chance. We met in a studio at Prague Radio: you were wearing your favourite green, pink, brown and striped dress. Your eyes sparkled always. You were so pretty and elegant. I heard your American accent and heard your re-

markable story about how you had – after the Communist years – now been able to come back to work as a journalist, your dream job.

But you were also strong-willed and feisty. You didn't like to be told what to do by me, a young journalist from the BBC: what did I know?! Ol'ga, somehow I made the grade in your eyes, and we made several programmes together after that.

Now, in that first programme you and I examined the possibilities of the Czechs splitting from the Slovaks. Another BBC journalist Max Easterman was also there. Max...

Max:

I remember thinking, Ol'ga, at that first meeting, that you didn't quite approve of me... what was it, I wonder? We went up to Prague Castle, with some University students, and talked about how the city was changing - a city that I didn't know at all well, and I got the names of some of the landmarks wrong. You were quite disdainful of me and quite right, too! But we muddled through that time, didn't we? And we parted as almost-friends. The next time we met in 1994, it was very different. I was making several programmes for a special Prague Weekend for BBC Radio 3: we walked round the Mala strana for a report on how the city's architecture was under threat. You were deeply sceptical about how the authorities treated the Czech people and their heritage. So little had really changed since the Communist times: the man in the street still had so few chances to participate. And you got really angry about that - not just the feigned vexation of the cynical journalist, but genuine, personal anger. Then, something quite extraordinary: you told me about what you did in 1968: how you'd been at the microphone in the old radio building on Vinohradska, telling the world about the disaster that was unfolding. Now, as it happened, one of the programmes I was making for the BBC was about '68...a snapshot in radio archives of events as the Soviets negotiated and reneged and their tanks finally rumbled into the city. I played it to you...and you went rigid as it ended, with the crackly, distant voice of a young woman, rolling across the decades, pleading for help and support for Czechoslovakia in its hour of need. And I saw you cry, Ol'ga, as you realised it was your voice we were listening to: as you said...last out of Cesky Rozhlas in 68 – and first back in in '89.

Rosie:

Now as you know Ol'ga, by 1994 Max Easterman and I had also made a professional relationship a personal relationship: it must have been all those trips to Eastern Europe for the BBC! Maybe it was the romance of Prague? And you Ol'ga watched our romance develop like an eagle. Why wasn't Max marrying me, you kept asking?! There is a wonderful photograph of you and me at the Statni opera Ol'ga in that year when you and I dressed up in our finest, and gossiped like teenagers in the interval about families and love and

men. I know you would have done anything for me - and I for you. In 1999 we made our final programme together - to commemorate the tenth anniversary of the end of Communism. I wanted to make a programme about the growth of the sex industry in Prague. You didn't bat an eyelid - well into your sixties you were game for anything.

Max:

And as you know, Oľga, your chiding of Rosie and me worked: we did get married last year. I think you finally approved! Our deep regret is that you and Juraj were unable to attend the wedding – we missed you then, as we miss you now.

Český překlad vzpomínky přátel z BBC:

Rosie:

Je těžké si představit, že budeme žít bez tebe – soukromý i profesionální život. A jak máme přijet do Prahy, aniž bychom tě navštívili? Byla jsi naší přítelkyní i milou kolegyní. Jak máme v BBC připravovat pořady o České republice – a o Slovensku, tvém rodišti – bez tvého přispění?

Pamatuji si, kdy jsme se potkaly poprvé. V roce 1990 chtěla BBC, abych našla československého novináře, který mluví anglicky, a připravila pořad o životě v Československu rok po Sametové revoluci. Jeden kolega mi řekl o tobě. V té době telefonní linky moc nefungovaly, a než jsem dorazila do Prahy, moc jsme si toho navzájem neřekly. Rozhodla jsem se, že to risknu. Setkaly jsme ve studiu Radio Prague. Měla jsi na sobě své oblíbené šaty se zelenými, růžovými a hnědými proužky. V očích ti jiskřilo. Byla jsi krásná a elegantní. Slyšela jsem tvůj americký přízvuk a poslouchala tvé nevšední vyprávění o tom, jak ses – po letech komunistického režimu – mohla vrátit k práci novináře, ke své vysněné profesi.

Byla jsi však také sebevědomá bojovnice. Neměla jsi ráda, když jsem ti já, mladá novinářka z BBC, říkala, co máš dělat. Co já jsem mohla znát?! Oľgo, tak či onak, nakonec jsem tvůj respekt získala a později jsme spolu připravily ještě další pořady.

V tom prvním pořadu jsme probíraly možnosti odtržení Čechů od Slováků. Byl tam tehdy další novinář z BBC, Max Easterman. Maxi....

Max:

Pamatuji si, že na té první schůzce jsem si myslel, že se mnou nějak neoushlasíš..... rád bych teď věděl proč. Šli jsme nahoru k Pražskému hradu s několika studenty vysokých škol a povídali si o tom, jak se město mění – město, které jsem téměř neznal. A já popletl jména některých pamětihodností. Skoro jsi mnou tehdy pohrdala, a oprávněně! Ale nějak jsme to tehdy splácali dohromady, že? A loučili jsme se už téměř jako přátelé. Potom jsme

se znovu sešli v roce 1994, a to už bylo úplně jiné setkání. Připravoval jsem několik pořadů „ Prague Weekend“ pro BBC Radio 3: tématem jednoho z nich byly zásahy do architektury města a my jsme se procházeli po Malostranské a povídali si o tom. Tvůj názor na přístup českých úřadů k lidem a národnímu bohatství, byl velmi skeptický. Tak málo se od doby komunismu změnilo: prostý člověk měl stále velmi málo příležitostí podílet se na dění kolem sebe. A tobě to velmi vadilo – a nebyla to jen předstíraná roztrpčenost cynického novináře, byl to skutečný hněv. Tenkrát se stalo něco mimořádného. Vyprávěla jsi mi, cos dělala v roce 1968, žes byla u mikrofonu ve staré budově rozhlasu ve Vinohradské ulici a informovala svět o katastrofě, která se blížila. Čirou náhodou, jak se to stává, jeden z mých programů pro BBC se týkal událostí v roce 1968 snímek z rozhlasového archívu o tom, jak Sověti vyjednávali a jak porušili dohodu a jak jejich tanky nakonec s rachotem vjely do města. Pustil jsem ti ten záznam..... na konci bylo slyšet desítky let vzdálený přeskakující a zastřený hlas mladé ženy žádající o pomoc a podporu Československaa tys strnula. A viděl jsem, že pláčeš, Olgo. Protože sis uvědomila, že ten hlas byl tvůj. Jak jsi řekla..... poslední jsem z Českého rozhlasu odešla v roce 1968 a první jsem se vrátila v roce 1989.

Rosie:

Jak víš, Olgo, profesionální vztah mezi Maxem Eastermanem a mnou se za ta léta před rokem 1994 změnil na vztah osobní. Určitě i díky všem těm služebním cestám do Východní Evropy! Že by to způsobila romantika Prahy? A ty Olgo, jsi náš milostný vztah sledovala orlím zrakem. A pořád ses ptala, proč se se mnou Max neožení. Existuje nádherná fotka, na které jsme ty a já ve Státní Opeře během přestávky, obě ve večerním a klábosícím o rodině, lásce a mužích.

Olga a Rosie

Vím, že bys pro mě bývala udělala všechno – a já pro tebe taky. V roce 1999 jsme spolu připravily poslední pořad – k desátému výročí pádu komunismu. Chtěla jsem udělat pořad o tom, jak se v Praze rozmáhá „sex industry“. Ani jsi nemrkla – i ve svých téměř šedesáti letech jsi byla ochotná pustit se do čehokoliv.

Max:

A jak víš, Olgo, tvé hubování jsme si vzali k srdci – minulý rok jsme se s Rosie vzali. Myslím, že s tím jsi konečně souhlasila! Bylo nám moc líto, že jste s Jurajem nemohli přijet na svatbu – moc jsi nám tehdy scházela a scházíš nám i teď.

Jak jsme s Olgou „osvětařily“

Spolupracovnice z někdejšího Ústavu zdravotní výchovy

V polovině roku 1981 jsem nastoupila do Ústavu zdravotní výchovy. Byla jsem zhruba v polovině vysokoškolského studia a chystala jsem se „na dráhu odborné pracovnice specialistiky-nelékařky“. Tato poměrně malá instituce, a především lidé, se kterými jsem se v ní setkala, do značné míry ovlivnila můj osobní i profesní život. Bylo to pracoviště, kam byli odkládáni „nepohodlní nelékaři“. Některé, například Helenu Klímovou, znám bohužel jen z vyprávění kolegů; s Věrou Fištejnovou jsem se minula jen „o vlásek“. Až do revoluce byl naším kolegou talentovaný novinář Vláďa Kučera. A v této instituci jsem se potkala také s Olgou, zkušenou rozhlasovou redaktorkou.

S Olgou, a dalšími „nelékaři“ jsme v polovině osmdesátých let, pod „pláštěm“ závodní organizace Revolučního odborového hnutí, sváděli několik předem prohraných bitviček za rovnoprávné postavení lékařů a nelékařů ve zdravotní výchově. Spravedlivý boj byl po zásluze potrestán, naše „revoluční buňka“ byla Obvodním výborem ROH rozmetána.

Olga, a většina z nás s ní, trpěla jako pes při některých řečnických cvičeních našich vedoucích pracovníků a kádrových rezerv. Dlouhá léta působila v rozhlase, uměla velmi dobře formulovat myšlenky, měla velmi dobrý písemný i ústní projev. Přesto „tvrkla“ v organizačně metodickém oddělení ústavu.

Olga měla neuvěřitelný jazykový talent. Její angličtina byla skvělá a záviděníhodná. Byli jsme, v rámci bilaterální spolupráce, v Ústavu zdravotní výchovy v Budapešti. Olga nám tlumočila a bez jakéhokoli zaváhání hovořila maďarsky – anglicky – česky. Byl to koncert.

Měla i šikovné ruce. Pletacími dráty dokázala vykouzlit pěkné modely. V době socialistického blahobytu to ani jinak nešlo, pokud člověk nechtěl chodit v montérkách.

Olgu jsem naposledy viděla v hale budovy rozhlasu na Vinohradské. Živě hovořila se dvěma mladými kluky, studenty. Anglicky. Byla plná energie, vlasty jí po chemoterapii krásně dorostly. Říkaly jsme si, že musíme jít na kafe...

Marcela Svěráková

S Marcelou jsme si při vzpomínání na Olgu vybavili celý ten bizarní svět reálsocialistického podniku s neléčícími lékaři, nepublikujícími redaktory, nevyučujícími učiteli, nevelícími důstojníky a odloženými politiky. Byla to sestava někdy spíše politováníhodná, jindy zase neuvěřitelně inspirující. Olga jistě patřila do té druhé poloviny odložených, jejichž talent se tristuhodně marnil. Nejvíce jsem samozřejmě oceňoval její jazykový cit a její angličtinu. Mé stereotypně opakované dotazy a prosby o korektury anglických textů zodpovídala s trpělivostí a obširným lingvistickým výkladem. V době, kdy jsem se ujal ředitelské funkce v tomto do jisté míry azylovém zařízení, Olga bohužel vyrazila tam, kam ji táhlo srdce rozhlasové novinářky. Mnohokrát jsem litoval, že nám chybí novinář se schopností pronikavě a nejednoznačně formulovat myšlenky a rovněž brilantní angličtinář.

Zdeněk Kučera

Reflections on Olga Szántová

**Rick P. Pinard, Radio Free Europe
/ Radio Liberty**

Thinking back now, nearly a year since her passing, I cannot remember exactly the first time I met Olga. It must have been some time in the mid-90's with her daughter Eva, my colleague at the time.

I do remember being struck by her accent. She sounded so similar to my late Aunt Lillian from Long Island (the island that extends out from New York City into the Atlantic). It was a surprise to hear English spoken with a New York accent – a refined New York accent – and that spoken by a Czech/Slovak woman in Prague thousands of miles away! I think Eva had told me that Olga lived in New York during the war, but that war was by then a good 50 years in the past. How remarkable that Olga sounded as if she had just returned.

Slowly, as I came to know Olga and her husband Juraj, we developed a friendship that meant a great deal to me. It spanned a 30-year difference in age, but remarkably contained many common elements of life from America, which lay buried in the depths of my memory – as an expat of 20 years.

I remember Olga singing the “Cream of Wheat” advertising song from a 1940’s radio program. She knew it by heart nearly 60 years later! Parents were still trying to force Cream of Wheat (porridge) on children during my own childhood in the 1960’s. Fortunately, she never cooked me Cream of Wheat – although we both had a hardy laugh when I brought her a box of it from the States once. After the birth of my first daughter – Lilly – Olga and I were discussing child-rearing and my wife Elsy’s nursing. Olga asked: “Does Elsie have enough milk?”, which made both of us laugh. Any East-Coast American my age, of course, would have to think of Elsy the Cow – the famous mascot for Borden’s milk -- conceived in the 1930’s, and presumably still going strong to this day.

A lot of my memories connected with Olga are also connected with food, as we often met up for dinners or lunches. As with everything she put her hand to, Olga did this with gusto. She was a gifted cook, who strove for – and achieved – excellence. For instance, Olga baked pies – traditional American pies that one doesn’t get in Central Europe. One might get something similar, but nothing as spot-on as Olga made them: Boston cream pie, lemon meringue pie, apple pie. And remarkably, she improved on the traditional recipe by using puff pastry instead of the traditional, heavy and somewhat greasy American Crisco crust.

Olga was also a person, who had traveled and or lived on nearly every continent – Europe, North America, Asia, Africa. She was at once a Central European and a citizen of the world. This also gave her a refreshingly different and uncommon perspective on life. Czechoslovakia had walled her in for years, and yet she could speak authoritatively about life in Slovakia in the 1930’s; tell anecdotes from the Transsib Railway, which she used to flee Europe to the States in 1941; and chat easily about life in Africa or Britain in the 1960’s. She also cooked up a great chicken curry for Elsie and me, using a recipe learned from Indians in Africa. And all of this was enriched by her unforgettable humor. Laughter, witty puns and jokes punctuated virtually every conversation with Olga (right up to the end when she experienced considerable physical suffering).

A key experience I had with Olga, which I think illustrates a part of who she was as a person, was the gift of a yarmulka that she knitted for me. There was a lecture at a Jewish cultural center in downtown Prague in the late ‘90’s– about the changing image of the Holocaust in Israeli society. Olga asked me to join her there. I mentioned that I didn’t have a proper yarmulka, and hoped I could get one there. A few days later, we met up before the lecture, and she had knitted me one in blue and white. Now, Olga was not a religious person. In fact, I don’t think she believed at all. However, she went that extra mile to give me something that was important for me – and which I treasure to this day. It was an expression of respect and tolerance that transcends the ideological. Olga was bigger than set of beliefs. She wasn’t walled in by her own world view. It seems to me a true measure of a character, when

a person experiences persecution, as Olga did, and yet retains a civilized, humane, respectful approach to life and the world.

Apart from this, Olga also offered me a vision of courage I came to respect greatly. As many people will know, Olga was forced out of a career she loved in radio for not supporting – or at least acquiescing to -- the Soviet-led invasion of Czechoslovakia in 1968. In a totalitarian society like the pre-1989 CSSR, her public rejection of the invasion was an uncommon and remarkably brave thing to do. All she would have had to have done was to give in and accept the realities of the invasion. Her career would have been saved. She wouldn't have had to work as a fruit and vegetable vendor or a secretary for bosses far less intelligent than herself. She would have saved herself a lot of unpleasantness – except perhaps when looking in the mirror.

However, Olga simply had too much backbone for that. She told the truth: “I consider it an illegal invasion,” and paid the price in terms of degradation and career satisfaction for two decades. Her career meant a lot to Olga. Those two decades must have seemed like a never-ending eternity with no light at the end of the tunnel.

By knowing Olga, I was forced to ask myself: “What would you have done? Would you be willing to sacrifice something you love on the altar of truth?” While I hope I never have to answer that question, I greatly respect Olga's response.

Discussing Olga after her passing, David Vaughan and I came upon the term “integrity”, and tried to find a Czech equivalent for it. We were not successful. There is no native-Czech word for integrity, and that struck me as so symbolic for Olga. She was a person with integrity in an environment and situation that forced millions into spineless conformity. As such, she remains a beacon and a personal hero of mine, a person about whom I can only say that it was a great privilege to have known her.

And now, nearly a year ago, she left us – taking with her all the pies in Prague and a very great light.

Český překlad anglicky psaných Vzpomínek na Olgu:

Když o tom teď přemýšlím - a už je to víc než tři roky, co odešla - nedokážu si přesně vybavit okamžik, kdy jsem Olgu potkal poprvé. Muselo to být někdy na začátku 90. let. Tehdy jsem se s ní seznámil díky její dceři Evě, mé tehdejší kolegyni.

Vzpomínám si, že mě fascinoval její přízvuk. Měla stejný přízvuk jako moje zesnulá teta Lillian z Long Islandu (toho ostrova, který z New Yorku vyčnívá do Atlantického oceánu). Bylo neuvěřitelné, že touto angličtinou s newyorským přízvukem – v jejím případě velmi kultivovaným přízvukem – mluvila československá žena v Praze vzdálené tisíce mil. Myslím, že mi Eva říkala, že Olga žila během 2. světové války v New Yorku, ale již tehdy od té

doby uplynulo nejméně padesát let. Její angličtina však stále zněla tak, jako by se Oľga právě vrátila z procházky po Broadway.

Jak jsem postupně poznával Oľgu a jejího manžela Juraje, vznikalo mezi námi přátelství, které pro mě hodně znamenalo a dodnes znamená. I když věkový rozdíl mezi námi byl 30 let, měli jsme pozoruhodně mnoho podobných vzpomínek na život v Americe, které mám dosud, i po dvaceti letech života mimo Ameriku, uloženy hluboko v paměti.

Pamatuji si, jak Oľga zpívala písničku „Cream of Wheat“, což byla reklamní píseň vysílaná v rozhlase někdy kolem roku 1940. Ještě po šedesáti letech ji uměla zpaměti – skládám hold její paměti a možná i kvalitě reklamy v té době, neboť i během mého dětství v 60. letech se rodiče stále ještě pokoušeli dostat do dětí Cream of Wheat, tedy ovesnou kaši. Naštěstí mi Oľga nikdy Cream of Wheat neuvařila, přestože jsme se hodně nasmáli, když jsem jí jednou z USA krabici této pochoutky přivezl. Když se narodila moje první dcera Lilly, povídali jsme si s Oľgou o výchově dětí a o tom, jak moje žena Elsy kojí. Když se tehdy Oľga se zeptala: „Má Elsie dost mléka?“, oba jsme se rozesmáli. Každému Američanovi mého věku pocházejícímu z východního pobřeží by se samozřejmě musela vybavit Kráva Elsy, známý masťot Bordenova mléka, která přišla na svět ve 30. letech a je pravděpodobně dodnes čiperná.

Mnoho mých vzpomínek na Oľgu je spojeno s jídlem, protože jsme se často scházeli u příležitosti společné večeře nebo oběda. Jako všemu, tedy i vaření se Oľga věnovala (vznešeně řečeno) con gusto, tedy s požitkem. Byla šikovná kuchařka, která usilovala o dokonalost – a dosáhla jí. Pekla například koláče, tedy tradiční americké koláče, které nejsou ve Střední Evropě k dostání. Dá se tu sehnat něco podobného, ale zdaleka ne takové typické koláče, jaké pekla Oľga: Boston cream, lemon meringue, apple pie. A co bylo zvláštní, vylepšila tradiční recept tím, že místo obvyklého těžkého a jaksi mastného amerického „Crisco“ těsta používala těsto lístkové.

Oľga byla také člověkem, který buď cestoval nebo žil na téměř všech kontinentech – Evropě, Severní Americe, Asii, Africe. Byla zároveň Středoevropankou i světoobčanem. To jí umožňovalo mít zdravě odlišnou a neobyčejnou životní perspektivu. Úřady jí sice na léta „zazdily“ uvnitř Československa, ale přesto mohla hovořit o životě na Slovensku ve 30. letech 20. století, vyprávět anekdoty z transsibiřské magistrály, kterou použila pro svůj útek z Evropy do USA v roce 1941, a jen tak si povídat o životě v Africe nebo v Británii v 60. letech. Pro mě a pro Elsie uvařila taky vynikající kuřecí „curry“, na které použila recept získaný od Indů v Africe. A toto všechno obohacovala svým nezapomenutelným humorem. Každé povídání s Oľgou vlastně přerušoval smích, veselé slovní hříčky a vtipy – vlastně až do její smrti, přestože měla velké fyzické problémy.

Mou zásadní zkušeností s Oľgou, která ji myslím částečně charakterizuje, byla jarmulka, kterou pro mě upletla. Koncem 90. let měla být v centru Prahy, v „Židovském kulturním centru“, přednáška o změně vnímání holocaustu

tu v izraelské společnosti. Olga mě pozvala, abych šel s ní. Řekl jsem, že bych moc rád, ale že jako křesťan nemám opravdovou jarmulku, a že doufám, že nějakou seženu na místě. O pár dní později, ještě před přednáškou jsme se sešli, a ona mi mezitím jarmulku upletla. Modrobílou. Olga nebyla zbožná. Vlastně si myslím, že nepovažovala většinu náboženství za nic víc než za pověry, které nás rozdělují. Nicméně šla a přinesla mi něco, co pro mě bylo důležité – a co schovávám jako poklad dodnes. Byl to výraz úcty a tolerance... a to je víc než ideologie. Olga byla něco většího než jen pouhá kolekce názorů a přesvědčení. Nebyla dokonce omezována ani svým vlastním názorem na svět.

Kromě toho mi Olga umožnila pochopit, co je to odvaha, které jsem si velmi vážil. Jak mnozí vědí, Olga musela opustit práci v rozhlase, kterou milovala, protože nepodporovala – dokonce ani nesouhlasila - se vstupem sovětských vojsk do Československa v roce 1968. V totalitní československé společnosti v období před rokem 1989 bylo její veřejné odmítnutí invaze neobyčejným a statečným činem. Bývalo by stačilo, aby se poddala a realitu okupace přijala. Její postoj v té době zdánlivě nic nezměnil. Její kariéra by bývala zachráněna. Nemusela by bývala pracovat jako prodavačka ovoce a zeleniny nebo jako sekretářka šéfů zdaleka méně inteligentních než byla ona. Bývala by si ušetřila mnoho nepříjemností – s jednou výjimkou, a tou byl pohled do zrcadla.

Olga však měla pevnou páteř. Řekla pravdu: „Považuji to za nelegální invazi“ a dvacet let za to platila daň ve formě ponížení a ztráty zaměstnání. Pro Olgu znamenala její profese hodně. Těch dvacet let muselo vypadat jako věčnost bez jakéhokoli světla na konci tunelu. Pro mě je opravdovou zkouškou charakteru situace, když člověk, který zažije takové pronásledování jako Olga, si přesto zachová civilizovaný, lidský a uctivý přístup k životu a světu.

Protože jsem Olgu znal, mnohokrát i mne samotného napadla otázka: “Co bys dělal ty? Byl bys ochoten obětovat něco, co miluješ, na oltář pravdy?” I když doufám, že nikdy nebudu muset na tuto otázku odpovídat, považuji Olžinu odpověď za příkladnou.

Když Olga zemřela, hledali jsme s Davidem Vaughanem slovo, které by ji vystihovalo, nebo aspoň část jejího charakteru. Nakonec jsme se shodli na slově “integrity” a pokoušeli jsme se najít český ekvivalent, který by obsahoval stejně krásné konotace, jaké má toto slovo v angličtině. Nepodařilo se nám to. Zdá se, že v češtině neexistuje přesný překlad pro slovo “integrity”, a to mi připadá přímo symbolické. Olga byla člověkem s integritou v prostředí a situaci, která přinutila miliony lidí k bezpáteří konformitě. Pro mě zůstává majákem a hrdinou, člověkem o kterém mohu říct, že mi bylo ctí ho poznat. Zemřela před více než třemi lety. Opustila nás a vzala s sebou všechny koláče v Praze a velké světlo, které kolem sebe šířila.

Eva Nováková – daughter of Radio Prague's much-missed Olĝa Szantova

[10.08.2004] – One on One – Ian Willoughby

The late Olĝa Szantova was for many listeners, for many years, The voice of Radio Prague. Sunday was the first anniversary of Olĝa's death, and to mark the occasion I spoke to her daughter, Eva Novakova, who is an MP for the Social Democratic Party. We did get around to discussing Eva's own career, but I first asked her if she ever used to visit Olĝa here at the station as a young girl.

"Yes, of course, I was there as a little child, I can remember. But I remember more the people around my mother working with her, and the other children. And sometimes we had parties for all these people, so I can remember this more than the Radio.

"Somehow I remember the restaurant, which is quite funny, and the office. It was a very interesting place for me. Sometimes we did things like saying hello to the listeners, for example at Christmas. And sometimes some of us now grown-up children meet and talk about it; it was a nice time I think, an interesting time."

Was it something you could understand at a young age, that your mother was broadcasting on the radio, but outside Czechoslovakia?

"Well, it was quite easy for me because we went to Africa when I was a little child, when I was six years old. So I could understand that there are other countries, and my mother speaks English very well, so people here in the Czech Republic wouldn't understand her. So it was quite easy for me, I must say, because of this stay in Africa for four years."

You would have been 13 or 14 years old in 1968 when Olĝa had to leave the Radio for political reasons. What do you remember of those times?

"I can remember really the Russians coming, all the tanks, and that we were really afraid. But fortunately I was with my grandmother at the time. My mother was with my father, they were broadcasting all the time. And I was very proud of her.

"Of course it was very, very difficult for her to leave the Radio, because I think she really enjoyed her work, and it was her life. But I think she realised this was the only way how to behave. And I think it was a very good example for me, for future life. And I am proud that my mother was so brave at that time, really.

"It was a really difficult time, because we were worried out my mother, what was going on here in Prague. My grandmother was really very afraid. But it was a good time, full of emotions. After all it was a very...nice time, when you think about it, because everything changed 20 years after that. So I think it was a good time, after all."

Going forward to 20 years afterwards, Olga went back to Radio Prague in 1990, and as far as I know she often used you to talk about any kind of issue, simply because you were an English speaker - is that the case?

"(laughs) Yes, yes, yes, I can remember this, it was really very funny. She would find some topic and she would talk about it with me. I realised that life is very colourful and of course you can speak about many topics and everything is interesting. I was really surprised how many topics my mother could mention and give to the listeners. I can remember that she didn't use only me but also my younger son; I think he enjoyed it as well."

What kind of topics did she have you talk about?

"For example mushroom picking, telephones - how it's difficult to get one, about cooking...about life I would say. But this mushroom picking was the greatest fun because we met in the street near Radio Prague, and she was just asking me as a normal woman going by...it was great fun to do this interview in the street. People were looking and they were very surprised that we were talking in English in the street."

You're an MP for the Social Democrats. Is it a case that there's a history of politics in your family?

"Oh yes, there is. My grandfather, my mother's father, was a Social Democrat. I joined the party in November 1989; it was my duty, because my grandfather and his whole family were really saved because they left Czechoslovakia as Social Democrats, and they saved their lives, because the whole family was in concentration camps and they died there..."

Was it the case though that your grandfather was somehow persecuted by the Communists after 1948?

"Oh yes, they came back from America, from New York, in 1946, and in the early 50s my grandfather was imprisoned because he had been, let's say, in America. He was there in prison for I think three years. And my mother was kicked out of the university; it was a very, very difficult time for her.

"But it was a good time for me, because mother married at that time and I was born (laughs), so maybe for me it was good, but I think for the rest of the family it was a very, very difficult time. And I the most difficult time was for my grandmother, because she was really very, very alone, and I think that it was really more difficult than we can imagine. But then my grandfather came out of prison...unfortunately he died very soon, in his 50s."

Getting back to the present, the first time I spoke to you I think was two years ago, just before you got elected. Since you've been an MP for the Social Democrats - have you enjoyed the last two years as an MP?

"I wouldn't say enjoyed. The first six months were very difficult for me. It's not a normal job so nobody really tells you what to do. But after this first six months I realised what to do, and now I enjoy myself. The most boring time, to be honest, is really to sit and to vote - it's really very boring! But it's part of the job so we have to do it.

"The most interesting thing is to talk to people, to help them, to change the laws, and to go to foreign countries to talk to other MPs - this co-operation is very interesting. So now I really enjoy my work."

Český překlad:

Eva Nováková – dcera Radiem Praha tolik postrádané Olgy Szántové

Olga Szántová byla pro mnohé posluchače, po mnoho let, Hlasem Radia Praha. V neděli bylo první výročí úmrtí Olgy, a pro připomenutí této události jsem udělal rozhovor s její dcerou, Evou Novákovou, která je poslankyní Parlamentu ČR za ČSSD. Dostali jsme se i na téma Eviny vlastní kariéry, ale nejprve jsem se jí zeptal, jestli někdy jako dítě navštívila Olgu zde v budově rozhlasu.

Ano, samozřejmě, pamatuji si, jak jsem zde jako malé dítě byla. Ale vzpomínám si hlavně na lidi, kteří s mojí mámou spolupracovali, a na ostatní děti. Víc než na budovu rozhlasu si pamatuji na společné párty.

Nevim proč si pamatuji jídelnu, což mi přijde legrační, a také kancelář. Ta pro mě byla velice zajímavým místem. Někdy jsme jako děti zdravili posluchače, například na Vánoce. Občas se, nyní již jako dospělí, setkáme a povídáme si o tom. Bylo to pěkné a zajímavé období.

Chápala jsi tehdy jako dítě, že tvoje máma byla ve vysílání rádia, ale mimo Československo?

Bylo to pro mě dost jednoduché, protože když jsem byla ještě malá, bylo mi šest, odjeli jsme s rodiči do Afriky. Takže jsem rozuměla tomu, že existují jiné země, a moje máma mluví velmi dobře anglicky, takže lidé zde v Čechách by jí nerozuměli. Takže to pro mě, díky čtyřem letem v Africe, bylo snadné.

Mohlo ti být tak 13-14 let, když v roce 1968 Olga z politických důvodů musela z rozhlasu odejít. Co si z té doby pamatuješ?

Dobře si pamatuji příchod Rusů, tanky, že jsme se skutečně báli. Ale naštěstí jsem v té době byla u mojí babičky. Máma byla s mým tátou a celou dobu vysílali. Byla jsem na ní velice hrdá.

Samozřejmě, že to bylo pro ní velice, velice složité, odejít z Rozhlasu, protože měla svoji práci velmi ráda, byl to její život. Ale jsem přesvědčená, že

si uvědomila, že je to jediný správný způsob, jak se zachovat. A myslím si, že to pro mě byl velice dobrý příklad, pro budoucí život. A jsem skutečně hrdá, že moje máma byla v té době tak statečná.

Byla to opravdu těžká doba, velice jsme se báli o mojí mámu, dělaly jsme si starosti co se děje v Praze. Moje babička se velmi bála. Ale něco bylo na té době i dobrého, byla plná emocí. Když se nad tím člověk zamyslí z dnešního pohledu, byla to konec konců pěkná doba v tom, že na ni o dvacet let později navázaly pozitivní změny.

Posuneme-li se o dvacet let později, Olga se v roce 1990 vrátila do Rádia Praha a pokud já vím, často ve svých pořadech na nejrůznější témata mluvila právě s tebou – jednoduše proto, že jsi dobře mluvila anglicky? Je to tak?

(Smích) Ano, ano, pamatuji si to, bylo to legrační. Vždy si našla nějaké téma a o něm jsme mluvily. I díky tomu jsem si uvědomovala, že život je pestrý a samozřejmě je možné o mnoha věcech mluvit. Znovu a znovu mě překvapovalo, kolik různorodých témat umí máma vymyslet a nabídnout posluchačům. Napadá mě, že rozhovory nedělala pouze se mnou, ale také s mým mladším synem, myslím že to bylo i pro něj zábavné.

O jakých tématech s tebou hovořila?

Například o sbírání hub, telefonech – jak je těžké telefon získat, o vaření...o životě, řekla bych. Ale sbírání hub bylo nejzábavnější. Setkaly jsme se na ulici nedaleko Rozhlasu a ona se mě ptala jako náhodné kolemjdoucí. Bylo to zábavné, lidé se po nás dívali a byli překvapeni, že se na ulici bavíme anglicky.

Jsi poslankyní Parlamentu ČR za ČSSD. Je to nějak spojeno s politickou tradicí ve vaší rodině?

Ano, je. Můj dědeček, mámin otec, byl sociální demokrat. Já jsem se stala členkou sociálně demokratické strany v listopadu 1989, byla to moje povinnost. Můj dědeček a jeho rodina se zachránili díky tomu, že jako sociální demokraté mohli před válkou opustit Československo. Zbytek rodiny zahynul v koncentračních táborech...

Byl toto důvod, proč byl tvůj dědeček persekvován komunisty po roce 1948?

Ano, vrátili se z Ameriky, z New Yorku, v roce 1946 a začátkem 50-tých let byl uvězněn, z důvodu, řekněme, že byl v Americe. Myslím, že byl ve vězení asi tři roky. Moje máma byla vyhozena z univerzity, byla to pro ní velice těžká doba.

Dobrá doba to byla ale pro mě, protože v té době se máma vdala a já jsem se narodila (smích). Takže pro mě to možná bylo dobré, ale pro zbytek rodiny to bylo velmi obtížné období. Nejhorší to bylo pro mou babičku, protože

byla velmi osamocená. Myslím si, že to pro ni bylo těžší, než si dovedeme představit. ... Potom se dědeček z vězení vrátil, ale bohužel brzy umřel, bylo mu přes padesát.

Vrátíme-li se k současnosti, poprvé jsem s tebou mluvil, myslím, před dvěma lety, krátce před tím, než jsi byla zvolena. Máš za sebou dva roky v parlamentu – baví tě to?

Neřekla bych baví. Prvních šest měsíců to bylo pro mě dost obtížné. Není to jako v jiném zaměstnání, nikdo ti neřekne, co máš dělat. Ale po prvních šesti měsících jsem zjistila co a jak a nyní mě to těší. Nejnudnější ze všeho je, popravdě řečeno, sedět a volit – je to opravdu velmi nudné! Ale je to součást práce, a tak se to musí brát.

Nejzajímavější je mluvit s lidmi, pomáhat jim, upravovat zákony a navštěvovat cizí státy a jednat s tamními poslanci. Tato spolupráce je velice zajímavá. Takže teď jsem s mojí prací spokojená.

Josephine Baker – one of the great performers of all time

a 1970 interview with Radio Prague's Oľga Szántová

[21-12-2003]

By Oľga Szántová, David Vaughan

When Josephine Baker died in Paris in 1975, over twenty thousand people lined the city streets to watch her funeral procession. She is remembered as one of the great performers of all time, overcoming poverty and racial discrimination in the American south to become a legend in her lifetime. In the 1920s her shows in her adopted Paris combined song, dance and humour and took the city by storm, with an overt sensuality that for the time was almost revolutionary. During the Second World War she worked with the French Resistance, proving that her driving principles of freedom and tolerance were a great deal more than skin-deep.

In 1970 Josephine Baker performed in Czechoslovakia, at the time still reeling from the Soviet invasion two years before, at a music festival in Bratislava. She was in her mid-60s, bringing up her famous "Rainbow Tribe", twelve children of different races and nationalities, who she had adopted over the previous eighteen years.

During the festival Radio Prague's Oľga Szántová recorded an interview with her amid the crowds. We're now going to hear the interview again, not just as a tribute to Josephine Baker, but also as a tribute to Oľga herself, who died earlier this year at the age of 72.

Just three months after she recorded the interview Oľga was thrown out of Czechoslovak Radio. The new management, installed after the Soviet invasion, sacked many of Czechoslovakia's most accomplished journalists and Oľga was one of them. It was not until twenty years later, in 1990, that she was once again allowed to do the job she knew and loved, and when she returned to Radio Prague, she had lost none of her energy and enthusiasm, recording her last programme just weeks before she died of cancer.

But let's go back now to 1970. I think it's apt that one of Oľga's last interviews before the radio purges was with someone with whom she shared many of her basic principles. So we'll go over now to Oľga Szántová, with her programme from August 1970, devoted to the legendary Josephine Baker.

An interview with Josephine Baker at the 1970 Bratislava Lyre music festival

She walked into the hall with a group of people. She came in black trousers and a sleeveless top with a big red-and-white scarf, a tall, slim figure, moving gracefully to her seat. You could not help noticing her, and within a minute or two there were cameramen, reporters and organizers all around her. Watching her throughout the day at the rehearsal, during her press conference, at the performance, I could not help feeling that she was just the same, no matter whether she was on the stage or off it. Her entrance into the press-conference room was that of a great lady coming in for her performance. The press conference was held in French, Miss Baker speaking the language like her second mother-tongue after all these years. And the topic? Well, just about everything, including Miss Baker's ideas on peaceful coexistence, on the brotherhood of man, on the future of the world, into which she is bringing up the twelve children from various parts of the world that she has adopted, adopted in order to bring them up as an example of the coexistence of various races and nationalities. Miss Baker's grandparents, as she stressed, had been slaves in the United States.

After the press conference was over I took my tape-recorder and literally pushed my way through the autograph-seekers crowding around Miss Baker.

Miss Baker?...

"Yes."

You've been speaking French, now a few words in English. May I?

"Sure, why not?"

How many times have you signed your name? Have you ever counted?

"I've never counted."

Do you mind signing?

"Of course not. It makes people happy."

I think making people happy is your work.

"Yes, it is my main aim in life, to try to make people happy. But I'm being happy at the same time."

That's a very unselfish thing to say.

"Maybe I am selfish, if I want to make other people happy so that I will be happy making them happy!"

As we were talking, Miss Baker was signing her name on programme after programme. Standing next to her as she sat there, I felt we were going to be trampled all over, but Miss Baker kept her smile and graceful air throughout. Finally she started making a stop to the seemingly endless flow [of auto-graphs].

Is it difficult to say no to people who want signatures?

"I don't like to say no if it makes them happy."

What is the secret of keeping as young as you have?

"Well I don't know. Many people have said it's because of having so many children and young people around me that has made me more energetic, not young, because life goes on and so do the years, but maybe I am a little less sluggish by having to run after my children, because I have to run after them. You know, when you have twelve children you can't stay in one place for a long time."

How old are your children now?

"From six to eighteen."

The world press was quite worried about the troubles you were having, financial and otherwise, bringing them up.

"Yes, I know. They were. Many of them came to see me. It was awfully nice of them. They collaborated with me in such a friendly and affectionate way that I think they brought me good luck because things are getting better."

I'm very glad to hear that. Do you think that a mother bringing up a big family like you and a career woman, do the two go together?

"You can make it go together. You have to. Sometimes. I think there are more and more career women nowadays, more than in the olden days. Women have to work now, because their husbands are not able to - those who have husbands. Those like me, who haven't, we have to do something to give our children comfort in life, education and so on and so forth. Everything is very costly and nowadays most women work. They're not worse off because

of that. On the contrary. Coming in contact with people who have to think about tomorrow is not a bad idea."

What about the children? Do you think they are neglected more this way?

"No, of course not. I child is not necessarily neglected because a mother works. If a mother is sometimes negligent, even if she has a thousand people around her, the child will be neglected."

Miss Baker, you love children very much. I have never heard you sing a lullaby. Do you?

"I don't sing lullabies because I don't have to. First of all I brought my children up not having to be sung to. I've always arranged things in a way that gave them the possibility of getting a little tired physically in some way before going to sleep. If a child is a little tiny bit tired, he goes to sleep. A child is in good health if a mother arranges and organizes his life in a healthy way. He doesn't have to hear a lullaby to be able to go to sleep. There are many mothers who can't even do that."

And in your programme?

"No, I don't sing lullabies in my programmes."

Which is your favourite song?

"I have a lot of songs I like a lot and I know they're all my favourites because I do it with my heart."

Preklad:

Josephine Bakerová - jedna z největších umělkyně všech dob

Když Josephine Bakerová v roce 1975 v Paříži zemřela, lemovalo ulice města dvacet tisíc lidí, kteří se přišli podívat na pohřební průvod. Je připomínána jako jedna z největších umělkyně všech dob, která zvítězila nad bídou a rasovou diskriminací na americkém jihu a stala se ve své době legendou. V Paříži 20. let, kterou si zvolila za svůj nový domov, kombinovala ve svých show píseň, tanec a humor a její představení uchvátila obecenstvo svou neskrývanou a v té době tedy téměř revoluční sexualitou. Během 2. světové války pracovala ve francouzském odboji, čímž dokázala, že její přístup ke svobodě a toleranci nebyl vůbec povrchní.

V roce 1970 vystupovala Josephine Bakerová v rámci hudebního festivalu v Bratislavě, tedy v Československu, které se stále ještě vzpamatovalo ze sovětské invaze. Bylo jí více než 50 let, vychovávala svou známou „Duhovou rodinu“, což bylo dvanáct dětí různých ras a národností, které adoptovala během předcházejících osmnácti let.

Redaktorka Radia Praha Oľga Szántová s ní během festivalu natočila rozhovor přímo mezi obecnstvem. Poslechneme si nyní tento rozhovor znovu,

abychom vzdali hold nejen Josephine Bakerové ale i Olze, která letos ve věku 71 let zemřela.

Tři měsíce po natočení tohoto rozhovoru byla Olga vyhozena z Československého rozhlasu. Nový management, jmenovaný po sovětské invazi, propustil mnoho vynikajících československých novinářů a Olga byla jednou z nich. Uběhlo dvacet let, než se mohla roku 1990 znovu vrátit k práci, kterou milovala a perfektně ovládala. Ani po tak dlouhé době nepostrádala energii a entusiasmus a svůj poslední pořad natočila jen několik týdnů předtím, než podlehla rakovině.

Vraťme se do roku 1970. Myslím, že velmi výstižné je, že poslední interview, které Olga udělala před čistkami v rozhlase, bylo s člověkem, který v podstatě vyznával stejné zásady jako ona. Poslechněme si teď Olgu Szántovou a její program ze srpna 1970 věnovaný legendární Josephine Bakerové.

Olga Szántová: Rozhovor s Josephine Bakerovou v roce 1970 na hudebním festivalu Bratislavská lyra

Vešla do sálu se skupinou lidí. Přišla v černých kalhotách, v halence bez rukávu a s velkým červenobílým šátkem. Vysoká a štíhlá šla graciózně ke svému sedadlu. Nebylo možné si jí nevšimnout a během minuty či dvou se k ní nahrnuli kameramani, reportéři a organizátoři. Pozorovala jsem ji při zkouškách, při tiskové konferenci i při představení a připadalo mi, že se chová stále stejně, jak na jevišti, tak mimo něj. Její vstup to místnosti, kde se konala tisková konference, byl vstupem velké dámy na jeviště. Tisková konference probíhala ve francouzštině a slečna Bakerová mluvila francouzsky jako by to byla její druhá mateřština. A o čem se mluvilo? Vlastně o všem, o názorech slečny Bakerové na mírovou koexistenci, o bratrství mezi lidmi, o budoucnosti světa, pro který vychovávala svých dvanáct dětí, pocházejících z různých částí světa, které adoptovala a adoptovala je i proto, aby je vychovala jako příklad možnosti soužití různých ras a národností. Jak slečna Bakerová zdůraznila, její prarodiče byli otroky ve Spojených státech.

Když tisková konference skončila, vzala jsem svůj magnetofon a doslova se probíla skrze lovce autogramů, kteří slečnu Bakerovou obklopili.

Slečno Bakerová... ?

„Ano.“

Dosud jste mluvila francouzsky. Mohu vám teď položit pár otázek v angličtině?

„Jistě, proč ne.“

Kolikrát jste se podepsala? Počítala jste to?

„Nikdy jsem to nepočítala a nepočítám.“

Nevadí vám to?

„Samozřejmě že ne. Lidem to dělá radost.“

Myslím si, že dělat lidem radost, je vaše práce.

„Ano, je to hlavní smysl mého života, pokoušet se lidi potěšit. A já jsem při tom šťastná také.“

To je velmi nesobecké.

„Možná je sobecké, že chci obšťastnit jiné lidi, abych já sama byla šťastná, když se mi to daří!“

Během našeho rozhovoru se slečna Bakerová podepisovala na jeden program za druhým. Jak jsem tam vedle ní stála a ona seděla, měla jsem pocit, že nás snad ušlapou, ale slečna Bakerová si stále zachovávala úsměv a eleganci. Konečně se však rozhodla zdánlivě nekonečný proud ukončit.

Je to těžké odmítnout člověka, který vás žádá o autogram?

„Nerada odmítám, když mohu někomu udělat radost.“

Jaké je to tajemství, že jste stále tak mladá?

„Nevím. Mnozí mi říkají, že je to tím, že mám tolik dětí. A protože mám kolem sebe mladé lidi, jsem i aktivnější. Ne mladší, protože život běží a léta přibývají, ale možná jsem trochu méně líná, protože musím stále běhat za svými dětmi, a já je musím honit pořád. Víte, když máte dvanáct dětí, nemůžete zůstat dlouho na jednom místě.“

Kolik let je teď vašim dětem?

„Od šesti do osmnácti.“

Mnoha novinářům po celém světě působily starosti vaše finanční problémy a problémy s výchovou dětí.

„Ano, vím o tom. Víím, že měli starost. Mnozí mě přišli navštívit. Je to od nich hrozně pěkné. Spolupracovali se mnou tak přátelsky a laskavě, že si skoro myslím, že mi přinesli štěstí, protože věci se obrátily k lepšímu.“

To ráda slyším. Myslíte, že lze sloučit roli matky, která vychovává tak velkou rodinu jako vy, s rolí zaměstnané ženy s náročným povoláním?

„Jde to. Musí to jít. Někdy. Myslím, že v dnešní době je mnoho žen, které chtějí ve svém povolání něčeho dosáhnout, mnohem více než kdysi. Ženy dnes musí pracovat, protože jejich muži to nedokáží – tedy ty ženy, které mají manžela. Takové jako jsem já, které manžela nemají, musí pracovat, aby

svým dětem zajistily pohodlí, vzdělání a tak dále. Všechno je velmi drahé a dnes pracuje většina žen. Nejsou kvůli tomu o nic horší. Naopak. Není špatné přijít do kontaktu s lidmi, kteří musí myslet na zítřek.“

A co děti? Myslíte, že je proto více zanedbáváme?

„Ne, samozřejmě že ne. To, že matka pracuje, nemusí znamenat, že dítě je zanedbáváno. Když je matka nedbalá, bude dítě zanedbané, i když bude matka kolem sebe mít tisíce lidí.“

Slečno Bakerová, vy děti milujete. Nikdy jsem vás ale neslyšela zpívat ukolébavku. Zpíváte je?

„Nezpívám ukolébavky, protože je zpívat nemusím. Předně jsem vychovala všechny svoje děti tak, že není třeba jim zpívat. Vždycky jsem to zařídila tak, aby měly možnost unavit se trochu fyzicky předtím, než jdou spát. Když je malé děčko trochu unavené, jde spát. Dítě je tehdy zdravé, pokud mu jeho matka dokáže zařídit a zorganizovat zdravý způsob života. Nemusí poslouchat ukolébavku, aby dokázalo usnout. Spousta matek zpívat ukolébavky ani neumí.“

A během vašich představení?

„Ve svém programu ukolébavky nezpívám.“

Jaká je vaše nejoblíbenější píseň?

„Mám ráda spoustu písní a všechny patří k mým nejoblíbenějším, protože je zpívám srdcem.“

S Olgou-san na konci světa

Do poslední chvíle jsme nevěděli budeme-li přistávat v Tokiu. Hrozilo, že kapitán velkého Boeingu bude muset obrátit stroj zpět k asijské pevnině, přičemž ani v Jižní Koreji nebylo nejlepší počasí. Ale pak bylo rozhodnuto. Kapitán se ozval s tím, že nás Tokio přece jen přijme. Sotva to dořekl, letuška v naší uličce se vznesla i s tákem plným různých věcí, odrazila se od stropu a pak vletěla jako torpedo do své kolegyně, levitující o několik metrů dál. Přistávat v Japonsku asi po devíti hodinách letu a v posledních minutách s uraganem v zádech – to byl zážitek. Podíval jsem se na Olgu, která seděla vedle mne. Na rozdíl od vyděšeného okolí (obří letadlo bylo plné, bez jediného volného místa) Olga se trochu protáhla, oplátila mi zkoumavý pohled a přitom lehce zívla.

„Kdyby to s námi spadlo, tak to nestálo ani za to, že jsem se teď probouzela,“ řekla. Klid nemusela předstírat. Bylo jasné, že klidná skutečně byla. Náš stroj, který nás dopravil v českém pojetí na druhý konec světa, byl ten

den skutečně poslední letoun, který v Tokiu přistál. Hlavní aerodrom Japonska byl pak uzavřen po několik desítek hodin. Nad oblastí Tokijského zálivu se rozpoutalo skoro peklo. I na zemi. Taxi z letiště, kterým jsme jeli, srazil s cesty ještě se dvěma auty před námi vrtošivá síla vichřice. Přitom náš vůz ještě dopadl dobře. Bokem se zarazil o strom, jehož větvoví nás pak paradoxně trochu ochránilo před bočním přívalem vody japonsky vyzpěvující průtrže mračen. Za čas (ale pro mne překvapivě brzy) přijel konvoj vojenských tahačů. Jeden si profesionálně rychle poradil s havarovanými automobily a jedním mikrobusem před námi. Olga to pozorovala pobaveně. Jakoby seděla v biografu či doma před televizí a ne v taxíku, který připomínal plechovou boji v podivném akvariu. A klidně filosofovala: „Jakou kameru by bylo nejlepší teďka mít, aby se tohle dalo dost dobře natočit?“

Brzy jsme mohli jet dál a dojet až do hotelu. Olga se mě zeptala – pravý profesionál: „Nenatočíš si aspoň zvukem to kvílení a burácení kolem?“ Nenatočil jsem to. Magnetofon, který ještě v letadle fungoval to při té bouračce totálně odnesl. Náraz taxíku na strom promáčkl aktovku, ležící na sedadle vedle mne hned u dveří auta. Přístroj byl skoro vejpůl. Nelíším tuhle malou, byť v té chvíli trochu dramatickou epizodu snad pro popis zlomyslnosti japonského počasí. Ale proto, že to byly momenty, které nás s Olgou velice sblížily. Vždycky jsme byli dobří kamarádi, ale v podstatě ne příliš často se potkávající kolegové. Gratuloval jsem si nejdřív při přistání a pak v tom nabouraném taxíku ke štěstí, že v dvoučlenné novinářské delegaci, kterou jsme vytvořili na pozvání japonského ministerstva zahraničí, mám jako cestovního partnera právě Olgu.

Stačilo těch pár vypjatých chvil, abych poznal, že ji nic jen tak nevyvede z míry. S tichým náznakem úsměvu – to byl nezákladnější rys jejího obličej – se v tu chvíli, kdy jsme se po havarii zase rozjeli, zeptala: „Myslíš, že ještě dneska zažijeme nějaké lepší japonské zemětřesení? Letos jich tu mají za celou poslední dekádu v průměru o sedm procent víc!“ Usoudil jsem, že nás to asi překvapí nečekaně a stejně rychle jako všechno to, čím nás Císařství Vycházejícího Slunce právě tak dramaticky vítalo.

Olga mi řekla, že mi mohou být k dispozici nahrávky všech rozhovorů, které během naší společné cesty v Japonsku natočí. Její magnetofon byl naprosto v pořádku. Olga byla skvělá kolegyně. Nezištná a vždy hotová přijít s řadou nápadů pro oba. Opakuji upřímně a s velkým uznáním: byla to skvělá kolegyně. Jedním z hlavních rysů její povahy byla velkorysost. A s takovou i hodnotila roky, kdy jsme nesměli pracovat ve své profesi. A dalším jejím rysem byl i zájem o druhé. Nebyl to zájem „zvědavé ženské“. Ptala se tak, aby vůbec mohla vycítit, nepotřebuje-li druhý člověk jakkoli pomoci. Tak se ptala i mne.

Chápala, že po éře totality po šedesátém osmém se mi nechce vrátit se do rozhlasu a že chci raději zůstat v Lidových novinách, na jejichž ilegality i obnově jsem se podílel. Ale zároveň se projevila jako pronikavý psycholog, když mi prorokovala: „Začínal jsi jako rozhlasák, nechal jsi v rádiu kus duše.

Počkej, uvidíš, že se celá novinářská sféra bude rychle proměňovat. Na všech frontách. Televize brzy převládne na celé čáře a zatlačí noviny i rozhlas do pozadí. Ale rozhlas si nakonec uchová svůj velký rejstřík žánrů a pořád bude mít největší duševní hloubku. Takovou hloubku myšlenek, jaké nemohou noviny či delší periodika či televizní vysílání mít. Proti novinám či televizi - rozhlas se dá poslouchat se zavřenýma očima a držet s ním černou hodinku. Rozhlas může dávat to, s čím se člověk setká jen v dobré knize nebo ve vynikajícím filmu. Rozhlas je na myšlenky, i na myšlenkovou zkratku.“

Tyhle myšlenky Olgy si dobře pamatují, protože uměla argumentovat. Při japonské cestě jsme se často dostávali do debaty o novinářské poctivosti a účinnosti naší práce. Olga měla do hloubky promyšlený „dábelský trojúhelník médií“ – televizi, rádio a „písmena na papíře“. Nebo jak říkala – v Čechách že máme tisk, zatímco na Slovensku tlač.

Společný jsme jistě měli vztah k rozhlasu. Mikrofon se nesmí šidit, ten akustický zpovědník kvality hlav i srdcí rychle pozná jak faleš, tak i hloupost. To bylo zásadní poznání, ba dá se říci celoživotní zkušenost Olgy. Vždy brilantně připravená a vyzbrojená k reportérskému lovu. V Tokiu překvapila japonského ministra obrany znalostmi mezer v japonské vojenské doktríně. Na samém severu v Hokaidu jsme v dalekohledech viděli kozáckou hlídku na Sověty obsazených Kurilách. Šokovala mě postřehem: „Ten kozák má fialové výložky. Myslela jsem, že ty mají jen sibiřské vojenské útvary!“ Nakonec Olga našeho japonského průvodce – mimochodem profesora ethnografie – decentně opravila, když nadsadil procento ještě na Hokaidu žijících Ainů (původních obyvatel) a ponechala mu ohleduplně možnost ustoupit z dost rasově nadřazené pozice rodilého Japonce.

Skoro na druhém konci ostrovního státu – v půvabném Kyotu – jsme s Olgou jednou bilancovali fakta ve svých zápisnicích. Neměl jsem šanci být tak pilný jako ona. Padal jsem večer únavou, zatímco Olga si vedla svůj deník, aby přival zážitků, jmen a faktů nezmizel z paměti dřív, než by měl vůbec šanci se tam uchytit.

A v Kyotu jsme také s Olgou objevili dva zajímavé antikvariáty. Nad jednou policií Olga zajásala: „Tady je Karel Čapek – v japonštině !“

Zděsil jsem se: „Proboha, ty ses už naučila japonsky natolik, že víš, jak se píše tímhle jejich písmem jméno Karel Čapek ?!“ – „To není tak těžké poznat,“ řekla Olga, „když je tu i jeho fotografie.“

Oba jsme v onom obchodě získali stejnou knížku s verši japonských klasiků, nám srozumitelných, protože protistránky byly opatřeny anglickým přebásněním.

Jedno hajku se Olze zvláště líbilo. Zde je, prosím pěkně, v mém českém převodu, speciálně pro Olgu: „*Nezestárnout nikdy // Jsem si umínil // Zvon chrámu // To však neví...*“

Jan Petránek

Devět životů Olgy Benauové

Olga Jeřábková

„Když jsem šel v pondělí do práce do rozhlasu, kde jsem dvanáct let pracoval s Olgou, měl jsem velice zvláštní pocit. Pocit, že dnes může rádio vysílat pouze jedinou zprávu, že vše ostatní je nedůležité, irelevantní, když naše milá kolegyně Olga už není mezi námi.“ Tak o ní i k ní mluvil její kolega z redakce anglického vysílání Radia Praha při pietním aktu v pražském krematoriu a smuteční proslov končil slovy: *„Byla to vzdělaná, upřímná, čestná, odvážná a citlivá žena. Člověk s takovými vlastnostmi většinou nemívá lehký život, ale právě za tyto její kvality jsme ji oceňovali a měli rádi. Na rozdíl od většiny z nás Olga neměla iluze. Vždy hleděla pravdě přímo do tváře, snad to ani jinak neuměla, i když to často muselo bolet. Proto zřejmě i sama někdy mívala pocit, že je sama, přestože byla obklopena lidmi, kteří ji milovali. I za to si zasloužila a nadále zasluhuje obrovský respekt a úctu...Olgo, ahoj!“*

Olga byla nějaký čas, po takzvané sametové revoluci v listopadu 1989 i mou kolegyní v zahraniční redakci rozhlasové zpravodajské stanice Československo a později na stanici Radiožurnál. Tehdy, pár měsíců před rozpadem ČSSR, zastupovala v Londýně už nemocného zahraničního zpravodaje Karla Kyncl a bohužel se do Prahy vrátila až poté, kdy po rozdělení státu skončilo i dělení vysílajících redakcí. Protože byla původem Slovenka, dostala stejně jako všichni ostatní redaktori i administrativní pracovníci oficiální výpověď s jistým odškodným, ale do následného užšího výběru zaměstnanců nově vzniklého Českého rozhlasu a stanice Radiožurnál se ani po pozdějších intervencích už nedostala. A tak se se svou stále vynikající angličtinou - vlastně po řadě let – vrátila opět do Zahraničního vysílání.

Jako „rozhlasáčky“ jsme se znaly už z období před srpnovou invazí vojsk Varšavské smlouvy v roce 1968, v tolik nadějných šedesátých letech, přestože jsme každá působila v jiné jazykové redakci Radia Praha. V době tzv. posrpnové normalizace jsme se pak stýkaly mnohem častěji, kdy jsme z politických důvodů musely rozhlas na dlouhých dvacet let opustit. Mnohokrát jsme v oněch dobách spolu mluvily o Olžině pohnutém životě a o tom, že by své bohaté zážitky měla jednou sepsat. Říkala, že o tom už i sama uvažovala. Psát uměla, byla to zkušená redaktorka a novinářka, vydala ze svého pobytu v Ghaně a Africe obecně dvě knihy – poznala Keňu, Jižní Afriku, tehdejší Tanganjiku, Zambii i Zanzibar. Naposledy jsem Olze její slib připomněla tři týdny před její smrtí. Souhlasila, je zřejmě nejvyšší čas, řekla mi tehdy. Měla už i určitou představu a osnovu... Ale sepsání svých životních osudů už bohužel nestihla. Po opakované náhlé recidivě rakoviny upadla Olga do komatu a k životu už se neprobrala. Když mi její muž Jurko tu smutnou zprávu zatelefonoval, chyběla mi slova soustrasti a útěchy. Přestože jsme

o blížícím se konci už dlouho před ním obě věděly a občas o něm spolu docela střízlivě i hovořovaly, zpráva o Olžině náhlém skonu mě zastihla nepřipravenou. V první chvíli jsem to odmítala vzít na vědomí... To přece nemůže být pravda... Na věci samé to však nic neměnilo. Olga zemřela.

A tak se teď sama pokouším napsat stručně aspoň část z Olžina vyprávění. Splácím tím tak trochu vlastní dluh našemu dlouholetému přátelství i skutečnosti, že jsem se sama z vážných zdravotních důvodů ani Olžiny kremace nemohla zúčastnit.

Její otec Dezider Benau byl povoláním typograf. Byl i význačným odborovým funkcionářem a po rozpadu ČSR a vzniku klerofašistického Slovenského štátu v březnu 1939 se pro své pokrokové levicové smýšlení a svou anti-fašistickou činnost stal brzy jedním z prvních politických vězňů na Slovensku. Rodině i jemu se nakonec přece jen podařilo uprchnout do Čech a odtud zásluhou přátel v zahraničí, mimo jiné skupině kolem mladého německého levicového novináře a zpravodaje v Norsku Herberta Frahma - po válce západoberského starosty a pozdějšího kancléře Spolkové republiky Německo, známého jako Willy Brandt, se Benauovi se sedmiletou dcerkou Olgou složitými cestami dostali do Norska. Tam Olga začala chodit do norské školy. Když však Němci přes odpor norské armády a odboje a při značně vlažném nesouhlasu ostatních mocností (podobně jako v případě ČSR v září 1938) Norsko dubnu 1940 obsadili a poté nastolili proněmeckou okupační Quislingovu vládu (jméno Quisling vešlo brzy do evropských dějin jako synonymum „zrádce“), musel Benau s rodinou v kruté severské zimě, plné sněhu a ledu, doslova přes hory a doly pěšky uprchnout z Norska do válečně „neutrálního“ Švédska, které s Hitlerovým Německem po celou válku čile obchodovalo. Benauovi si holý život sice zachránili a materiálně přímo nestrádali, ale jejich další osud byl i nadále značně neveselý a nejistý. Po ročním pobytu ve švédském internačním táboře pro uprchlíky se Olžin otec opět za pomoci odborářských kolegů a přátel mohl koncem roku 1941 vystěhovat do Spojených států amerických. Tam se přirozeně brzy zapojil do tamních krajanských politických aktivit a do vznikajícího, i když spíše skromného zahraničního odboje. Olga chodila čtyři roky do americké školy, kde se naučila nejen číst, psát a počítat, ale hlavně dobře anglicky.

Když válka skončila, byla touha po domově nakonec stále silnější, a tak se Benauovi jako tzv. „repatrianti“ vrátili v polovině roku 1946 do obnovené Československé republiky, konkrétně zpátky do rodné Bratislavy. Dezidér Benau záhy obnovil svou dřívější činnost v odborech a zdálo se, že rodině začne konečně normální život.

Komunistický převrat v únoru 1948 však brzy opět všechno zhatil. Olžin otec byl v roce 1951 zatčen – údajně za „proamerickou špionáž“ - a v rámci tehdejších politických procesů na čtyři roky uvězněn v Praze-Ruzyni. Rehabilitace už se nedožil, byl však po odpykání uloženého trestu z vězení přece jen propuštěn a nějaký čas směl dokonce pracovat jako špatně placený korektor v jisté pražské tiskárně. Ale aspoň žil. Ne však dlouho. Krátce nato

následkem podlomeného zdraví zemřel. Počátkem 60. let byl politicky plně rehabilitován a byl mu - na tehdejší dobu kupodivu - dokonce udělen Řád práce „in memoriam“.

Olga dospěla, dokončila střední školu s maturitou, ale vzhledem k otcovu těžkému obvinění a uvěznění dál studovat nemohla. Rozhodla se tedy vdát, a tak šel její budoucí manžel Mirek Prchal požádat Olžinu otce o ruku jeho dcery do ruzyňské věznice. Po nezměrném úsilí a pomoci přátel a známých začala Olga nakonec jaksi „na zapřenou“ a pod jménem svého muže studovat na VŠPHV, leč za dva roky musela po opětném zásahu „vyšších míst“ studia opustit. Vysokoškolské vzdělání nakonec přece jen uzavřela dálkovým studiem na Vysoké škole pedagogické s odbornou aprobací učitelky slovenštiny a dějepisu pro druhý stupeň základní školy. Snažila se zprvu svému tvrdě postiženému otci pomáhat tím, že pracovala v pionýrské organizaci a ve svazu mládeže, dokonce jí při počínajícím nesmělém uvolnění počátkem šedesátých let nabídl i členství v KSČ, ale to už byl otec stejně mrtev. Olga sice nabídku neodmítla, protože se jí tím zároveň naskytla příležitost pracovat jako redaktorka tehdejšího rozhlasového vysílání v angličtině. Ovšem v době posrpnové normalizace byla zase s ohledem na svou a hlavně otcovu „podezřelou minulost“ z KSČ vyloučena a z rozhlasu vyhozena.

V roce 1955 se Olze narodila dcera Eva. Za čas začala tehdy Olga externě spolupracovat s anglickou redakcí Zahraničního vysílání Čs. Rozhlasu. V lednu pak dokonce směla nastoupit jako řádná redaktorka zmíněné redakce. Olžin manžel v té době už pracoval v tiskové agentuře ČTK a v roce 1963 byl na čtyři roky vyslán jako zpravodaj do Afriky. Po návratu z „černého kontinentu“ se Olga s bohatými zkušenostmi do rozhlasu vrátila, tentokrát jako redaktorka vysílání pro USA.

Olžino manželství se však časem i vinou nepříznivého a trvale převratného vnitropolitického vývoje v ČSSR postupně ocitlo v krizi a v roce 1970 se Mirek a Olga nakonec po vzájemné dohodě možno říct zcela „účelově“ rozvedli. Především Olga nechtěla být příčinou případných problémů v Mirkově slibné novinářské kariéře. Po invazi vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968 žila totiž v trvalém stresu a v obavách o osud svůj i své rodiny – většina jejích židovských příbuzných zahynula za války během holocaustu. Olžin otec mu doslova zázrakem unikl, ale jeho zkušenost z protizidovského tažení v době politického zatýkání a pozdějších antisemitsky podbarvených procesů na přelomu čtyřicátých a padesátých let Olgu hluboce poznamenala a v době počínající normalizace ji případná recidiva podobných událostí znovu začala děsit. V té době zemřel manžel Olžiny redakční kolegyně, vědec známý i mimo ČSSR, a na jeho pohřeb přijel mj. i jeho anglický kolega a přítel z Londýna. Když si vyslechl Olžiny životní osudy a obavy, nabídl Olze sňatek. Olga jeho nabídku bez dlouhého rozmýšlení přijala, urychleně zažádala o vystěhovalecký pas, tehdy jej i poměrně brzy získala, a se souhlasem Evina otce odjela i s dcerou do Londýna. Nový partner sice splnil slib, avšak toto manželství „pro forma“ nehodlal navenek nijak dál udržovat. Sdě-

lil Olze, že má dlouholetou milenkou, kterou nehodlá opustit a chce s ní nadále žít. To své „novomanželce“ v Praze jaksi opomněl říct. Olze byl ochoten zaplatit pouze kurs sekretářky, její dceři zařídit školu a oběma malý skromný byt, který ovšem sám nehodlal platit. Trpce zklamaná a věčně uplakaná Olga prochodila dlouhé hodiny a dny po nábřežích Temže a po takto stráveném roce v Londýně a také na naléhání své tehdy už čtrnáctileté dceři Evy se rozhodla nevydařené manželství zrušit a vrátit se zpátky do normalizační ČSSR. To jí po jistých průtazích bylo nakonec i umožněno, musela ovšem písemně přiznat „politickou pomýlenost“ z let šedesátých a vyjádřit „věrnost socialistické vlasti“. O nějaké možnosti pracovat přitom nebyla řeč. Olžin bývalý manžel Mirek se mezitím oženil a projevil ochotu postarat se o dceřino školní vzdělání až do maturity. Olze nebyla v Praze umožněna prakticky žádná práce, každý se takovéto „imigrantky“ za dané situace bál, o možnosti pracovat i jako volná novinářka nemohlo být řeči, navíc neměla kde bydlet, protože její matka se mezitím vrátila k příbuzným na Slovensko. Vrátila se tam tedy i Olga s nejistým záměrem začít další, snad už konečně klidnější etapu života v původní vlasti. Dcera Eva zůstala u otce a jeho nové rodiny v Praze. Mezi matkou a dcerou tím došlo k určitému odcizení, které bohužel už v jejich vzájemných vztazích natrvalo zůstalo.

Po návratu na Slovensko se v Prievidzi setkali Olga a Juraj Szántó, jenž tam byl zubním lékařem. Načas se tam uchýtila jako úřednice na sekretariátu Středoslovenských pekáren a cukráren. Netrvalo dlouho a dva fyzicky i psychicky osamělí lidé se vzali. Jurko, jak ho dodnes přátelé důvěrně oslovují, dostal krátce nato jakousi shodou náhod nabídku místa zubního lékaře právě v Čs. rozhlase v Praze. Ten vůči jeho ženě Olze, bývalé rozhlasové redaktorce, zaujal pozici pověstného mrtvého brouka, prostě nijak na Olžiny „maléry“ nereagoval – snad i proto, že Juraj byl bezpartijní a navíc Slovák a že by případné odmítnutí původní nabídky mohlo na něj i na Slovensku vůbec zapůsobit jako národnostní diskriminace. Juraj tedy na místo stomatologa v pražském rozhlase nastoupil; pro Olgu tam přirozeně žádné místo nebylo. Prostě jako by neexistovala. Získali však v Praze byt a asi za rok poté porodila Olga syna Pavla a mohla tak na mateřské zůstat legálně doma. Dcera Eva se k ní od otce přestěhovala a pomáhala matce občas se starat o malého Pavlíka. Olga báječně vařila a pekla skvělé koláče a cukroví, poslouchala oblíbenou hudbu, chodila do divadla a na koncerty, ráda poseděla s přáteli doma u kávy. Koupila si pletací stroj a vyráběla pro rodinu a někdy i na zakázku svetry, pulovry, vesty, pestrobarevné šály, čepice i rukavice. Moc to sice nevyváželo, ale to nebyl hlavní cíl: především se tím dal vyplnit čas a navíc naše generace uměla a dodnes umí žít skromně. A Olga teď po dlouhé době měla zase domov, normální rodinu a hodného, milovaného a hlavně milujícího muže. Občas jsme spolu při kávě a buchtách přešivaly „z starého nově“ a přitom se i docela příjemně zabavily. Za čas šel Pavlík do školky a Olga přijala místo účetní kdesi na ústředí organizace pro ovoce a zeleninu a vyráběla tam pro tento „Ovozel“ jakési statistiky prodaných rajčat,

květáků, kedluben, brambor, okurek a jablek na českém trhu. Necelé dva roky před listopadovým převratem v roce 1989 se dostala jako referentka do Ústavu zdravotní výchovy. O rok později obdržela jako řada podobně politicky a normalizačně postižených cituplný omluvný dopis od nového vedení Čs. rozhlasu spolu s nabídkou vrátit se k původnímu novinářskému povolání. Přijala.

Sešly jsme se pak ve stejné zahraničněpolitické redakci na tehdejší stanici Československo a zdálo se, že Olga konečně, i když značně opožděně, začne novou kariéru rozhlasové zahraniční zpravodajky ve Washingtonu. Ale opět to nemělo být... Při povinné komplexní zdravotní prohlídce na závěr všech už prakticky vyřízených formalit se zjistilo, že má v sobě příznaky rakoviny. Místo do Washingtonu nastoupila proto Olga do nemocnice na chemoterapii. Ztratila na delší čas znovu pracně získanou milovanou práci, ztratila i své bohaté černé kudrnaté vlasy a zpočátku i chuť do života. Ale nakonec zvládla i to. Po zdánlivě úspěšné léčbě se do rozhlasu vrátila. Asi za dva roky nastala recidiva. Znovu klinika, další chemoterapie, propuštění do domácí péče, průběžné zdravotní kontroly, bezpočet dalších léků, dieta. Když se díky své neutuchající energii a pracovnímu nadšení opět vzpamatovala, začala znovu pracovat v rozhlase. Další atak karcinomu po přibližně třech letech už jí dovozoval do práce jen občas docházet. Se zákeřnou chorobou statečně bojovala plných jedenáct let. Ale stále znovu připravovala profesionálně dobré pořady, natáčela podle svých možností rozhovory s předními osobnostmi z domova i ze zahraničí, odpovídala posluchačům na dopisy a zvládla i nově zaváděnou počítačovou techniku. Zkrátka byla zase „přítom“.

Olžina neméně energická dcera Eva se mezitím provdala, porodila dva syny a byla zvolena poslankyní českého parlamentu.

Syn Pavel se po dosažení dospělosti z domova odstěhoval do vlastní garsonky.

Olžin muž Juraj o svou stále vroucně milovanou ženu až do konce dojemně pečoval. Pracuje dodnes, pokud mu to jeho věk a zdravotní stav dovolí. Jenže on na jejich stále důraznější varování nikdy moc nedbal. A zřejmě nikdy příliš dbát nebude.

Devět životů Olgy Benauové – v pořadí slovenský, protektorátní, norský, švédský, americký, československý, africký, anglický a český – se roku 2003 definitivně uzavřelo. Olga by svůj osud určitě vylíčila mnohem líp, než jsem to dokázala já, a také nepochybně i mnohem barvitěji a doplnila by své zážitky původními fotografiemi, které já k dispozici nemám. Snad mi to ve svém desátém, posmrtném životě kdesi tam na druhém břehu se svým obvyklým laskavým humorem a milým úsměvem promine. K jejím pohnutým, nesmírně zajímavým, leč nezaviděnímhodným osudům mohu závěrem co nejupřímněji dodat jen poněkud omšelá – a u jiných nezřídka i zneužívaná – slova: Čest její památce!

Z připravované knihy *Můj soukromý pitaval*

Poznámka editora

Táto kniha obsahuje slovenské, české a anglické texty. Avšak základ tvorí slovenčina, ktorá bola materinskou rečou Olgy i jej muža Juraja, ktorí – hoci plynule ovládali češtinu a iné jazyky – medzi sebou doma i v spoločnosti hovorili po slovensky. Obaja sa narodili na Slovensku a ani ako občania Českej republiky sa neprestali hlásiť k slovenskej národnosti.

Ukážky Olginej novinárskej, rozhlasovej a publikačnej tvorby sú zaradené v jazyku, v akom boli napísané, nahrané, uverejnené, respektíve vysielané, v nezmenenej podobe, pričom k anglickým je pripojený krátky súhrn. Podľa tejto zásady sme sa riadili aj pri textoch ďalších autorov, ku ktorým sú však priradené aj ich preklady.

Editor považuje za nevyhnutné ospravedlniť sa strážcom spisovného jazyka a čitateľom za vybočenie z platných pravidiel slovenského pravopisu a za spôsob používania Olginho krstného mena a priezviska, čo bola sčasti jej osobná voľba a čiastočne nutnosť. České a anglické texty sa v rozhlase uvádzali ako programy či vstupy *Olgy Szántovej* a tak boli podpísané aj články v českej tlači. Do slovenských novín posielala články, v ktorých si krstné meno písala prirodzene: *Olga*.

V súvislosti so spôsobom písania mena ešte k autorskej signatúre, ktorá vychádzala z jej stavu a z aktuálnej situácie:

Svoje knihy napísala v priebehu svojho prvého manželstva ako *Olga Prchalová* a týmto menom sa uviedla aj ako redaktorka Československého rozhlasu. V roku 1968, keď vysielala z utajeného štúdia v Prahe-Nusliach, sa hlásila pod pseudonymom *Olga Malá*, ako dokumentuje páska z archívu BBC nájdená po 20 rokoch v archíve BBC, na ktorej bola identifikovaná podľa hlasu. Brožúra z roku 1986, ktorú napísala ako pracovníčka Ústavu zdravotnej výchovy v Prahe, nesie jej meno. Svoje príspevky do Zdravotníckych novín a niektorých iných časopisov však v tej dobe ešte musela písať pod pseudonymom napr. *O. Sokolová* a *O. Sochorová* alebo ich signovala značkami (*o*) či (*os*). Pod vlastným menom uverejňovala v zdravotníckej a inej tlači až po rehabilitácii, od roku 1990, keď sa opäť stala redaktorkou Československého rozhlasu.

zostavovateľ Juraj Szántó

OBSAH

Predslov	.00
Slovenský hrob na Plšanoch	.00
Otec väzňom	.00
Údel manželky a dcéry	.00
Žiť s biľagom vlastizradcu?	.00
Vždy a všade československým vlastencom	.00
Čloenstvo v strane komunistov	.00
Manželstvo s Mirkom	.00
Novinárske začiatky	.00
„Dobry deň, majore Gagarine“	.00
Krízové obdobie	.00
Posaď dom, zasaď strom	.00
Hostis, dum vulneratus, amicus est	.00
Stretnutie v Magure	.00
Blondína z Londýna	.00
Smer: Praha	.00
S pravnučkou Boženy Němcovej	.00
„Čo robí naša Olinka?“	.00
Starostlivosť o kádre	.00
Omáčka	.00
Národnosť, rodný a iné jazyky	.00
Štvornásobný nacionalista	.00
Spájaj nás Ivan Hálek	.00
Očarená nultým poludníkom	.00
Mulinis meridianas eina per Tema	.00
Bezvýhľadný pokus	.00
Naša prvá cesta do kapitalistickej cudziny	.00
Návrat k profesii	.00
Erotika a sex v našom živote	.00
Na americkom kontinente	.00
So srdcom na dlani	.00
Japonský itinerár	.00
Náš červený kríž	.00
Lidice	.00

Hlas na magnetofónových páskach	.00
Neodvysielaný rozhovor	.00
Eliška a jej spomienky	.00
Oľgina priateľka z detstva nášmu synovi	.00
Blesky bijú len do veľkých stromov	.00
Doslov	.00
UKÁŽKY Z KNIŽNEJ A NOVINÁRSKEJ TVORBY	.00
Pár viet na úvod	.00
O pilné Kibo a líné Mawenzi	.00
Kofi, Kwaku a Adwoa	.00
Naša prvá veľvyslankyňa	.00
Zpoza hraníc v doprovodu vládných delegácií	.00
Návšteva z USA	.00
Experiment na nultém poledníku	.00
Co nosí Skot pod sukni?	.00
Piha – ďábelské znamení	.00
Byla jsem hostem hraběte z Thomondu	.00
V ČLÁNKOCH A SPOMIENKACH PRIATEĽOV A SPOLUPRACOVNÍKOV	.00
Rozhovor Vladimíra Kučeru z cyklu Rozhlas a já	.00
V domě smutku na Olšanech	.00
Rone Goldsmitl and Easterman to Oľga Szántová	.00
Jak jsme s Oľgou „osvětařily“	.00
Reflections on Oľga Szántová	.00
Eva Nováková – daughter of the Radio Prague s much-missed Oľga Szántová	.00
Josephine Baker – one of great performers of all time	.00
Rozhovor s Josephine Bakerovou v roce 1970	.00
na hudebním festivalu Bratislavská lyra	.00
S Oľgou-san na konci světa	.00
Devět životů Oľgy Benauové	.00
Poznámka editora	.00

Oľga Szántová
NEŽILA SOM NADARMO

Osudy slovenskej novinárky doma a vo svete

Vydal v roku 2006

Slovenský literárny klub v ČR

Zodpovedná redaktorka: Naďa Vokušová

Jazyková redaktorka: Jarmila Wankeová

Grafická úprava a obálka: Milada Čerepušťáková

Vydal Slovenský literárny klub v ČR, Salmovská 11, 120 00 Praha 2,

IČO: 26603292, tel.: 224 918 483, fax: 224 919 525,

e-mail: slk@czsk.net

Sadzba a tlač: Sdružení MAC, spol. s.r.o., U Plynárny 85, 101 00 Praha 10,

IČO: 49688685

Vydanie prvé, Praha 2006

ISBN 80-903581-5-2

Zadná obálka

Zostavovateľ tejto knihy, manžel Olgy Szántovej, s ňou prežil vyše tridsať rokov. Približuje neznámemu čitateľovi časy, na ktoré už možno zabudol aj ten, koho osud ovplyvnili matersky alebo macošsky. Olgin otec sa stal obeťou politických procesov, čo nadhlo rozhodlo aj o údele jeho najbližších. Napriek tomu sa Oľga, rodáčka z Bratislavy, nevzdala svojich novinárskych ambícií a napokon sa v Prahe stala obľúbenou redaktorkou zahraničného vysielania Československého rozhlasu. Jej život plný utrpenia presvetľuje aj hlboko precítená manželská a rodičovská láska, ktorá vydržala do vysokého veku partnerov. Ako novinárka hovorila s významnými a zaujímavými svetovými osobnosťami, jej meno je spojené s bezpočtom pútavých rozhlasových príspevkov.

(Foto č. 64 – menšiu, trochu upraviť rozlíšenie)

EAN: 978-80-903581-5-7

V prípade nejasností prosím volať Vokušová, tel. 224 919 525, mobil 604 802 746

Textu nie je veľa, prosíme nejakým väčším písmom.

Fotografie umiestnil autor tak, ako si predstavoval, pochopiteľne sa s nimi môže hýbať tak, ako to bude vyhovovať